

Millî Reasürans T.A.Ş.
adına sahibi
Cahit NOMER

İnceleme Kurulu
BAŞKAN
Barbaros YALÇIN
ÜYE

Hüseyin YUNAK
ÜYE

Candan EVREN
ÜYE

Ali N. YÜCEL
ÜYE

Feridun ÖZÜNAL

Yazı İşleri Müdürü
Y. Kemal ÇUHACI

İnceleme Kurulu Sekreteri
Gonca GÜNiŞİK

Basın Yayın Koordinatörü
Ebru FERAY

Dizgi
Gonca GÜNiŞİK

Kapak Dizaynı
UMUT SİLE

Renk Ayrımı
OLUŞUR GRAFİK

Baskı
CEYMA MATBAASI

Merkez
Teşvikiye Cad.43/57
34368 Teşvikiye / İstanbul

Tel : 0-212-231 47 30 / 3 hat
E-mail : reasuror@millire.com
Internet : http://www.millire.com

3 ayda bir yayınlanır.

**Dergide yer alan yazıların
içeriğinden yazı sahipleri
sorumludur.**

İÇİNDEKİLER

Başyazı	3
Sigortacılık Sektörü Bilimsel Çalışma Yarışması Artık Düzenlenmiyor	4
Türkiye’de Zorunlu Sigortalar ve Tarım Ürünlerinin Doğal Afet Zararlarına Karşı Himayesinde Zorunlu Sigortanın Uygulanabilirliği	6
Türkiye’de Potansiyel Zorunlu Sigorta Alanları, Zorunlu Seyahat Sigortası	24
Yabancı Basından Haberler	39

Reasürör Gözüyle

Ülkemizde sigortacılığın gelişmesi ve sigorta prim üretiminin artmasında etkili olabilecek tedbirlerden biri, zorunlu sigorta uygulamalarının yaygınlaştırılmasıdır. Bir takım alanlarda yasal düzenlemelere bağlı olarak gelişebilecek zorunlu sigorta uygulamalarına ilişkin olarak, Sayın İbrahim Serdar Koyuncu tarafından hazırlanmış olan "Türkiye'de Zorunlu Sigortalar ve Tarım Ürünlerinin Doğal Afet Zararlarına Karşı Himayesinde Zorunlu Sigortanın Uygulanabilirliği" adlı çalışma ile Sayın Dr. Atilla Erdağ tarafından hazırlanmış olan "Türkiye'de Potansiyel Zorunlu Sigorta Alanları, Zorunlu Seyahat Sigortası" adlı çalışma bu tür sigortalar hakkında bilgi vermenin yanı sıra, uygulamaya ilişkin bir takım önerileri de içermektedir. Her iki değerli çalışma da, Sigortacılık Sektörü Bilimsel Çalışma Yarışması'na katılmış, ancak katılım yetersizliği nedeniyle Seçici Kurul değerlendirmesine sunulamamıştır.

Yabancı Basından Haberler bölümünde ise, 2002 yılında doğal ve insan eliyle meydana gelmiş felâket olaylarının tüm ayrıntılarıyla incelendiği ve Swiss Re'nin yayın organı Sigma Dergisi tarafından hazırlanmış ayrıntılı raporun özeti yer almaktadır. Bunun yanı sıra, sigorta veya reasürans sözleşmelerinde yanlış beyan ya da beyanda bulunmama konusunun iki örnek dava üzerinde incelendiği makale ile reasürans piyasalarının 2001 ve 2002 yılları itibarıyla değerlendirildiği ve 2003 yılından beklentilerin neler olduğu konusundaki çalışmanın çevirileri yer almaktadır.

Nihayet, Şirketimiz tarafından yedi yıldır düzenlenmekte olan Sigortacılık Sektörü Bilimsel Çalışma Yarışması'nın, sektörümüzden beklenen ilgiyi görmemesi nedeniyle artık düzenlenmemesi kararına ilişkin olarak, Yarışma'nın ilk başladığı tarihten itibaren ilgili tüm ayrıntıları içeren bir yazı da dergimizin içeriğinde bulunmaktadır.

Sigortacılık Sektörü Bilimsel Çalışma Yarışması Artık Düzenlenmiyor

1 997 yılından beri Şirketimiz tarafından düzenlenmekte olan Bilimsel Çalışma Yarışması, gerek sektörümüzden gerekse sigortacılıkla ilgili akademik çevrelerden beklenen ilgiyi görmemesi nedeniyle yetkili kurulun almış olduğu kararlarla iptal edilmiştir.

1997 yılından 2003 yılına kadar toplam 101 adet çalışmanın katıldığı Yarışmamıza olan ilgi, ilk iki yılda beklenen düzeyde olmasına rağmen, daha sonraki yıllarda giderek azalmaya başlamış ve son olarak, 2003 yılında 5 adet çalışmaya düşmüştür.

Yarışmaya katılımın yıllar itibarıyla gelişimi hakkında bir fikir vermesi amacıyla söz konusu rakamlar aşağıdaki tablo üzerinde gösterilmektedir:

Yıllar	Katılım	Seçici Kurula Kalan	Sonuç
1997*	33	7	İlk üç seçildi
1998	21	6	İlk üç seçildi
1999	10	7	İlk üç seçildi
2000	9	5	Ödül verilmedi
2001*	10	-	Ödül verilmedi
2002*	13	3	Ödül verilmedi
2003	5	-	Ödül verilmedi

(*) Yarışmaya katılım konu itibarıyla serbest bırakılmıştır.
Diğer yıllarda ise belli konularla sınırlandırılmıştır.

Yukarıdaki tabloda Yarışmaya olan ilginin giderek azalmakta olduğu açık bir şekilde görülmektedir. 1997 yılındaki katılımın çok yüksek düzeyde olmasının en önemli nedeni, büyük bir ihtimalle, ilk yıl olmasından kaynaklanmaktadır.

REASÜRÖR

Yarışmaya katılan eserlerin Önceđici Kurul elemesinden geçerek İlk Üç dereceye girmesi ve ödöl alması sadece 1997, 1998 ve 1999 yıllarında görölmektedir. Diğer yıllarda, Önceđici Kurul elemesinden geçen bazı eserler olmakla birlikte Seçici Kurul tarafından ödüle layık bulunan herhangi bir eser bulunamamıştır. Bu sonuçlara göre, aşağıdaki tablonun ortaya koymuş olduğu diğer bir gerçek, Yarışmaya katılan eserlerin bilimsel kalitesinde giderek bir düşmenin olduğudur.

Aşağıdaki tablo ise, yedi yıldır düzenlemekte olduğumuz Yarışmaya sektörümüzün özellikle son yıllardaki ilgisinin ne düzeyde olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Yıllar	Katılan Kişi	Sektör (%28)	Akademisyen (%50)	Sektör-dışı (%22)
1997	33	11	14	8
1998	21	10	8	3
1999	10	3	5	2
2000	9	1	6	2
2001	10	1	7	2
2002	13	2	6	5
2003	5	-	4	1
	101	28	50	23

Yedi yıldır düzenlenmekte olan yarışmamıza sektörümüzden katılım, toplam üzerinden %28 oranında gerçekleşmiştir. Diğer bir deyişle, toplam katılım itibarıyla her 4 kişiden sadece biri sektörümüzden çıkmıştır. Sigortacılık sektöründen ilk iki yıl için oldukça yüksek olan katılım oranı 2000 yılından itibaren düşmeye başlamış ve sigortacılık sektörü için düzenlenen yarışma, 2003 yılında, sektörden kimsenin katılmadığı bir yarışma haline gelmiştir. 2000 yılından itibaren gerçekleşen, sektörden katılım oranına baktığımızda, son 4 yılda toplam katılan kişi sayısı 37 iken sektörümüzden sadece 4 kişi katılmış, diğer bir deyişle katılan her 10 kişiden ancak 1'i sektörümüzden çıkmıştır.

Sigortacılık sektörü için düzenlenen Bilimsel Çalışma Yarışması, yukarıda da belirtildiği gibi, sigortacılığın sorunlarını bire bir yaşayan ve bu konuda teknik ve bilimsel anlamda söyleyecek çok şeyi olması gereken sigortacılık sektöründen tek bir kişinin dahi katılmadığı bir yarışma haline gelmesi ya da işlevini yitirmiş olması nedeniyle Şirketimizin yetkili kurulu tarafından sona erdirilmiştir. İlk iki yıldan sonraki yıllarda katılımın beklenenden bir hayli az olması karşısında dahi yürütülmeye çalışılan Yarışmaya gerek sektörden hiç katılım olmaması gerekse genel olarak ilgi görmemesi bu kararın alınmasında en önemli neden olmuştur.

Türkiye’de Zorunlu Sigortalar ve Tarım Ürünlerinin Doğal Afet Zararlarına Karşı Himayesinde Zorunlu Sigortanın Uygulanabilirliği

I. GİRİŞ

Ekonominin en stratejik sektörlerinden biri tarım sektörüdür. Dünya nüfusundaki artış nedeniyle sürekli artan tüketim, tarım alanlarının daralması ve bozulan iklim şartları nedeniyle sürekli azalan üretim, bu sektörün gelecekte de stratejik öneme sahip bir sektör olacağını göstermektedir. Dolayısıyla bu sektörün ciddi politikalarla yönlendirilmesi gerekir. Ülkemizde, bünyesinde içinden çıkılması güç sorunlar barındıran, tarım sektörüne yönelik ciddi politikalar geliştirilememiştir. Sektörün sorunlarına bulunamayan çözümler, tarımda gerilemeye sebep olmuştur.

Tarım ürünlerinin doğal afet zararlarına karşı himayesi, tarım sektörünün önde gelen sorunlarından biridir. Bugüne kadarki uygulamalar, bu önemli soruna sektörün ihtiyacı olan çözümü sunamamıştır. Söz konusu zararların himayesinde, tarım ürünleri sigortasının ciddi bir şekilde düşünül-

memesi bir eksikliktir. Gerekli şartların oluşturulması halinde tarım ürünleri sigortası, sektörün bu ihtiyacını karşılayacaktır. Bu şartların en önemlileri; sigortanın bütün doğal afetlere karşı himaye sağlaması, devletin doğrudan ve dolaylı mali desteği ve sigortanın zorunlu sigorta şeklinde düzenlenmesidir.

Konumuz olan zorunlu tarım ürünleri sigortası, bazı hususlara değinmemizi gerekli kılmıştır. Dolayısıyla bundan sonraki ilk bölümde; genel olarak zorunlu sigortalar ve özellikleri ile Türkiye’de uygulanan zorunlu sigortalar incelenmiştir. İkinci bölümde, zorunlu tarım ürünleri sigortasının riziko unsuru olan doğal afetler ve sebep oldukları zararların himaye şekilleri ile ülkemizde uygulanan sistemler incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise, tarım ürünleri sigortasının özellikleri ve zorunlu tarım ürünleri sigortasının gerekliliği ile zorunlu tarım ürünleri sigortası için önerdiğimiz sistem incelenerek konu sonuçlandırılmıştır.

II. ZORUNLU SİGORTALAR

1. Genel

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yaşanan hızlı endüstrileşme, makine ve motor gücüne dayalı faaliyetleri arttırmıştır. Bu tür faaliyetler, daha önce tahmin edilemeyen tipte ve büyüklükte zararların meydana gelmesine sebebiyet vermiştir. Ayrıca endüstrileşme, faaliyetlerin organizasyon içinde yürütülmesini gerekli kılmaktadır. Genelde bu durum zarara uğramış olan bir kimsenin, karşısında klasik anlamda zarardan sorumlu tutabileceği kimseleri bulamasına sebep olmaktadır. Endüstrileşmenin bu iki olumsuz sonucuna hukuk da kayıtsız kalmamış, sorumluluk sigortalarını ve tehlikeli faaliyette bulunanların kusursuz (objektif) sorumluluğunu, bu problemlere karşı çözüm olarak getirmiştir.

Tehlikeli ve büyük zararların doğmasına sebebiyet verebilecek nitelikte faaliyetlerde bulunan sermaye sahipleri çok

yüksek tazminat talepleriyle karşılaşmışlardır. Dolayısıyla sigortacıların, bu tür risklerin sigorta kapsamına alınması hususunda yaptığı çalışmalar ilgilerini çekmiştir¹. Bu sayede; sermaye sahibi sigorta ettirenler, hem meydana gelmesi muhtemel büyük zararlar nedeniyle sermayelerinin tamamen ellerinden çıkmasına engel olma, hem de muhtemel uzun ve zorlu dava sürecinde meydana gelecek zaman kayıplarına muhatap olmama imkânını elde etmişlerdir. Sigorta ettirenin, üçüncü kişilere verebileceği zararlardan dolayı malvarlığının pasifindeki artışın önlenmesine yönelik bu tür sigortalara sorumluluk sigortaları denilmektedir. Bu tip sigortalarda amaç; sigorta ettirenin sorumlu bulunduğu zararların himaye edilmesi ve muhtemel eksilmelere karşı

malvarlığının korunmasıdır². Üçüncü kişinin zararı (dolayısıyla menfaati) sigorta ettirilmiş gibi gözükse de, aslında burada sigorta ettirenin menfaati (malvarlığı) sigorta ettirmektedir³. Zarar gören dolaylı olarak sigorta sözleşmesinden yararlanır.

Belirli bir organizasyon içinde yürütülen endüstriyel faaliyetlerin, klasik anlamda kusurundan dolayı sorumlu olan failin bulunmasına engel olması veya bulunmasını güçleştirmesi, doğan zarardan sorumlu olanın tespitini kolaylaştıran tehlike sorumluluğu-

nun ihdasını gerekli kılmıştır⁴. Bunun yanında, kusurun ispatının uzun bir yargılama sürecini gerektirmesi de, ilkel hukuk düzenlerinin karakteristik özelliği olan, kusursuz sorumluluğun modern hukuk düzenlerinde yerini almasını sağlamıştır⁵. Tehlikeli faaliyette bulunanlar, bu faaliyetleri sonucu doğan zararlardan, gerçek failin aranmasına gerek kalmadan, tehlikeli faaliyette bulunmalarından ötürü kusursuz olarak sorumlu tutulmaktadır.

İleriyi gören, faaliyetinden ötürü doğabilecek zararları tahmin eden, muhatap olabileceği tazminat taleplerinden doğan riski sigortacıya devretmek isteyen, bilinçli ve duyarlı, sorumluluk sigortası yaptıranların yanında; tehlikeli faaliyette bulunan, bilinçsiz ve duyarlı, sorumluluk sigortası yaptıranın gereksiz olduğuna inananların var olduğu bir gerçektir. Bunun yanında, getirilmiş olan tehlikeli faaliyette bulunanın kusursuz sorumluluğu ilkesinin de sorumlu kişi-

¹ Sorumluluk sigortalarının uzun bir geçmişi yoktur. İlk olarak; 1880 yılında İngiltere'de işçilerin uğrayacağı zararlara karşı, patronun mesuliyetini temine yönelik çıkmış, Patron Mesuliyet Sigortası olarak adlandırılmıştır. Sanayinin gelişmesiyle, patronların, (halka karşı sorumluluktan kurtulmak amacıyla) bu tür sigortalara olan talebi artmıştır. Albert H. MOWBRAY, *Riziko ve Sigorta Mukaveleleri, Çeviren: Bedi İ. YAZICI, İstanbul, 1942, s.215. Ayrıca bakınız, Erdoğan SERGİCİ, Mesuliyet Sigortası Türleri, Teori ve Uygulama Açısından Mesuliyet Sigortaları (III. Sigorta Semineri, İstanbul, 4-7 Nisan 1977), s.63-90, Ankara, 1977, s.65.*

² Yaşar KARAYALÇIN, *Sorumluluk (Mesuliyet) Sigortaları, SHD, C.II, S.1-2, s.27-68, Ankara, 1984, s.52; Rayegan KENDER, Mesuliyet Sigortasının Mahiyeti ve Türleri, Teori ve Uygulama Açısından Mesuliyet Sigortaları (III. Sigorta Semineri, İstanbul, 4-7 Nisan 1977), s.1-32, Ankara, 1977, (panel), s.3vd.; Reşat ATABEK, Sigorta Hukuku, İstanbul, 1950, s.405; Ali BOZER, Sigorta Hukuku, Ankara, 1981, s.14 ile s.173 vd.*

³ Sorumluluk sigortaları, bu bağlamda başkası hesabına sigortalardan ayrılır. Başkası hesabına sigortalarda sigorta ettiren, üçüncü kişinin menfaatini sigorta ettirir. Sigorta mukavelesinin tarafı ve prim borçlusu sigorta ettirenken, mukaveleden doğan haklar ve rizikonun gerçekleşmesi halinde zarara uğrayacak menfaat sigortalıya aittir. Rayegan KENDER, *Türkiye'de Hususi Sigorta Hukuku I, İstanbul, 2001, s.144; Işıl ULAŞ, Uygulamalı Sigorta Hukuku Mal ve Sorumluluk Sigortaları, Ankara, 1998, s.146.*

⁴ Samim ÜNAN, *İsteğe Bağlı Sorumluluk Sigortasında Riziko, İstanbul, 1998, s.2; İlhan ULUSAN, Tehlike Sorumluluğu Üstüne, MHAD, Yıl 4, S.6, s.23-57, İstanbul, 1970, s.31.*

⁵ Samim ÜNAN, *Yeni Zorunlu Sorumluluk Sigortaları Öngörülürken Dikkate Alınması Gerekli Olan Hukuk İlkeleri, Zorunlu Sigortalar Paneli (İstanbul, 19 Kasım 1993), s.41-75, İstanbul, 1994, (panel), s.42; Huriye KUBİLAY, Uygulamalı Özel Sigorta Hukuku, İzmir, 1999, s.95; ULUSAN, s.27.*

nin tazminatı ödeyecek güçte olmaması halinde tatminkâr bir çözüm olmadığı açıktır⁶. Verilen zararın, failin yanına kâr kalması sonucunu doğurabilecek bu iki sakıncalı durum, modern hukuk sistemlerinin sosyal devlet ve sosyal adaletçi özelliklerine aykırıdır. Hukukun bu iki sakıncalı duruma müdahalesi, sorumluluk sigortalarının bazı türlerinin zorunlu hale getirilmesi şeklinde olmuştur⁷. Böylece tehlikeli faaliyetlerin nimetlerinden yararlanan kişilerin, külfetlerine de katlanması garanti altına alınmıştır.

Görüldüğü üzere, zorunlu sigortalar ile sorumluluk sigortaları arasında sıkı bir bağ vardır. Sorumluluk hukukundaki gelişmeler (artan kusursuz sorumluluk halleri ve yüksek tazminatlar) sorumluluk sigortasının gelişmesine yol açmıştır⁸. Zarara uğrayan kişinin, hakkettiği tazminata ulaşmasını temin için son adım sorumluluk sigortalarının zorunlu hale getirilmesi olmuştur. Günümüzde, zorunlu sigortaların çoğunun, sorumluluk sigortası mahiyetinde olması da bu teorinin geçerliliği-

nin bir göstergesidir⁹. SMK m.29/f.3 Bakanlar Kuruluna, kamu yararı açısından gerekli gördüğü hallerde, zorunlu sorumluluk sigortası ihdas etme yetkisi vermiştir. Bakanlar Kurulunun zorunlu sigorta ihdas edebilme yetkisi, sorumluluk sigortaları çerçevesinde mevcuttur. Verilmiş olan bu yetki her ne kadar AY m.11, 13 ve 48'e aykırılık teşkil etse de¹⁰, zorunlu sigorta ihdasının sorumluluk sigortasına hasredilmesi, zorunlu sigortalar ile sorumluluk sigortaları arasındaki baği ortaya koymaktadır.

2. Zorunlu Sigortaların Tanımı

Doktrinde; zorunlu sigorta tanım verilmeden açıklanmaya çalışılmıştır¹¹. Zorunlu sigortaların temelinde özel, akdi si-

gortalar yatmaktadır¹². Özel sigorta; gerçek veya tüzel kişilerin, kendi menfaatlerinin çeşitli risklere karşı teminat altına alınması amacıyla, rızai olarak (sigorta sözleşmesi ile) meydana getirdikleri riziko teminatıdır¹³. Kanunen yapılması gerekli olan özel sigortalar zorunlu sigorta kavramını oluşturur. Buna göre zorunlu sigortaları; kamu yararı veya üçüncü kişilerin korunması amacıyla (sosyal amaç), yapılması kanunen zorunlu hale getirilmiş özel sigortalar şeklinde tanımlamak mümkündür.

3. Zorunlu Sigortaların Özellikleri

A. Kanunen Sigorta Sözleşmesi Yapma Zorunluluğu (Sözleşme Serbestisine Müdahale)

Zorunlu sigortalar, tanımdan da anlaşıldığı gibi, özel (akdi) sigortalar arasında yer almaktadır. Ancak güdülen sosyal amaç nedeniyle, kanunen sigorta sözleşmesi yapma zorunluluğu getirilmiştir¹⁴. Sigorta sözleşmesi yapma zorunluluğu, özel sigorta alanında geçerli olan, sözleşme ser-

⁶ KARAYALÇIN, s.52; ÜNAN, s.3; ÜNAN, (panel), s.42.

⁷ KENDER, s.133; KUBİLAY, s.95.

⁸ Merih Kemal OMAĞ, *Türk Ticaret Kanunu ile 25 Haziran 1992 tarihli Belçika Kara Sigortası Mükavelesi Kanunu Açısından Sorumluluk Sigortaları*, SHD, Yıl 1997, S.1, s.69-103, İstanbul, 1997, s.73; BOZER, s.177.

⁹ KENDER, s.133.

¹⁰ Geniş bilgi için bakınız, Merih Kemal OMAĞ, *Türk Hukukunda Mecburi Sigortalara ve Sorunlarına Genel Bir Bakış, Zorunlu Sigortalar Paneli (İstanbul, 19 Kasım 1993)*, s.7-40, İstanbul, 1994, (panel) s.13 vd.

¹¹ Açıklamalarda, ihtiyari sigorta ile zorunlu sigorta arasındaki fark vurgulanmaktadır. Buna göre; sigorta ettirenin, kanunen zorunlu olmamasına rağmen sigorta akdi kurmuş olması halinde ihtiyari sigorta, kanuni zorunluluk dolayısıyla sigorta akdi kurmuş olması halinde ise zorunlu sigorta söz konusu olmaktadır. Yaşar KARAYALÇIN, *Risk-Sigorta-Risk Yönetimi*, Ankara, 1984, (RSRY), s.30; KARAYALÇIN, s.53 vd.; OMAĞ, s.85; OMAĞ, (panel), s.10; BOZER, s.175.

¹² OMAĞ, (panel), s.10.

¹³ KENDER, s.19.

¹⁴ Kanunen sigorta sözleşmesi yapma zorunluluğunun olması nedeniyle, bazı yazarlar zorunlu sigortaların, sosyal sigortalarla özel sigortalar arasında yer aldığını ifade etmektedir. KARAYALÇIN, (RSRY), s.30; BOZER, s.175.

bestisine yapılan müdahaledir¹⁵. Zorunlu sigortaların sözleşme serbestisine yapmış olduğu müdahaleler;

a. Zorunlu Sigortaların Sözleşmeye Taraf Olma Özgürlüğüne Yaptığı Müdahaleler

Sözleşmeye taraf olma özgürlüğü, doktrinde sözleşme yapma-yapmama özgürlüğü olarak da tanımlanmaktadır¹⁶. Kural olarak; hiç kimse isteği dışında bir sözleşme ilişkisine girmeye mecbur değildir. Fakat bu kuralın da kanundan veya tarafların daha önceki tahhütlerinden doğan istisnaları vardır. Bu hallerde artık sözleşme yapma zorunluluğu söz konusu olur¹⁷. Zorunlu sigortalarda, kanun koyucu sigorta sözleşmesi yapma mecburiyeti getirmektedir. Örneğin KTK m.91/f.1 motorlu taşıt işletenlerin, bu taşıtların kullanılmasından üçüncü şahıslar aleyhine doğacak zararları tazmin etmek maksadıyla, trafik mali sorumluluk sigortası yaptır-

malarını mecburi kılmıştır¹⁸. Zorunlu sigorta kapsamına giren bir alanda faaliyet göstermek isteyen kişi sigorta yaptırma mecburiyetindedir. Kanun, bu kişileri sigorta sözleşmesi yaptırmaları hususunda zorlamaktadır. SMK m.29/f.5'in "Sigorta şirketleri, faaliyet gösterdikleri branşlarla ilgili zorunlu sigortaları yapmakla yükümlüdürler." şeklindeki düzenlemesi, sigorta sözleşmesine taraf olma mecburiyetini sigorta ettirenin yanında sigortacı için de getirmiştir¹⁹. Görüldüğü üzere, zorunlu sigortalar söz konusu olduğunda, sigorta sözleşmesinin her iki tarafı da emredici hükümler gereğince, sigorta sözleşmesi akdetmek mecburiyetindedir.

b. Zorunlu Sigortaların Sözleşmenin Karşı Tarafını Seçme Özgürlüğüne Yaptığı Müdahaleler

Kural olarak; herkes dilediği sözleşmeyi dilediği kimseyle yapabilir. Zorunlu sigortalar bu kuralın istisnalarından birini oluşturmaktadır. Yukarıda da belirtildiği üzere, SMK m.29/f.5 ve zorunlu si-

gorta ihdas eden diğer düzenlemeler, sigorta şirketlerine faaliyet gösterdikleri branşlarla ilgili zorunlu sigortaları yapma yükümlülüğü getirmiştir. Zorunlu sigortanın sosyal amacına uygun olan bu düzenleme, sözleşme serbestisine yapılmış bir müdahaledir²⁰. Ancak sigorta şirketlerine yüklenen sigorta sözleşmesi yapma mecburiyeti mutlak değildir. Sigorta şirketleri, kendi meşru menfaatlerinin açık şekilde üstün olduğu gerekçesiyle; asgari sigorta şartlarını aşan özel şartların talep edilmesi veya başka haklı sebeplerin varlığı halinde, sigorta sözleşmesi yapmaktan kaçınabilirler²¹.

c. Zorunlu Sigortaların Sözleşmenin İçeriğini Belirleme Özgürlüğüne Yaptığı Müdahaleler

Taraflar, BK m.19 ve 20 deki genel sınırlamalar çerçevesinde, sigorta sözleşmesinin içeriğini serbestçe kararlaştırabilir. Özel sigortalar, istatistiksel bilgiler ve teminat altına alınan menfaatin özellikleri dikkate alınarak, belirlenen rizikonun gerçekleşme ihtimaline göre, karşılıklı olarak serbestçe kararlaştırılan şartlar ve prim üzerinden yapılır (SMK m.26/f.1). SMK m.26/f.4 ve

¹⁵ OMAĞ, (panel), s.11.

¹⁶ M. Kemal OĞUZMAN/M. Turgut ÖZ, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, İstanbul, 1998, s.19, dn.82; Haluk TANDOĞAN, *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri*, C.I/I, Ankara, 1988, s.9; Cevdet YAVUZ, *Borçlar Hukuku Dersleri Özel Hükümler*, İstanbul, 2001, s.4; Aydın ZEVKLİLER/Murat AYDOĞDU/Hasan PETEK, *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri*, Ankara, 1998, s.8.

¹⁷ OĞUZMAN/ ÖZ, s.135.

¹⁸ Türk hukukunda sigorta yaptırma mecburiyetini düzenleyen diğer hükümler için bakınız, s.6 vd.

¹⁹ SMK'nun bu genel düzenlemesinin yanında, sigorta şirketlerine sözleşme yapma mecburiyeti yükleyen özel düzenlemeler de vardır. Örneğin; KTK m.101, KŞYTY m.33, KUYETY m.45, OSAHY m.8, TMTSS ilişkin 91/2253 sayılı BKK m.5.

²⁰ OMAĞ, (panel), s.22.

²¹ ÜNAN, (panel), s.45; OĞUZMAN/ ÖZ, s.135; TANDOĞAN, s.11; ZEVKLİLER/AYDOĞDU/ PETEK, s.9; YAVUZ, s.4.

m.29/f.3 hükmü zorunlu sigortaların primleri ile bunların tarife ve talimatlarının Bakanlıkça tespit edileceğini, SMK m.29/f.4 hükmü ise zorunlu sigortalara ilişkin uygulama esaslarının Bakanlar Kurulu kararıyla belirleneceğini düzenlemektedir. SMK m.26/f.4 ve m.29/f.3 hükmü, özel sigorta sözleşmelerinde taraflarca kurulmaya çalışılan prim-riziko dengesini bozarken, SMK m.29/f.4 hükmü ise, sözleşmenin belirli bir içeriğe sahip olması gerektiğini belirtmektedir. Her iki düzenleme sözleşmenin içeriğinin serbestçe belirlenmesi ilkesine müdahale teşkil etmektedir. Ancak, her iki düzenleme, asgari şartları aşan sigorta talebinin varlığı halinde uygulanamaz. Bu hallerde, taraflar sözleşme şartlarını ve primi serbestçe kararlaştırabilir.

B. Sosyal Amaç

Zorunlu sigortalar genellikle belirli bir sosyal amaca ulaşmak için ihdas edilmiştir. SMK m.29/f.3 gereğince, Bakanlar Kurulunun zorunlu sigorta ihdas yetkisinin kamu yararı şartına bağlanmış olması, zorunlu sigortaların belirli bir sosyal amaca hizmet etmesi gerektiğini göstermektedir. Bu nedenle, iktisadi amaç olan fon tesisi zorunlu sigortaların asli amaçları arasında yer alma-

maktadır²². Ancak belirli bir fonun oluşması sigorta ilişkisinin zorunlu sonucudur. Genel olarak ulaşılmak istenen sosyal amaçları; milli servetin korunması, sosyal fayda ve güvenliğin sağlanması, belli bir rizikoya maruz kalanların korunması şeklinde sınıflandırmak mümkündür²³.

Zorunlu sigortalarla hedeflenen sosyal amaca ulaşılması, sigortanın süreklilik arz etmesine bağlıdır²⁴. Dolayısıyla sigorta güvencesinin sürekli olmasını sağlamak için zorunlu sigorta ihdas eden düzenlemeler, bazı müeyyidelere yer vermiştir. Sigorta ettiren, bir defa sigorta sözleşmesi yapmakla sigorta mecburiyetinden kurtulamaz. Faaliyet gösterdiği sürece sigorta sözleşmesi yapmak zorundadır. Ancak bu şekilde zarar görenin himayesi, tam olarak sağlanabilir. Çünkü zorunlu sigortalının akdi sigorta niteliğinde olmasından dolayı, geçerli bir sigorta sözleşmesi olmaması halinde sigortacının zararı tazmin etme zorunluluğu yoktur²⁵. Sigorta sözleşmesinin mevcut olmadığı dönemlerde otomatik olarak sigorta himayesi de mevcut değildir. Zarar gören kimselerin, sigorta hi-

mayesinden yoksun kalmasını önlemek amacıyla, bazı sigorta branşlarında garanti fonu uygulamasına gidilmektedir. Örneğin, KTK m.108 hükmü gereği oluşturulan garanti fonu, sigorta sözleşmesinin mevcut olmadığı hallerde de himaye sağlamak amacı taşır. Oluşturulan garanti fonu, zorunlu sigortaların sosyal amaçlarının gerçekleşmesinde, sürekliliğin önemini açıkça ortaya koyan bir himaye vasıtasıdır.

C. Müeyyide

Zorunlu sigortalarda sigorta yaptırma mecburiyetine aykırı davranışlar çeşitli şekillerde müeyyidelenmiştir. Müeyyidelerin amacı; sigorta sözleşmesi yapmaya zorlamanın yanında, sigorta himayesinin sürekliliğini sağlamaktır. Bu müeyyideleri SMK m.29/son genel olarak düzenlemektedir. Ayrıca zorunlu sigortalara ilgili özel düzenlemelerde de başka müeyyide türleri mevcuttur. Genel olarak müeyyideler; İzin/Ruhsat/Yetki Belgesi verilmesi-iptali, Faaliyetten men/Faaliyeti durdurma, belirli bir hukuki muamelenin yapılamaması, ceza ve tazminat şeklinde sayılabilir²⁶. Sigortacının, sigorta sözleşmesi yapma mecburiyetine aykırı davranışı

²² OMAĞ, (panel), s.15; ÜNAN, (panel), s.44.

²³ OMAĞ, (panel), s.15; KARAYALÇIN, (RSRY), s.30.

²⁴ KARAYALÇIN, s.53 ve s.64.

²⁵ KARAYALÇIN, s.54; OMAĞ, (panel), s.11.

²⁶ Ayrıntılı bilgi için bakınız OMAĞ, (panel), s.26 vd. ve ayrıca 587 sayılı Zorunlu Deprem Sigortasına Dair KHK m.11/f.2 ve m.12/f.2.

da müeyyidelendirilmiştir (SMK m.50, ayrıca KTK m.101/f.2). Sigorta sözleşmesinin her iki tarafına da getirilmiş olan bu tür müeyyideler, zorunlu sigorta sisteminin düzen içinde işlemlerini ve hedeflenen sosyal amaca ulaşılmasını sağlayan önlemlerdir.

4. Türkiye’de Zorunlu Sigortalar

Sorumluluk hukukunun gelişmiş olduğu ülkelerde, zorunlu sigortalarda sürekli bir artış gözlemlenmektedir. Bunun ağırlıklı sebebi; zorunlu sorumluluk sigortalarının sayısında görülen artışlardır. Ayrıca güdülen sosyal amaca paralel olarak, başka tür sigortalar da görülen lüzum üzerine zorunlu hale getirilebilmektedir. Örneğin başkası hesabına mal sigortaları, doğal afet hasarlarına karşı mal sigortası gibi²⁷. Ülkemizde uygulanan zorunlu sigortalar, az sayıda olmasına rağmen, diğer ülkelerdeki kadar çeşitlilik arz etmektedir.

- Zorunlu trafik sigortası: KTK m.91 gereğince; motorlu araç işletenlerin, bu aracın işletilmesinden doğabilecek zararlardan sorumluluğunu temin maksadıyla, ihdas edilmiş bir zorunlu sorumluluk sigortası-

dır (ayrıca bakınız, OSAHY²⁸ m.7).

- Tehlikeli maddeler zorunlu sorumluluk sigortası: Yanıcı, parlayıcı ve yakıcı maddeleri üreten, depolayan, nakleden veya satanların, bu maddelerin sebep olduğu zararlardan sorumluluğunu temin maksadıyla ihdas edilmiş bir zorunlu sorumluluk sigortasıdır (TMTSS ilişkin 91/2253 sayılı BKK²⁹ m.1).

- Tüpgaz zorunlu sorumluluk sigortası: LPG tüpleyen firmaların, doldurdukları tüplerin, kullanıldıkları yerlerde sebep olabilecekleri infilâk, gaz kaçırma ve yangın zararlarından, sorumluluğunu temin maksadıyla ihdas edilmiş bir zorunlu sorumluluk sigortasıdır (TMTSS ilişkin 91/2253 sayılı BKK m.2).

- TSHK öngördüğü zorunlu sorumluluk sigortaları: TSHK’da, biri işletenlerin üçüncü kişilere karşı sorumluluğunu temin (TSHK m.138), diğeri ise taşıyıcının yolcu ve yüklenen-

²⁸ Bu yönetmelik, RG 21.05.1992, S.21234 ile yürürlüğe girmiştir. Buna göre, öğrenci taşıyan okul servisi işletenleri; araçta bulunan öğrenciler, rehber öğretmenler ile sürücüler ve yardımcıların taşıma süresince uğrayacakları kazalara karşı, zorunlu trafik sigortası dışında “okul servis araçları ferdi kaza sigortası” yaptırmak zorundadır (m.7). RG 09.05.1998, S.23337 ile yönetmeliğin m.7 vd. hükümleri değiştirilerek, “okul servis araçları ferdi kaza sigortası” yaptırmaya zorunluluğu kaldırılmış, zorunlu trafik sigortası ise muhafaza edilmiştir.

²⁹ RG 25.09.1991, S.21002.

lere karşı akdi sorumluluğunu temin (TSHK m.132) maksadıyla iki ayrı zorunlu sorumluluk sigortası ihdas edilmiştir³⁰.

- Ekici tütünlerinin mecburi sigortası: TTTK m.55/f.1, Tekel idaresi ambarlarına konulan ekici tütünlerinin, eksperlerce tespit edilen değer üzerinden, Tekel idaresi tarafından yangına karşı sigorta edilmesi mecburiyetini düzenlemektedir. Burada, Tekel idaresinin sorumluluğunu temin maksadıyla, başkası hesabına zorunlu aktif sigortası ihdas edilmiştir. Tekel idaresi bu teminatı fon kurma yoluyla da verebilir (TTTK m.55/f.4).

- İntifa konusu şeyin mecburi sigortası: İntifa hakkı sahibinin, başta yangın olmak üzere intifa konusu mala gelen zararlar dolayısıyla, malike karşı sorumluluğunu temin maksadıyla ihdas edilmiş, başkası hesabına zorunlu aktif sigortasıdır (MK m.815). İntifa hakkı sahibi, yerel adetlere göre iyi bir yönetimin gereği olduğu takdirde, bu sigortayı yaptırmaya mecburdur. Sigorta yaptırmaya mecburiyetinin yerel adetlere bağlı olarak doğması nedeniyle, bu sigortanın şartlı bir zorunlu sigorta olduğu kabul edilebilir³¹.

- Finansal kiralama konusu malın mecburi sigortası: FKK m.17, kiralayana finansal kiralama konusu malı sigorta

²⁷ OMAĞ, (panel), s.33 dn.25.

³⁰ KARAYALÇIN, s.47-51 ve s.66 vd.

³¹ OMAĞ, (panel), s.19.

ettirme mecburiyeti getirmiştir. Primlerin borçlusu kiracıdır³². Finansal kiralama konusu mala gelecek zararların tazminine yönelik zorunlu sigortadır.

• Aracı kurumların uhdele-
rindeki kıymetlerin mecburi
sigortası: Aracılık faaliyeti
gösterecek kurumların uhdele-
rinde bulunacak nakit, kıymetli
evrak ile diğer bütün varlıkların
asgari yangın ve hırsızlık
rizikolarına karşı sigortası zo-
runludur. Aracı kurumların
uhdesindeki bu kıymetler üye-
ründe müşteriler menfaat sahibi
olduğu için, başkası hesabına
zorunlu aktif sigortası mev-
cuttur³³ (AFAKT³⁴ m.9/e).

³² Sigorta ettiren prim borçlusudur. Gönen ERİŞ, Açıklamalı ve İçtihatlı Türk Ticaret Kanunu C.III (Deniz Ticareti ve Sigorta Hukuku), Ankara, 1990, s.949; KENDER s.161. Finansal kiralama konusu malın zorunlu sigortasında, kiralayan hem sigorta ettiren hem de sigortalıdır. Kiracı ise prim borçlusudur. Sigorta sözleşmesinin borçlusu olan sigorta ettirenin, prim borçlusu olmaması sigorta tekniğine aykırıdır Bu nedenle kiralayanı gerçek anlamda sigorta ettiren saymamak gerekir. Finansal kiralama konusu malın zorunlu sigortasının, kiracının sigorta ettiren olduğu, kiralayanın ise sigortalı olduğu başkası hesabına sigorta şeklinde düzenlenmesi, amaca ve sigorta tekniğine daha uygun bir çözüm olarak görülmektedir. Atilla ALTOP, Özellikle Taşınır Yatırım Mallarına İlişkin Finansal Kiralama (Leasing) Sözleşmesi, Ankara, 1990, s.177 ve s.214.

³³ Söz konusu kıymetlerin misli eşya niteliğinde olmaları (Aracı kurumun uhdesinde, farklı müşterilere ait, aynı cins kıymetten büyük miktarlarda

• Otobüs zorunlu koltuk ferdi kaza sigortası: Şehirlerarası veya uluslararası yolcu taşıyan otobüs işletenlerin; seyahat eden yolcular, sürücüler ve yardımcılarının seyahat süresince (mola ve duraklamalar dahil) uğrayacakları kazalardan sorumluluğunu temin maksadıyla ihdas edilmiş zorunlu başkası lehine meblağ sigortasıdır (89/14684 sayılı BKK³⁵ m.2; ayrıca bakınız, KŞYTY³⁶ m.32 ve KUYETY³⁷ m.44 ile TTK

mevcut ve her kıymet ile sahibi arasında mülkiyet bağı kurmak çok zordur) ve süratli dolaşımı (Aracı kurum uhdesindeki kıymetin ne zaman elden çıkacağı belli değildir, bu nedenle sigorta süresini belirlemek çok zordur) nedeniyle, başkası hesabına sigorta, sigortalanan menfaat noktasında bazı problemlerin çıkmasına müsaittir. Bu nedenle, aracı kurumlar sorumluluk sigortası yaptırmaktadır. OMAĞ, (panel), s.35, dn.54.

³⁴ Bu konuyu düzenleyen yönetmelik (RG 31.01.1992, S.21128), SPK'nun Seri V No:8 tebliği m.46 ile ilga edilmiş, yerine benzer bir düzenleme m.8/f de getirilmiştir (RG 14.01.1993, S.21465). Bu tebliğ SPK'nun Seri V No:19 tebliği m.58 ile ilga edilmiş, m.8/g ile konu düzenlenmiştir (RG 01.03.1995, S.22217). Konuyla ilgili en son düzenleme SPK'nun Seri V No:19 tebliğini m.65 ile ilga eden ve konuyu m.9/e ile düzenleyen SPK'nun Seri V No:46 tebliğidir (RG 07.09.2000, S.24163).

³⁵ RG 03.11.1989, S.20331.

³⁶ Aynı adı taşıyan önceki yönetmelik (RG 18.01.1990, S.20406), KŞYTY m.45 ile yürürlükten kaldırılmıştır (RG 08.09.1994, S.22045).

³⁷ Bu konuyu düzenleyen önceki yönetmelik (RG 18.01.1990, S.20406), KUYETY m.56 ile yürürlükten kaldırılmıştır (RG 26.03.1992, S.21183).

m.1334/f.2). Tedavi masrafları konusunda tazminat ilkesi benimsendiğinden, zarar sigortalarına ilişkin kurallar uygulanır³⁸.

• Zorunlu deprem sigortası: 634 sayılı KMK kapsamındaki bağımsız bölümler, tapuya kayıtlı ve özel mülkiyete tabi taşınmaz üzerinde mesken olarak inşa edilmiş binalar, bu binaların içinde yer alan ve ticarethane, büro ve benzeri amaçlarla kullanılan bağımsız bölümler ile doğal afetler nedeniyle devlet tarafından yaptırılan veya verilen kredi ile yapılan meskenlerin malik veya intifa hakkı sahipleri zorunlu deprem sigortası yaptırmaya mecburiyetindedir (587 sayılı KHK m.9). Bu sigorta ile ülkemizde ilk defa (sigorta tekniğine uygun olmayan finansal kiralama konusu malın sigortası hariç) gerçek anlamda, sigorta ettirenin menfaatini korumak maksadıyla zorunlu aktif sigortası ihdas edilmiştir.

III. DOĞAL AFET ZARARLARININ HİMAYESİ

1. Genel

Tabiat kuvvetlerinin (toprak, hava, su ve ateş) yarattığı, önlenmesi insan elinde olmayan, büyük yıkım ve zararlara sebebiyet veren; fırtına, sel, dolu, deprem, volkanik patlama gibi tabiat olaylarına doğal afet denir. Doğal afet zararlar-

³⁸ ERİŞ, s.1445.

rına karşı toplumun korunması ve teminat verilmesinde çeşitli uygulamalar görülmektedir. Bu konuda iki ana sistem vardır³⁹.

Birinci sistemde; devlet, büyük çaplı etkisi nedeniyle, sosyal boyutu bulunan bu tür zararlara müdahaleyi gerekli bularak, teminat veya yardım sağlamaktadır. Böylece meydana gelen zarar toplanan vergilerle tazmin edildiği için, vatandaşların tamamı zarardan sorumlu hale gelmektedir. Bu sistemde sağlanan yardımlar az veya çok devletin inisiyatifindedir. Çoğu zaman, devlet tarafından sağlanan himaye, zararı tam anlamıyla tazmin etmekten uzaktır. Bunun yanında, basiretli davranıp özel sigorta ile himaye sağlayan sigortalılar, sebepsiz zenginleşmeye sebebiyet vereceği düşüncesiyle, devletin sağladığı himayeden yararlandırılmamaktadır. Basiretli davranarak menfaatine himaye sağlayan cezalandırıcı, basiretsiz davrananı ise ödüllendiren bu sistem, sigortaya olan talebi azaltıcı etkisi nedeniyle, sigortacılar tarafından eleştirilmektedir⁴⁰.

³⁹ Bu iki sistem ve bazı ülkelerin uygulamaları için bakınız, Zihni METEZADE, *Doğal Afetlere Karşı Teminat, Birlik'ten*, Yıl:1, S.11, s.3-7, İstanbul, Kasım 2000, s.3 vd.

⁴⁰ Bilgi KONGAR, *Merhaba Sigortaya Gönül Verenler, Birlik'ten*, Yıl:1, S.10, s.1-3, İstanbul, Ekim 2000, (1), s.1.

İkinci sistemde; devlet, konuya daha liberal yaklaşmakta ve doğal afetlere karşı teminat veya yardım sağlamamaktadır. Bu ihtiyaç özel sigortalar tarafından karşılanmaktadır. Özel sigortaların doğal afet teminatı verdiği devletlerde uygulama, ihtiyari veya zorunlu sigorta şeklinde olabilmektedir. Doğal afetler; önlenemez, tahmin edilemez ve yüksek meblağlı zararlara sebep olur. Bu nedenle, doğal afet zararları genellikle sigorta kapsamı dışında tutulur⁴¹. Ancak uygulamada sürprim karşılığı, doğal afet zararları da himaye altına alınmaktadır. Sürprim karşılığı himaye sağlama, özel doğal afet sigortasının ihdas edildiği ülkeler hariç, gerek ihtiyari gerekse zorunlu doğal afet sigortasının geçerli olduğu ül-

⁴¹ Sigorta şirketleri, istatistiksel bilgilerden yararlanarak, teminat altına alacakları rizikonun gerçekleşme ihtimalini, gerçekleştiğinde sebep olabileceği zararın büyüklüğünü tahmin etmeye çalışırlar. Yapılan tahminlerin olumlu olması (rizikonun gerçekleşme ihtimalinin ve sebep olacağı zarar miktarının düşük olması) halinde sigorta teminatı verirler. Nitelikleri gereği doğal afetlerin, bu tür ihtimal hesaplamalarına tabi tutulması sağlıklı sonuçlar vermemektedir. Dolayısıyla poliçe genel şartlarında, doğal afetlerin sebep olduğu zararlar sigorta kapsamı dışında tutulur. Örneğin Yangın Sigortası GŞ. m.A.3; Kasko Sigortası GŞ. m.A.4; Cam Kırılmasına Karşı Sigorta GŞ. m.3; Makine Kırılması Sigortası GŞ. m.3; Otobüs Zorunlu Koltuk Ferdi Kaza Sigortası GŞ. m.5; Tarım Ürünleri Dolu Sigortası GŞ. m.A.3.

kelerde uygulanmaktadır⁴². Doğal afet zararlarına karşı zorunlu sigortanın uygulandığı ülkelerde, bütün doğal afetlerin zorunlu sigorta kapsamına alınması istisnadır. Genellikle sıkça meydana gelen doğal afet zararlarına karşı sigorta zorunlu, diğer doğal afetler nedeniyle meydana gelen zararlara karşı sigorta ihtiyaridir. Dünyanın iklim dengesinin bozulması ve meydana gelen hasarların çok yüksek meblağlara ulaşması nedeniyle, doğal afet zararlarına karşı zorunlu sigorta uygulamasına son yıllarda daha sık başvurulmaktadır.

2. Türkiye'de Doğal Afet Zararlarının Himayesi

A. 587 Sayılı KHK'den Önce

Klasik hukuk doktrini doğal afet zararlarından devleti sorumlu tutmamaktadır. Buna rağmen; siyasi etki ve baskılar, devleti, vatandaşların zararını azaltıcı tedbirler almaya ve

⁴² Doğal afet rizikosunu, genellikle yangın sigortası dalında sürprim karşılığı, himaye altına alınmaktadır. Reşat ATABEK, *Yangın Rizikosunu, SHD, C.II, S.3-4, s.123-152, Ankara, 1986, (yangın) s.145. Ülkemizde, Yangın Sigortasının yanında, doğal afet rizikoları; Sera Sigortası ve Elektronik Cihaz Sigortası dallarında da, sürprim karşılığı himaye görmektedir. METEZADE, s.6. Bunun yanında "all risks sigortaları" da doğal afet zararlarına karşı himaye sağlamaktadır.*

yardımlarda bulunmaya zorlamaktadır⁴³. Uygulama, Anayasanın sosyal devlet ilkesi ve önceden çıkarılan kanunlara dayanmaktadır. Dolayısıyla bu uygulama devletin görevi haline getirilmiştir. Ülkemizde, bu amaçla çıkarılan kanunlar çeşitlidir. Doğal afetler dolayısıyla alınacak tedbir ve yapılacak yardımları düzenleyen 7269 sayılı kanun⁴⁴, bu hususta genel düzenlemeleri içermektedir. 2090 sayılı kanun⁴⁵ ise doğal afetlerden zarar gören çiftçilere yapılacak yardımları özel olarak düzenlemektedir. Ayrıca geniş bir yöreyi etkileyen doğal afetler dolayısıyla özel kanunlar⁴⁶

da çıkarılmıştır. 587 sayılı KHK'den önceki dönemde doğal afet zararlarına karşı himaye, ağırlıklı olarak, adı geçen kanunlar gereği devletin yaptığı yardımlarla sağlanmaktadır.

Bu kanunların ortak amacı

⁴³ Yıldızhan YAYLA, *İdare Hukuku I*, İstanbul, 1990, s.156; KARA-YALÇIN, (RSRY), s.10.

⁴⁴ RG 25.05.1959, S.10213; kanun, 1051, 3956, 3177, 4684 sayılı kanunlar ve 574, 581,578, 598 sayılı KHK'lerle değişikliğe uğramıştır.

⁴⁵ RG 5.7.1977, S.15987; kanun, 4629 sayılı kanunla değişikliğe uğramıştır.

⁴⁶ 6538, 6683, 6746, 7010, 7048 sayılı kanunlar.

doğal afet dolayısıyla oluşan zararı tazmin etmek değil, sosyal sorumluluk gereği afetzedelere yardım yapmaktır (7269 sk m.1, 2090 sk m.1). Yardımın yapılması, zararın belli bir büyüklükte olmasına bağlıdır (7269 sk m.29/f.1, 2090 sk m.2/A ve B). Zararın tamamı değil, ancak belli bir kısmı karşılanır (7269 sk m.27/f.2 ve

Doğal afet zararlarına devletin yardım etmesi toplanan vergilerle mümkün olduğu için, vatandaşların tamamı zarardan sorumlu hale gelmektedir.

3, 2090 sk m.2/f.4). Zararın başka yolla telâfisi (örneğin sigorta veya devlet tarafından) mümkünse yardım yapılmaz veya tutarı indirilir (7269 sk m.29/son, 2090 sk m.2/son). Yiyecek, giyecek ve geçici barınma yardımları hariç, yardımlar karşılıksız değil, geri ödemesi uzun vadeye yayılmış düşük faizli kredi sağlanması şeklindedir (7269 sk m.40, TAZÇY⁴⁷ m.18). Yapılan yardımın amaca uygun bir tarzda kullanılması gerekmektedir, aksi halde yardımlar durdurulur ve tahsil yoluna gidilir (TAZÇY m.17).

Bu sistemin çeşitli suiistimal ve keyfi uygulamalara sebebiyet verebileceği açıktır. Ayrıca devletin yardım mecburiyeti bütçe imkânları çerçevesindedir. Ülkemizdeki kronik enflasyon ve ekonomik krizler bütçe açıklarına sebebiyet vermektedir. Bütçe açıklarının söz konusu olduğu bir durumda, devletin sağladığı yardımlara dayalı bir sistemin, düzenli ve güvenilir bir himaye sağlayacağını iddia etmek mantıklı değildir. Ülkemizde yaşanan pek çok doğal afette, devletin zararları karşılamada aciz duruma düşmesi, bunun açık

bir göstergesidir. Dolayısıyla, yardıma dayalı sistemin geçerli olduğu bu dönemde de, sigorta tarafından sağlanan himaye, düzenli ve güvenli olması sebebiyle, doğal afet zararlarına karşı önemli bir güvence teşkil etmektedir. Ancak bu dönemde; devletin yaptığı yardımların başka yolla telâfi edilmeme şartına bağlı olması, insanları doğal afetlere karşı sigorta yaptırmaktan alıkoymuştur.

B. 587 Sayılı KHK'den Sonra

Uzun bir zamandan beri

⁴⁷ RG 04.11.1978, S.16453.

gündemde olan⁴⁸ konutların depreme karşı zorunlu sigortası, 17 Ağustos 1999 tarihinde Marmara bölgesinde yaşanan deprem felâketinin ardından 587 sayılı KHK⁴⁹ ile yürürlüğe girmiştir. Dünya Bankası ve Hazine Müsteşarlığının işbirliğiyle, Kaliforniya ve Yeni Zelanda'daki uygulama dikkate alınarak oluşturulan sistem sayesinde, ülkemizde ilk defa doğal afet zararlarına karşı himaye, zorunlu sigorta yoluyla sağlanmıştır. Ülkemizin jeolojik yapısı ve verdiği zararların büyüklüğü nedeniyle, başlangıç olarak depreme karşı zorunlu sigorta uygulaması yerinde bir seçimdir. Bu sayede, en azından deprem zararları için devletin yardım mecburiyeti kalkmıştır. Vatandaşlar da deprem zararlarına karşı modern, güvenilir ve düzenli bir himaye elde etmiştir. KHK'nin getirdiği sistemi özetlersek;

587 sayılı KHK m.2, 634 sayılı KMK kapsamındaki bağımsız bölümler, tapuya kayıtlı ve özel mülkiyete tabi taşınmaz üzerinde mesken olarak inşa edilmiş binalar, bu binaların içinde yer alan ve ticarethane, büro ve benzeri amaçlarla kullanılan bağımsız bölümler ile doğal afetler nedeniyle devlet tarafından yaptırılan veya verilen kredi ile ya-

pılan meskenleri kapsam dahiline almıştır. İşyerlerinin depreme karşı sigortası zorunluluk kapsamına alınmamıştır.

Zorunlu deprem sigortası yapma görev ve yetkisi 587 sayılı KHK m.4 ile kurulan DASK'na aittir. Kurum, bütçe ve idare yönünden özerktir, oluşturulan fonun idaresi tamamen sigortacılık tekniğine uygun olarak yapılmaktadır. Bu nedenle siyasi otoritenin kurum ve fonlar üzerindeki etkisi yok gibidir. Sigorta sözleşmeleri, DASK nam ve hesabına, yetkili sigorta şirketleri ve bu şirketlerin acenteleri tarafından yapılmakta⁵⁰ ve primler peşin olarak tahsil edilmektedir (ZDSTT⁵¹ m.6). Bu nedenle kurum, büyük çaplı ve masraflı organizasyon ve yatırımlara gerek kalmadan, ekonomik bir şekilde faaliyette bulunabilmektedir.

Sigorta yaptırma zorunluluğuna aykırı davranışı, 587 sayılı KHK m.12/f.2 tapu işlemlerinin yapılmaması şeklinde müeyyidelendirmiştir. Ancak asıl önemli müeyyide; devletin zorunlu deprem sigortasıyla karşılanabilecek zararlar için, yardımda bulunma zorunluluğunun olmadığını düzenleyen m.11/f.2 hükmüdür. Deprem

zararının meydana gelmesi halinde, ciddi bir şekilde uygulanacak bu hükmün çok etkili bir müeyyide olacağı açıktır. Bunun için devletin siyasi baskılar karşısında direnç göstermesi çok önemlidir. KHK'nin en büyük eksikliği, deprem zararı oluşmadan önce uygulanacak etkili müeyyidelerin bulunmamasıdır.

Zorunlu deprem sigortası kapsamında, verilebilecek azami teminat 40 Milyar TL.dir (ZDSTT m.2⁵²). Bunu aşan miktardaki zararlar için, zorunlu deprem sigortasının yapılmış olması şartıyla, ihtiyari sigorta yapmak mümkündür.

KHK ile getirilen sistem, depremden zarar gören konut sahiplerine yapılacak yardımlar için fon tesisinin amaçlandığı iddiasıyla eleştirilmektedir⁵³. Getirilen sistemin amacı, ödenen sigorta primi karşılığı teminat sağlamak ve dolayısıyla zorunlu sigortaların özelliklerinden biri olan milli servetin korunması şeklindeki sosyal amacın gerçekleştirilmesidir. Ayrıca oluşturulan fonun idaresinin tamamen sigortacılık tekniğine uygun olarak yapılması ve reasürans imkânının varlığı (KHK m.17 c.1) yapılan eleştirileri haksız kılmaktadır⁵⁴. Bunun yanında, sigorta hasarının beklenenin

⁴⁸ Sigorta Dünyası, C.25, S.299, İstanbul, Kasım 1984, s.11.

⁴⁹ RG 27.12.1999, S.23919 (Mük.). KHK'nin sigortalamaya ilişkin hükümleri 27.09.2000 de yürürlüğe girmiştir.

⁵⁰ Bu hizmet karşılığı, ZDSTT m.7 gereği alınan, İstanbul için %12,5 ve diğer iller için % 17,5 oranında komisyon, sigorta şirketleri için iyi bir gelir kaynağı dolayısıyla, sigorta sektörünü güçlendirici etkiye sahiptir.

⁵¹ RG 08.09.2000, S.24164.

⁵² 28 Milyar TL olan bir önceki azami teminat miktarı, RG 12.12.2002, S.24961 ile değiştirilmiştir.

⁵³ KENDER, s.136.

⁵⁴ Bilgi KONGAR, Merhaba Sigortaya Gönül Verenler, Birlik'ten, Yıl:1,

üstünde olması ve kurumun kaynaklarının bunu karşılama imkânının olmaması halinde, fonun sigortalılar arasında garameten paylaşılması şeklindeki KHK m.17 c.2 düzenlemesi, eleştirilmektedir⁵⁵. Ancak yapılan bu düzenleme, teminat altına alınan rizikonun özelliği ve sigorta prensipleri gereğidir. Çünkü deprem rizikosu sigortacıyı, tek bir olayda sayı ve miktar bakımından büyük tazminatlarla karşı karşıya bırakmaktadır. Bu nedenle oluşturulan fonun yetersiz kalması ihtimali büyüktür. Depremün ülke ekonomisine getirdiği yükün azaltılmasını amaçlayan bu sistemde, devletin teminat garantisi vermemesi ve oluşturulan fon çerçevesinde teminat sağlanması, tamamen sigorta prensiplerine uygun bir düzenlemedir. Herhangi bir sigorta branşında sigortacının, deprem sigortasında olduğu gibi, karşılayamayacağı büyüklükte tazminat taleplerine muhatap olması halinde, fonun

sigortalılar arasında garameten paylaşılmasının en adil çözümlü sağlayacağı şüphesizdir. Dolayısıyla KHK m.17 hükmü sigorta prensiplerine uygundur. Zaten böyle bir tehlike ancak fonun oluşturulduğu ilk yıllar için söz konusudur, daha sonraki yıllarda üstlenilen riskin reasürans yoluyla dünyaya yayılması halinde, sigorta tazminatının tamamen öden-

Tarım kesiminin; devletin doğal afetler nedeniyle yaptığı yardımları tarım sigortasına alternatif olarak görmesi, gelirinin prim ödemeye müsait olmaması, muhafazakâr ve kadercî yaklaşımı tarım sigortasına olan talebi düşürmektedir.

memesi söz konusu bile olmayacaktır⁵⁶. 587 sayılı KHK, ülkemizde, doğal afet zararlarına karşı himayede devrim niteliğinde bir düzenlemedir. Oluşturulan sistem, başarılı bir şekilde uygulanmakta ve pek çok ülke için örnek uygulama olarak gösterilmektedir⁵⁷.

IV. ZORUNLU TARIM ÜRÜNLERİ SİGORTASI

1. Tarım Ürünleri Sigortasının Özellikleri

TTK m.1316, biçilmiş/biçilmemiş her türlü mahsulü tarım ürünü olarak kabul etmiştir. Buradaki mahsul tanımına hububat, baklagiller, sebze, meyve, çiçek ve benzeri ürünler ile sera ürünleri dahil olmaktadır. Tarım ürünleri, daha çok doğal afet zararlarına karşı sigortalanma ihtiyacı göstermektedir. Bunun nedeni, tarım ürünlerinin sıklıkla sel, kuraklık, dolu, don, fırtına gibi doğal afetlere maruz kalmasıdır. Diğer sigorta branşları için ancak sürprim karşılığı himaye gören zararlar, tarım ürünleri

sigortasının (kısaca tarım sigortası) riziko konusunu oluşturmaktadır. Tarım ürünlerinin sigorta tekniğince, tahmin edilmez ve büyük zararlara yol açması nedeniyle, himaye dışı bırakılan doğal afetlere sıklıkla maruz kalması, sigortacıların bu sigorta branşına olan ilgisini azaltmıştır. Bunun yanında; primin ve rizikonun gerçekleşme ihtimalinin sigorta tekniğine uygun olarak hesaplanmasına engel olan, yetersiz

S.12, s.2-5, İstanbul, Aralık 2000, s.4.

⁵⁵ 587 sayılı KHK m.17 hükmüne paralel, Zorunlu Deprem Sigortası GŞ. m.B.5 hükmü, RG 12.12.2002, S.24961 ile kaldırılmıştır.

⁵⁶ KONGAR, (1), s.2.

⁵⁷ KONGAR, (1), s.2

istatistiklerin de ilginin azalmasına etkisi vardır⁵⁸. Tarım kesiminin; devletin, doğal afetler nedeniyle yaptığı yardımları, tarım sigortasına alternatif olarak görmesi, gelirinin prim ödemeye müsait olmaması, muhafazakar ve kaderci yaklaşımı tarım sigortasına olan talebi düşürmektedir⁵⁹. Her iki tarafın olumsuz yaklaşımı nedeniyle güçlü fonların oluşturulamaması, tarım sigortalarını pahalı bir sigorta branşı haline getirmiştir.

Tarım sigortaları branşındaki bu olumsuz tablo bir paradoks teşkil etmektedir. Bir tarafta, ürünleri her türlü doğal afet zararlarına açık, dolayısıyla etkili bir himayeye ihtiyaç duyan, fakat diğer bazı sebeplerin yanında pahalı olduğu gerekçesiyle, kendileri için en etkili himaye vasıtası olan sigortaya uzak duran üreticiler yer almaktadır. Diğer tarafta, iyi bir organizasyon ile çok kârlı olacak, büyük bir sigorta potansiyeline sahip, bir sigorta branşına za-

rar edecekleri düşüncesiyle uzak duran sigortacılar yer almaktadır. Aslında menfaatleri karşılıklı olarak uyuşan bu iki tarafın, uzlaşması çok zor değildir. Ancak böyle bir uzlaşma sağlanamadığı için, tarım sigortalarının diğer sigorta branşlarına göre uygulama alanı dardır.

Gerek üreticilerin gerekse sigortacıların gösterdikleri olumsuz yaklaşım nedeniyle yeterli bir gelişim gösteremeyen tarım sigortalarından doğan boşluk, alternatif çözümlerle doldurulmaya çalışılmıştır. Aranılan güvence ve himayeyi sağlamaktan uzak olan bu çözümler, ayrıca başka sorunlara sebebiyet vermiştir.

Ülkemizde olduğu gibi, diğer ülkelerde de tarım sigortasının uygulaması çok sınırlıdır⁶⁰. Tarım sigortalarının uygulandığı ülkelerde, ülkenin coğrafi konumu ve iklim koşulları dikkate alınarak, tarım ürünlerini en çok etkileyen doğal afetler sigorta kapsamına alınmaktadır⁶¹. Bu kapsamda ülkemizde dolu zararlarına karşı, tarım ürünleri dolu si-

gortası ve sera sigortası himaye sağlamaktadır. Her iki sigortanın da, sadece dolu tanelerinin vuruşunun doğrudan doğruya tarım ürünlerine vereceği zararı himaye etmesi nedeniyle, çok sınırlı bir himaye sağladığı açıktır. Diğer doğal afet zararlarının himayesi, sürprim karşılığı sağlanmakta-

dir. Aslında sınırlı himaye sağlayan tarım sigortalarının, bu branşın gelişimini olumsuz etkilediği bir gerçektir. Çünkü yeterli şekilde bilgilendirilmemiş üretici, ürününün bütün risklere karşı sigortalandığını zannetmektedir. Başka nedenden dolayı zarar meydana geldiğinde ödenmeyen tazminat, üreticinin sigortaya ilgisini

azaltmaktadır. Bu nedenle, tarım ürünlerine sigorta yoluyla sağlanacak en etkili ve basit korumanın, bütün risklere (all risks) karşı sigorta yoluyla olacağı açıktır⁶².

2. Zorunlu Tarım Ürünleri Sigortasının Gerekliği

⁶² Tarım ürünlerinin bütün risklere karşı sigortası, Japonya, Brezilya ve Seylan'da zorunlu, ABD ve Kanada'da ihtiyaridir. ŞAHİN, s.15; TANRIVERMİŞ, s.8 vd.

⁵⁸ Harun TANRIVERMİŞ, *Türkiye'de Tarım Kesiminin Sigorta Sorunu ve Çözüm Önerileri*, İstanbul, 1997, s.35; ATABEK, s.444 vd.; BOZER, s.167.

⁵⁹ Faruk ŞAHİN, *Tarım Sigortası, Birlik'ten, Yıl:1, S.12, s.15-17*, İstanbul, Aralık 2000, s.17; TANRIVERMİŞ, s.36 vd.

⁶⁰ BOZER, s.167.

⁶¹ ATABEK, s.446; ŞAHİN, s.15.

Gerek üreticilerin, gerekse sigortacıların gösterdikleri olumsuz yaklaşım nedeniyle, yeterli bir gelişim gösteremeyen tarım sigortalarından doğan boşluk, alternatif çözümlerle doldurulmaya çalışılmıştır. Aranılan güvence ve himayeyi sağlamaktan uzak olan bu çözümler, ayrıca başka sorunlara sebebiyet vermiştir. Sigorta harici çözümlerin yarardan çok zarar getirdiği ve zararın hem üreticileri, hem de kamuyu etkilediği gözlemlenmiştir. Getirilmiş olan çözümlerin bazıları ve yarattıkları sorunları özetlersek;

Doğal afetlerin olumsuz etkilerinden korunmak amacıyla, üreticiler ilkel tarım toplumlarının üretim modeli olan polikültür tarım metodunu kullanmaktadır. Polikültür tarım metodunda, üretim alanı birden fazla ürüne tahsis edilerek üretim yapılır. Üretici elde ettiği ürünle, önce kendi ihtiyacını karşılar, artan ürünü de satarak gelir elde etmeye çalışır. Doğal afetlere karşı farklı direnç gösteren ürünler yetiştirildiğinden dolayı, risk dağıtılmış olmaktadır. Ancak bütün ürüne zarar verecek nitelikteki ağır doğal afet hallerinde bu önlemin yeterli olmadığı açıktır. Polikültür tarım metodu, üreticinin iş gücünü ve sermayesini böldüğü için ihtisaslaşmasını önlemektedir.⁶³ Bu nedenle, verimlilik ve üretim hacmi düşmektedir. Dolayı-

sıyla üreticinin geliri düşmekte, modern tarım metotlarına yönelmesine engel olmaktadır. İkel tarım metotlarına mahkumiyet, üreticiyi onu aynı zamanda devletin yardımlarına muhtaç olmaya mahkum etmektedir. Devlet, büyük bir potansiyele sahip tarım sektöründen vergi geliri beklerken, aksine vergi gelirlerini bu sektöre doğrudan veya dolaylı yollarla aktarmaktadır. Görüldüğü üzere polikültür tarım metodu, aslında hem üreticinin hem de devletin (dolayısıyla kamunun) menfaatine aykırıdır.

Devletin 2090 sayılı kanun gereği yaptığı yardımlar, doğal afetlerden zarar gören üreticilerce alternatif himaye vasıtası olarak görülmektedir. Yukarıda belirtilen sebepler dolayısıyla, devletin sağladığı yardımlara dayalı bir sistem, düzenli ve güvenilir bir himaye sağlayamamaktadır⁶⁴. Ayrıca 2090 sk m.2/A yapılacak yardımları, ürünlerin en az yüzde kırk oranında zarar görmesi, başka gelirleriyle zararı karşılayacak gücünün olmaması, kredi ve borç alma imkânının olmaması şartına bağlamıştır⁶⁵. 2090 sk m.2/B ise, zararın yüzde kırktan az olması halinde, yardımın ancak kredi alma

imkânı ve başka bir geliri olmayan, dolayısıyla tarımsal faaliyetini devam ettiremeyecek ve geçimini sağlayamayacak duruma düşen üreticilere yapılacağını düzenlemektedir. Zararın belirli bir ağırlıkta olmasını arayan bu düzenleme ve TAZÇY m.6'daki çizelgede belirtildiği gibi, zararın yüzde yetmiş oranında yardım yapılması da, üreticinin ihtiyaç duyduğu himayenin sağlanmasına engel olmaktadır. Yapılan yardımlar, üreticinin zararını karşılayacak miktarda olmadığı için, üretici her doğal afetten sonra daha da fakirleşmekte, dolayısıyla yardımlara daha fazla muhtaç hale gelmektedir. Her doğal afette yardıma muhtaç üretici sayısındaki artış, devletin daha fazla kaynak aktarımına sebep olmakta, dolayısıyla kamunun menfaatine olmamaktadır.

Dünyanın iklim dengesindeki bozulma nedeniyle, son yıllarda daha sık bir şekilde meydana gelen doğal afetler, büyük meblağlı zararlara sebebiyet vermektedir. Bu zararlara karşı üreticinin himayesinin; yukarıda bahsedilen ve yararlı olduğu şüpheli, klâsik metotlarla sağlanması imkânsızdır. Aynı rizikoya maruz kişilerin prim ödeyerek oluşturacakları güçlü bir fondan bu zararların karşılanması en mantıklı yoldur. Bu fonun, en organize ve en akılcı şekilde oluşturulması ve idaresi ancak sigorta yoluyla mümkün olacaktır. Böylece bu konuda en

⁶⁴ Bakınız s.10.

⁶⁵ 2090 sk m.2/A ve B de yer alan yüzde kırk sınırını, yüzde otuz olarak değiştiren 06.07.1999 tarihli bir kanun teklifi, 12.07.1999 tarihinde TBMM komisyonlarına havale edilmiştir.

⁶³ ŞAHİN, s.15.

etkili çözümün, tarım sigortası olacağını söylemek mümkündür. Ancak yukarıda belirtilmiş olduğu üzere, tarım sigortasının ihtiyari şekilde uygulanması, sorunlara çare olmamaktadır. Tarım sigortasının amacına ulaşması, bütün risklere karşı zorunlu sigorta olarak yeniden yapılandırılması şartına bağlıdır. Ancak zorunlu bir şekilde uygulanacak tarım sigortası, bütün üreticileri bir araya getirebilir. Bu şartla, üreticinin doğal afetler dolayısıyla uğrayacağı zararlara karşı ihtiyaç duyulan, güçlü bir fon oluşturulabilir. Oluşturulacak güçlü bir fon, ucuz reasürans imkânını beraberinde getirir. Üstlenilen riskin reasürans yoluyla dünya sigorta piyasasına dağıtılması, tarım sigortasını daha ucuz hale getirir.

3. Zorunlu Tarım Ürünleri Sigortası İçin Önerilen Sistem

Uygulayıcısının tespiti, zorunlu tarım sigortasının en önemli meselesidir. Doğal afet zararlarına karşı himaye sağlayan tarım sigortasının, organik ve fonksiyonel görevi gereği DASK tarafından yürütülmesi gerekmektedir⁶⁶. Ancak TBMM Plan ve Bütçe Komisyonunun zorunlu deprem sigortası kanunu tasarısında

yaptığı değişiklikler, kuruma tereddütlü bir şekilde yaklaşmamıza sebep olmaktadır. Tasarı⁶⁷ metninde, kurum hakkında tereddütlerimize sebep olan, değişiklikleri; kurumun adının deprem sigortası kurumu olarak değiştirilmesi (m.4), yönetim kurulunun yapısının değiştirilerek, siyasi etkiye açık hale getirilmesi (m.7), kurum idarecisinin yönetim kurulunda temsil edilme hakkının kaldırılması şeklinde özetlemek mümkündür⁶⁸. Yapılan değişiklikler, sistemi siyasi güçlerin etkisi altına sokacak niteliktedir. Dolayısıyla sistemin, depremden zarar gören konut sahiplerine yapılacak yardımlar için, fon oluşturmayı amaçladığı yönündeki eleştiri-

⁶⁷ Zorunlu Deprem Sigortası Kanunu Tasarısı, 29.11.2000 tarihinde TBMM başkanlığına sunulmuştur. TBMM Plan ve Bütçe Komisyonundan, 12.02.2002 tarihinde çeşitli değişikliklere uğrayarak geçmiş, kanunlaşması için TBMM'ne sunulmuştur. TBMM İçtüzüğü m.78/f.1 hükmüne göre; sonuçlandırılmamış olan kanun tasarısı ve teklifleri, seçimlerin yenilenmesi halinde hükümsüz sayılır. Ancak, hükümet veya TBMM üyeleri bu tasarısı ve teklifleri yenileyebilir. Kanaatimizce; tasarısı, 3 Kasım 2002 tarihinde yapılan seçimlerden önce kanunlaşmadığı için hükümsüzdür. Ancak, hükümetin tasarısını yenileme imkanı vardır. Yenilenecek tasarıda aynı hataların tekrarlanmasını önlemek amacıyla, bizde tereddüt uyandıran, tasarısı değişikliklerine dikkat çekilmiştir.

⁶⁸ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bakınız; Bilgi KONGAR, Merhaba Sigortaya Gönül Verenler, Birlik'ten, Yıl:3, S.26, s.1-2, İstanbul, Mart-Nisan 2002, (2), s.1 vd.

rilere karşı, savunulması güçleşecektir. Bu tür etkilere maruz kalmaması bakımından, zorunlu tarım sigortasının sigorta şirketlerince uygulanması, en iyi çözümdür⁶⁹. Oluşturulacak sisteme, sigorta sektörünün mevcut mali gücünün ülke çapında yaygın bir sigorta programını yürütebilecek düzeyde olmaması yönünde yapılacak eleştirinin cevabı, zo-

⁶⁹ 12.12.2001 tarihinden itibaren TBMM komisyonların gündeminde bulunan, 04.12.2001 tarihli Tarım ve Hayvansal Ürün Sigortası kanun teklifi, karmaşık bir uygulama öngörmektedir. THÜS alanında faaliyet gösteren sigorta şirketlerinin, tahsil edecekleri primlerin yüzde ellisini devredeceği, bir merkezi bilgi birikim ve parasal imkan havuzunun oluşturulması (m.10), kurulan THÜS fonunun (m.11) gelirleri arasında gösterilen tahsil edilecek sigorta primleri (m.16/c) kalemi, sigortanın kimin tarafından uygulanacağını tespitini güçleştirmektedir. Primlerin bu şekilde bölünmesi oluşturulacak sigorta sistemini güçsüzleştirir. THÜS sigorta şirketleri tarafından yürütülecekse, fon neden kurulmakta ve prim gelirleri bu fona aktarılmaktadır. Eğer fon tarafından yürütülecekse, sigorta şirketleri tahsil ettikleri primlerin yüzde ellisini neden havuza devretmekte ve en az yüzde yirmi oranında güvence (m.22/2) tahsis etmektedir. Bu açık olmayan ve karmaşık sistemin yanında, çeşitli maddelerde kurulması kararlaştırılan, kurul, yönetim kurulu, birim ve komiteleri sistemin finanse edemeyeceği, ayrıca bu organizasyonların sistemin hantallaşmasına ve siyasi etkilere maruz kalmasına sebep olacağı açıktır. Dolayısıyla problemler yumağı şeklindeki bu teklif sadeleştirilerek, sigorta şirketlerinin uygulayıcı olarak kabul edildiği bir şekilde kanunlaştırılması gerekmektedir.

⁶⁶ 587 sayılı KHK m.4'ün gerekçesinde; DASK'nun, deprem başta olmak üzere, ülkemizin maruz kaldığı doğal afet zararlarının himayesi amacıyla kurulduğu yer almaktadır.

runlu deprem sigortası sisteminde yer almaktadır. Çünkü, zorunlu deprem sigortası fonu tamamen sigorta tekniğine uygun olarak işletilmekte, devletin fona katkısı olmadığı gibi, ödenecek tazminatlar için de hiçbir garantisi yoktur. Dolayısıyla DASK ile sigorta şirketleri arasında, çalışma usul ve şartları yönünden bir fark yoktur. DASK'nun sıfırdan başlayarak yürüttüğünün benzeri olan bir sigorta programının, bu konuda tecrübeli sigorta şirketlerince yürütülebileceği şüphesizdir.

Belirli bir sosyal amaca ulaşmak için ihdas edilmiş olma, zorunlu sigortaların özelliklerindedir. Zorunlu tarım sigortası yoluyla ulaşılmak istenen sosyal amaç; ürünleri doğal afet zararlarına maruz kalan üreticilerin himaye edilmesi, dolayısıyla milli servetin korunmasıdır. Bu sosyal amaca ulaşabilmek için, himayenin bütün risklere karşı olması gereklidir. Bütün risklere karşı himaye edilme ihtiyacı, yukarıda belirtilen üreticiden kaynaklanan sebeplerin yanında, tarım sigortasının konusunu oluşturan riskler gereğidir⁷⁰. Sigorta tekniği gereği;

⁷⁰ Himayenin bütün risklere karşı olması gerekliliği, bozulan iklim dengesinden kaynaklanmaktadır. Son yıllarda doğal afetlerin hiç beklenmedik yer ve zamanda meydana gelmesi, bozulan iklim dengesi nedeniyle, olağan durum olarak karşılanmaktadır. Böyle bir durumda, tarım sigortalarının belirli doğal afetlerden kaynaklanan zararlar için hi-

bütün risklere karşı yapılan sigortalarda, belirlenen istisnalar dışında kalan bütün riskler himaye görmektedir. Dolayısıyla bütün risklere karşı yapılacak zorunlu tarım sigortasında, doğal afetler dışında kalan risklerin himaye kapsamı dışında tutulması gerekir. Yine sosyal amaç gereği, sigortanın biçilmemiş ürünlerin yanında biçilmiş ürünleri de kapsamı gerekir. Bu sigortanın amacının, ürünün satılincaya kadar uğrayacağı zararların himaye edilmesi olmaması ve sigorta tekniğinin, himayenin belirli halleri kapsamasını gerektirmesi nedeniyle, depolanmış ürünün uğrayacağı zararların himayesinin, sürprim karşılığı olması gerekir⁷¹.

Tarım sigortalarının doğal afet zararlarına karşı himaye sağlaması, bu branşın pahalı bir sigorta branşı olmasının bir nedenidir. Sigorta şirketlerinin ilgisinin bu branşa çekilmesi, bir takım teşvik edici düzenlemelerin yapılmasını gerektirmektedir. Tarım sigortalarının uygulandığı ülkelerde, devlet bir takım teşvik edici düzenlemelerle, tarım sigortalarını hem üretici için hem de sigortacı için cazip hale getirmektedir⁷². Primin bir kısmı-

maye sağlaması, bu sigorta ile ulaşılmak istenen sosyal amacın gerçekleşmesini engeller.

⁷¹ ATABEK, s.446; ULAŞ, s.299; TANRIVERMİŞ, s.23.

⁷² ATABEK, s.445; BOZER, s.167; ŞAHİN, s.16; TANRIVERMİŞ, s.44 vd.

nın devletçe karşılanması, ucuz reasürans temini ve vergi muafiyeti sağlanması, bu konuda yaygın olarak kullanılan teşviklerdir. Oluşturulacak sistemin de bu tür teşviklere ihtiyacı vardır. Primin bir kısmının devlet tarafından karşılanması kaçınılmazdır⁷³. Doğal afet sigortalarında yüksek olan reasürans masraflarının azaltılmasında da devletin katkısına ihtiyaç vardır. Ayrıca sigorta şirketlerinin bünyesinde oluşturulacak fonların, 587 sayılı KHK m.5 teki gibi, vergi, resim ve harçtan muaf tutulması gerekir. Devletin yapacağı teşviklerle oluşturulacak, güçlü ve rasyonel şekilde yönetilen bir fon, orta vadede devletin yardımına ihtiyaç duymayacak şekilde, yükümlülüklerini yerine getirebilir. Dolayısıyla orta vadede, devletin doğal afet zararlarının himayesi için kaynak tahsis etmesine gerek kalmayacaktır.

Ödenecek prim tespit edilirken; üretim alanının coğrafi konum ve iklimi⁷⁴, doğal afet

⁷³ Devlet tarafından yapılacak prim katkısı, THÜS kanun teklifi m.16'da belirtilen tarım sektörüyle ilgili kişi ve kuruluşlardan belirtilen miktarlarda toplanacak gelirlerle, karşılanabilir. Primin kaynağının tarım sektörü olması, genel vergilerden yapılacak katkıdan daha adil bir çözümdür. Böylece tarım sektöründen doğrudan veya dolaylı olarak gelir elde eden kişi ve kuruluşlar, kendi menfaatlerine olan bu uygulamada katkı sahibi olacaktır.

⁷⁴ TAZÇY m.7'de coğrafi konum ve iklimi benzer özellikte illeri kapsayan, dokuz bölge tespit edilmiştir.

tehlikesine maruz kalma ihtimali (doğal afet riskinin yüksek olduğu yerlerde primin yüksek, düşük olduğu yerlerde düşük tespit edilmesi gerekir), ürün çeşidi⁷⁵ (doğal afetlere dirençli ürünler için primin düşük, dirençsiz ürünler için yüksek tespit edilmesi gerekir) ve üretim alanının yüzölçümü dikkate alınmalıdır. Prim konusunda değinilmesi gereken diğer bir husus, prim ödeme zamanıdır. Ülkemizde uygulanan tarım sigortalarında prim, TTK m.1295 düzenine uygun olarak, tamamı veya kararlaştırılmışsa ilk taksiti peşin ödemek suretiyle tahsil edilmektedir⁷⁶. Aksi takdirde sigorta himayesi başlamamaktadır. Ancak tarım sigortalarının gelişimini engelleyen bu durum değiştirilmelidir. Çünkü ürünün satılmasıyla üreticinin eline para geçmektedir. Dolayısıyla primin taksitle veya ürünün satılmasını takiben ödemesi, üreticinin tarım sigortasına ilgisini arttıracaktır⁷⁷.

Ayrıca dolu sigortası alanında, dolunun yağış sıklığı ve şiddeti dikkate alınarak, Türkiye yirmi üç bölgeye bölünmüştür. TANRIVERMİŞ, s.24.

⁷⁵ *Dolu sigortası alanında ürünler, dolu zararlarına olan duyarlılıkları dikkate alınarak on ayrı sınıfa ayrılmıştır. TANRIVERMİŞ, s.24.*

⁷⁶ *Tarım Ürünleri Dolu Sigortası GŞ. m.C.1 ve Sera Sigortası GŞ. m.C.1.*

⁷⁷ *ATABEK, s.447; BOZER, s.168; ULAŞ, s.301; TANRIVERMİŞ, s.24. Konuyu düzenleyen, THÜS kanun teklifi m.19, her ürünün sigortasının ekim döneminde yenileneceği şeklinde.*

Ülke çapında sigorta uygulamak zor ve problemlidir. Karşılaşılan problemleri azaltmak, suiistimalleri engellemek, sistemin devamlılığını sağlamak maksadıyla bazı önlemlerin alınması mecburidir. Bunların birincisi, sigortacı tarafından verilen teminata bir üst limitin getirilmesidir. Örneğin ZDSTT m.2 de böyle bir sınırlama vardır. Tarım sigortalarında sıklıkla rastlanan, zararın şişirilmesi problemi, üst limit uygulaması sayesinde azaltılabilir. Sigortacı, üst limiti aşan tazminat taleplerini ödemek zorunda olmadığı için, aldatılması halinde uğrayacağı zararın büyük olması ihtimali azaltılmış olur. Üst limit uygulaması, menfaat değeri üst limiti aşan sigorta ettirenlerin dezavantajıdır. Bu dezavantaj, sağlanacak ihtiyari sigorta imkânıyla giderilebilir. İkinci önlem ise, genellikle riskin yüksek olduğu sigorta branşlarında uygulanan, tenzili muafiyettir⁷⁸. Tenzili muafiyet uygulamasında sigortacı, ya belirli bir miktara kadarki zararları, yada sigorta bedelinin belirli yüzdesine kadarki zararları tazmin etmez. Bu saye-

⁷⁸ *Ülkemizde tarım ürünlerini, dolu zararlarına karşı himaye eden sigortalarda tenzili muafiyet; 01.11.1995 tarihinden önce, poliçe genel şartlarında belirtilen oranlarda uygulanırken (Dolu Sigortası GŞ. m.13), 01.11.1995 tarihinden sonra, tarafların karşılıklı anlaşmaları sonucu belirlenen miktar veya oranda uygulanmaktadır (Tarım Ürünleri Dolu Sigortası GŞ. m.B.5).*

de sigortacı, küçük miktardaki zararlara muhatap olmaktan kurtulur, ayrıca bürokrasiden de tasarruf etmiş olur. Uygulanacak tenzili muafiyet miktar veya oranının iyi tespit edilmesi gerekir. Tenzili muafiyetin çok yüksek miktar veya oranda olması sigortadan kaçışa sebep olur.

Sigorta zorunluluğuna aykırı davranışın müeyyideye tabi olması, zorunlu sigortaların bir özelliğidir. Dolayısıyla, zorunlu tarım sigortasının geniş bir alanda uygulanmasına hizmet edecek bazı müeyyidelerin varlığına ihtiyaç vardır. Bu konuda en etkili müeyyide, devletin doğal afet zararlarını himaye etmemesi, dolayısıyla 2090 sk ile sağlanan yardımların kaldırılmasıdır. Ayrıca zorunlu tarım sigortası yaptırmayan üreticilerin, devletin sağladığı ucuz kredi, destek alımı gibi avantajlardan yaralandırılmaması da uygulamanın yaygınlaştırılmasına hizmet edecek müeyyidelerdir.

V. SONUÇ

Doğal afet zararlarına karşı en etkili ve modern himaye sigorta yoluyla sağlanabilir. 587 sayılı KHK'nin düzenlediği zorunlu deprem sigortasının; doğal afet zararlarının himayesinin devletin görevi olduğu yönündeki düşüncüyü değiştirmesi ve sigortanın bu alanda etkin bir şekilde kullanılabilceğini göstermesi bakımından olumlu sonuçları vardır.

Zorunlu deprem sigortasının açtığı yolda, zorunlu tarım ürünleri sigortasının ilerlemesi daha kolay olacaktır. Düşünce yapısındaki değişimle, uygulamanın önündeki engellerden sadece birisi kaldırılmıştır. Tarım sektörünün yapısı ve üreticilerin sigortaya bakış açısı uygulamayı etkileyecek unsurlardır. Bu iki unsurun, alınacak bir takım tedbirlerle tarım sigortasının lehine çevrilebilmesi, uygulama için hayati öneme sahiptir. Sigortanın bir tarım politikası olarak ele alınması ve sigortanın yararları konusunda üreticiye yönelik, yoğun ve etkili bir eğitim kampanyasının başlatılması, iki unsurun sigorta lehine dönmesini sağlayacaktır. Sigortanın bu şekilde, toplumun sigortaya en kapalı kesimince benimsenmesi, bu kesimin diğer sigorta branşlarına olan talebini de arttıracaktır. Asıl önemli gelişme, sigortanın üreticiye sağlayacağı güven duygusunun, yapılacak yatırımları teşvik etmesi olacaktır. Bu sayede modern tarım metotlarına yönelecek üreticiler, artacak verim ve üretimle refaha ulaşacaktır.

Araştırma Görevlisi
İbrahim Serdar KOYUNCU
 Maltepe Üniversitesi
 Hukuk Fakültesi
 Deniz Ticareti ve Sigorta
 Hukuku Anabilim Dalı

KISALTMALAR DİZİNİ

AFAKT	: Aracılık Faaliyetleri ve Aracı Kuruluşlara İlişkin Esaslar Hakkında Tebliğ
AY	: Anayasa
BK	: Borçlar Kanunu
BKK	: Bakanlar Kurulu Kararı
C.	: Cilt
c.	: cümle
DASK	: Doğal Afet Sigortaları Kurumu
dn.	: dipnot
f.	: fıkra
FKK	: Finansal Kiralama Kanunu
GŞ.	: Genel Şartları
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
KMK	: Kat Mülkiyeti Kanunu
KŞYTY	: Karayoluyla Şehirlerarası Yolcu Taşımacılığı Hakkında Yönetmelik
KTK	: Karayolları Trafik Kanunu
KUYETY	: Karayoluyla Uluslararası Yolcu ve Eşya Taşımacılığı Hakkında Yönetmelik
m.	: madde
MHAD	: Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi
MK	: Medeni Kanun
OSAHY	: Okul Servis Araçları Hizmet Yönetmeliği
RG	: Resmi Gazete
S.	: Sayı
s.	: sayfa
SHD	: Sigorta Hukuku Dergisi
sk	: sayılı kanun
SMK	: Sigorta Murakabe Kanunu

SPK	: Sermaye Piyasası Kurulu
TAZÇY	: Tabii Afetlerden Zarar Gören Çiftçilere Yapılacak Yardımlar Hakkında Yönetmelik
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
THÜS	: Tarım ve Hayvansal Ürün Sigortası
TMTSS	: Tehlikeli Maddeler ve Tüpgaz Zorunlu Sorumluluk Sigortaları
TSHK	: Türk Sivil Havacılık Kanunu
TTK	: Türk Ticaret Kanunu
TTTT	: Tütün ve Tütün Tekel Kanunu
vd.	: ve devamı
ZDSTT	: Zorunlu Deprem Sigortası Tarife ve Talimatı

KAYNAKLAR:

- **ALTOP, Atilla:** Özellikle Taşınır Yatırım Mallarına İlişkin Finansal Kiralama (Leasing) Sözleşmesi, Ankara, 1990.
- **ATABEK, Reşat:** Sigorta Hukuku, İstanbul, 1950.
- **ATABEK, Reşat:** Yangın Rizikosu, SHD, C.II, S.3-4, s.123-152, Ankara, 1986 (yangın).
- **BOZER, Ali:** Sigorta Hukuku, Ankara, 1981.
- **ERİŞ, Gönen:** Açıklamalı ve İçtihatlı Türk Ticaret Kanunu C.III (Deniz Ticareti ve Sigorta Hukuku), Ankara, 1990.
- **KARAYALÇIN, Yaşar:** Sorumluluk (Mesuliyet) Sigortaları, SHD, C.II, S.1-2, s.27-68, Ankara, 1984.

- KARAYALÇIN, Yaşar: Risk-Sigorta-Risk Yönetimi, Ankara, 1984, (RSRY).
- KENDER, Rayegan: Türkiye'de Hususi Sigorta Hukuku I, İstanbul, 2001.
- KENDER, Rayegan: Mesuliyet Sigortasının Mahiyeti ve Türleri, Teori ve Uygulama Açısından Mesuliyet Sigortaları (III. Sigorta Semineri, İstanbul, 4-7 Nisan 1977), s.1-32, Ankara, 1977, (panel).
- KONGAR, Bilgi: Merhaba Sigortaya Gönül Verenler, Birlik'ten, Yıl:1, S.12, s.2-5, İstanbul, Aralık 2000.
- KONGAR, Bilgi: Merhaba Sigortaya Gönül Verenler, Birlik'ten, Yıl:1, S.10, s.1-3, İstanbul, Ekim 2000, (1).
- KONGAR, Bilgi: Merhaba Sigortaya Gönül Verenler, Birlik'ten, Yıl:3, S.26, s.1-2, İstanbul, Mart-Nisan 2002, (2).
- KUBİLAY, Huriye: Uygulamalı Özel Sigorta Hukuku, İzmir, 1999.
- METEZADE, Zihni: Doğal Afetlere Karşı Teminat, Birlik'ten, Yıl:1, S.11, s.3-7, İstanbul, Kasım 2000.
- MOWBRAY, Albert H.: Riziko ve Sigorta Mukaveleleri, Çeviren: Bedi İ. YAZICI, İstanbul, 1942.
- OĞUZMAN, M. Kemal /ÖZ, M. Turgut: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, İstanbul, 1998.
- OMAĞ, Merih Kemal: Türk Ticaret Kanunu ile 25 Haziran 1992 tarihli Belçika Kara Sigortası Mukavelesi Kanunu Açısından Sorumluluk Sigortaları, SHD, Yıl 1997, S.1, s.69-103, İstanbul, 1997.
- OMAĞ, Merih Kemal: Türk Hukukunda Mecburi Sigortalara ve Sorunlarına Genel Bir Bakış, Zorunlu Sigortalar Paneli (İstanbul, 19 Kasım 1993), s.7-40, İstanbul, 1994, (panel).
- SERGİCİ, Erdoğan: Mesuliyet Sigortası Türleri, Teori ve Uygulama Açısından Mesuliyet Sigortaları (III. Sigorta Semineri, İstanbul, 4-7 Nisan 1977), s.63-90, Ankara, 1977.
- ŞAHİN, Faruk: Tarım Sigortası, Birlik'ten, Yıl:1, S.12, s.15-17, İstanbul, Aralık 2000.
- TANDOĞAN, Haluk: Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri, C.I/1, Ankara, 1988.
- TANRIVERMİŞ, Harun: Türkiye'de Tarım Kesiminin Sigorta Sorunu ve Çözüm Önerileri, İstanbul, 1997.
- ULAŞ, Işıl: Uygulamalı Sigorta Hukuku Mal ve Sorumluluk Sigortaları, Ankara, 1998.
- ULUSAN, İlhan: Tehlike Sorumluluğu Üstüne, MHAD, Yıl 4, S.6, s.23-57, İstanbul, 1970.
- ÜNAN, Samim: İsteğe Bağlı Sorumluluk Sigortasında Riziko, İstanbul, 1998.
- ÜNAN, Samim: Yeni Zorunlu Sorumluluk Sigortaları Öngörülürken Dikkate Alınması Gerekli Olan Hukuk İlkeleri, Zorunlu Sigortalar Paneli (İstanbul, 19 Kasım 1993), s.41-75, İstanbul, 1994, (panel).
- YAVUZ, Cevdet: Borçlar Hukuku Dersleri Özel Hükümler, İstanbul, 2001.
- YAYLA, Yıldızhan: İdare Hukuku I, İstanbul, 1990.
- ZEVKLİLER, Aydın/AYDOĞDU, Murat/PETEK, Hasan: Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri, Ankara, 1998.

Türkiye’de Potansiyel Zorunlu Sigorta Alanları, Zorunlu Seyahat Sigortası

Giriş

Ülkemiz için potansiyel zorunlu sigorta alanlarından bir tanesi Zorunlu Seyahat Sigortasıdır. Yurt dışına çıkışlarda Seyahat Sigortaları, sigorta bilincinin geliştiği özellikle Avrupa ülkelerinde yaygın şekilde ihtiyari olarak satın alınmakta ve bazı ülkelerde (Rusya Federasyonu, Çek Cumhuriyeti) zorunlu tutulmaktadır. Danimarka’da ise Avrupa’ya yapılan seyahatler için seyahat sigorta hasarları 30 yıldır devlet tarafından karşılanmaktadır¹.

Ülkemizde Kişi başına düşen sigorta prim üretimi 25,05 ABD Doları düzeyindedir². Toplam prim üretiminin %43,7’sini kaza sigortaları oluştururken, hayat ve sağlık prim üretimi direkt prim üretim toplamının %29’unu teşkil etmektedir. Sigorta bilincinin ve hayat sigorta ürünlerinin kullanımının bile bu derece düşük olduğu ortamda, seyahat

sigortalarının yakın gelecekte hızlı bir gelişim göstereceğini veya seyahat sigorta bilincinin ihtiyari ürünlerle gelişim sağlayabileceğini düşünmek iyimserlik olur.

Ülkemizde uygulanan ekonomik programlar çerçevesinde, ilâve iç kaynaklar yaratmaya çalışan hükümetlerin yurt dışına çıkanlardan “fon” katkısı (1984-1996) veya “harç” (2001 Ağustos’undan itibaren) alması, Anayasamızın bazı temel ilkelerine aykırıdır³. Öte yanda zorunlu harç tahsilâtının bir kısmını Zorunlu Seyahat Sigortalarına dönüştürme imkânı, sigorta sektörünün gelişimi için çok önemli bir potansiyel teşkil etmektedir.

Zorunlu Seyahat Sigortası trafik zorunlu mali sorumluluk sigortalarında olduğu gibi, ürünü satmak isteyen ve izinlerini alan tüm sigorta şirketlerince satışa sunulabilir. Yürürlükteki 70 milyon TL’lik harcın sadece 10-20 ABD Dolarlık kısmı ile, belirli asga-

ri teminatları içeren Zorunlu Seyahat Sigortası alımının zorunlu kılınmasıyla, yurt dışına çıkan her vatandaşımıza, üzerinde bir acil yardım hattı numarası bulunan bir poliçe verilebilir. Yurt dışına çıktıktan sonra (2 hafta/1 ay gibi) belirli süre içerisinde başına kaza, hastalık veya vefat gibi durumlar gelen kişi veya yakınları bu numaranın aranması suretiyle acil yardım ve tedavi, ferdi kaza sigortası gibi sigortacılık ve yardım-destek hizmetlerinden yararlanabilirler.

Zorunlu Seyahat Sigortasının, sigortalılara direkt faydasının dışında sigorta sektörümüze yeni bir kaynak oluşturma imkânı, devletin vatandaşına Zorunlu Seyahat Sigortası kanalıyla yurt dışına çıkışlarda sahip çıkarak alınan harç karşılığı önemli bir kamu hizmetinde bulunması, mevcut uygulamanın Anayasaya uyumsuzluklarının giderilmesi Zorunlu Seyahat Sigortasının sağlayacağı avantajlardandır.

1. Sorumluluk Sigortaları ve Zorunlu Sigortalar

1.1 Türkiye’de Sorumluluk Sigortaları

Ülkemizde uygulanan sorumluluk sigortaları şunlardır:

- Karayolları Motorlu Araçlar Zorunlu Mali Sorumluluk Sigortası
- Motorlu Kara Taşıt Araçları İhtiyari Mali Sorumluluk Sigortası
- İşveren Sorumluluk Sigortası
- Üçüncü Şahıslara Karşı Mali Mesuliyet Sigortası
- Asansör Kazalarında Üçüncü Kişilere Karşı Sorumluluk Sigortası
- Tehlikeli Maddeler Zorunlu Sorumluluk Sigortası
- Tüpgaz Zorunlu Sorumluluk Sigortası.

Zorunlu sigortalar da dahil ülkemizde uygulanan sorumluluk sigortalarının hayat dışı toplam prim içindeki payı %14.34’tür. Karayolları Motorlu Araçlar Zorunlu Mali Sorumluluk Sigortası dikkate alınmadığı takdirde bu oran %3.17’dir. Ülkemizde sorumluluk sigortalarının, gelişmesinin nedenlerini ana hatları ile aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür⁴.

a) Sorumluluğun ilgili faaliyet ve mesleklere göre yasalarla açık bir şekilde tanımlanması yapılırken, bu sorumlulukları karşılayacak zorunlu sigortanın da getirilmiş olması lâzımdır. Doktorların, sağlıkla

ilgili mamül yapımcılarının, ürün imalâtçıların; avukat, noter, broker, mali müşavir gibi serbest meslek erbabının sorumluluklarının genel hükümlere bırakılması, yargıda da birliki müessesesinin etkili olması, bazen ağırlaşmış bir sorumluluğun oluşmasını önlemekte, sigorta yaptırılması ihtiyacı ve gereğini hissettirmektedir.

b) Sorumluluk sigortasında rizikonun ne derece ağır sonuçlar vereceğini önceden tahmin etmek oldukça güçtür. Bazen çok ağır sonuçların doğabileceğini gözönüne alan sigortacının risk seçimi de oldukça zor olmaktadır.

c) Bazı mesleki faaliyetlerle ilgili olarak zorunlu sigortalar getirilmiştir. Trafik sigortaları, Tüpgaz ve Tehlikeli Maddeleri üretenler, nakledenler, satanlarla ilgili sigortalar; sigorta brokerleri ile ilgili zorunlu sigortalar gibi sigortalılarla mesleki faaliyetten dolayı hakları muhtel olanların (bozulanların) uğradıkları zararlar teminat altına alınmış ise de, bu sigortaların zorunlu olsalar dahi yeterince takip edilmediği açıktır. Trafik Sigortalarını yaptırmayanların oranı %40’lara ulaşmaktadır. Diğer sigortalarda mesleğin icrası için ilk izin sırasında yaptırılan zorunlu sigortanın mesleki faaliyetin icrası sırasında yapılmasının takibine gereği gibi dikkat edilmemektedir.

d) Sorumluluk sigortasının yeterince gelişmemesinde eği-

tim ve sorumluluk duygusunun eksikliği açıktır.

e) Tüketicilerin de yeterince bilinçlenmemiş olması ve zarara uğrayanların haklarını takipde karşılaştıkları hukukî ve mali güçlükler ve hakların alınmasındaki gecikmeler sorumsuz hareket edenleri bir anlamda daha serbest bırakmakta, sorumluluklarını hissetmemelerine ve sigorta zararetini duymamalarına neden olmaktadır.

f) Yasalardaki bazı zorunlu sorumluluk sigortalarının bugüne kadar düzenlenmemiş olması da dikkat çekicidir. Örneğin uçak kazalarından doğan zararların karşılanması için 2920 sayılı Türk Sivil Havacılık Kanununda sigorta yükümlülüğü getirilmiştir. Anılan Kanun, bu sigortaların şartlarının, uluslararası standartlar gözönünde bulundurulmuş; ancak bugüne kadar bu yolda düzenleme yapılmamıştır. Halen bu sigortalar Varşova Konvansiyonu gibi beynelmül konvansiyonlar çerçevesinde ve Londra piyasası dikkate alınarak yapılmaktadır.

Sağlık hizmeti sunanlara ilişkin olarak, hastanelere tıbbî merkezlere, doktorlara, laboratuvarlara, ilaç üretenlere, kimyasal ürünlere ilişkin sorumluluk sigortaları; halka açık yerlerin işletilmesine yönelik olarak sinema, tiyatro, stadyum, eğlence merkezlerine ilişkin sigortalar; turizm sektörüne yönelik olarak seyahat

acenteleri, otel, motel, pansiyon işleticileri ile ilgili sigortalar, çevre kirliliği sorumluluk sigortaları, avukatlar, hukuk büroları, yeminli mali müşavirler, muhasebecilerle ilgili bürolar; eczacılar ve eczanelere ilişkin mesleki sorumluluk sigortaları bugün ihtiyacı hissedilen sigortalardandır. Bu sigortaların bir çoğunun zorunlu hale getirilmesi ile bu hiz-

metlerden istifade edenlerin can, mal güvenliğinin sağlanması, hizmet verenlerin de sorumluluklarının teminat altına alınması mümkün olacaktır. Sorumluluk sigortalarına önem verilmesi ve bu sigortaların, can ve mal sigortalarına göre farklı özellikleri olduğu dikkate alınarak, toplumun ihtiyacı olan zorunlu sorumluluk sigortaları ile ihtiyaçların karşılanması kaçınılmazdır⁴.

1.2 Türkiye’de Zorunlu Sigortalar

Zorunlu sigortalar kişinin, yasa dolayısıyla yaptırmak zorunda olduğu sigortadır. Kişinin üçüncü şahıslara karşı sorumlu olması durumunda, üçüncü şahısların tazminatsız kalmasını önlemek üzere, sigorta sistemi kullanılarak o-

luşturulmuş bir tedbir olarak düşünülmelidir⁵.

Zorunlu sigortaların temelinde özel, akdi sigortalar yatmaktadır^{6,9}. Özel sigorta, fertlerin özel menfaatlerinin çeşitli rizikolara karşı teminat altına alınması için serbest iradeleyle (sigorta mukavelesi ile) vücuda getirdikleri bir riziko teminatıdır^{7,9}. Özel sigortalar,

Birçok meslek dalında söz konusu olan Sorumluluk Sigortalarının zorunlu hale getirilmesiyle birlikte, bu hizmetlerden yararlananların can ve mal güvenliğinin sağlanması, hizmet verenlerin de sorumluluklarının teminat altına alınması mümkün olacaktır.

sigorta ilişkisini kurmanın iradeye bağlı olup olmaması bakımından ihtiyari sigorta ve zorunlu sigorta olmak üzere ikiye ayrılır: Sigorta ettiren kanunen mecbur olmadığı halde sigorta akdi kurmuş ise ihtiyari, kanuni zorunluluk dolayısıyla sigorta akdi kurmuş ise, zorunlu sigorta söz konusudur^{8,9}.

Arseven’e göre; “zorunlu sigortalar bir sigorta türü olmayıp, sigorta türlerinden biri-

ne giren sigortaların, kamu yararı veya üçüncü şahısların korunması bakımından zorunlu hale getirilmesidir. Eskiden kamu sigortaları ile özel sigortaları ayırmak için birincide sigorta yapma zorunluluğundan, diğerinde isteğe bağlı sigortadan bahsedilirdi. Bugün bu kıstas ortadan kalkmıştır. Bizde ve bir çok ülkelerde özel sigortaların bir kısmı için sigorta yapma zorunluluğu getirilmiştir¹⁰.

Zorunlu sigortalara verilebilecek tipik örnek Trafik Sigortasıdır. Hemen bütün dünyada uygulanmakta olan bir zorunlu sigorta türüdür. Kişinin, sahibi olduğu motorlu araç dolayısıyla üçüncü şahıslara verebileceği hasarlardan doğabilecek sorumluluklarını kapsamaktadır. Ülkemizde de uygulanmakta olan "Karayolları Motorlu Araçlar Zorunlu Mali Sorumluluk Sigortası", "Otobüs Zorunlu Koltuk Ferdi Kaza Sigortası", "Tüpgaz Zorunlu Sorumluluk Sigortası", "Tehlikeli Maddeler Zorunlu Sorumluluk Sigortası" gibi zorunlu sigortalar dışında, özellikle gelişmiş ülkelerde uygulanan "İşveren Mali Mesuliyet Sigortası", "Çevre Kirliliği Sorumluluk

Sigortası" gibi zorunlu sigortalar vardır. Kişinin, genellikle üçüncü şahıslara verebileceği zararlara karşı zorunlu tutulan sorumluluk sigortalarının dışında, tamamen başka amaçlar düşünülerek zorunlu tutulmuş, kişinin bazı doğal afetler nedeniyle, kendi malına gelebilecek maddi hasarını karşılayan zorunlu sigortalar da mevcuttur. Ülkemizde uygulanmakta olan Doğal Afet Sigortaları bu uygulamaya bir örnektir⁵.

1.3 Yurtdışında Sorumluluk Sigortaları ve Zorunlu Sigortalar

Gelişmiş ülkelerde zorunlu sigortalar, sigortacılık sektörünün temelini oluşturmaktadır.

Hemen her kesime yönelik zorunlu sigortalar gelişmiş ülkelerde sigortacılık sektörünün adeta lokomotifidir¹¹.

Bu ülkelerde sorumluluk sigortaları, nakliyata ilişkin sigortalar, iş kazaları ve sağlıkla ilgili sigortalar, hava kirliliğine ilişkin sigortalar, nükleer enerji ile ilgili sigortalar, mesleki sorumluluk sigortaları gibi gruplar altında çok çeşitli ve yaygın uygulama alanı bulmaktadır. Mesleki sorumluluk sigortaları ise sağlık ile ilgili meslekler, yapı ve yapım ile ilgili meslekler, hukukçular, ticari ve mali işlerle ilgili meslekler gibi geniş bir alana yayılmıştır. Sigortacılıkta ileri Avrupa ülkelerinde zorunlu sigortaların sayısı oldukça fazla-

dır. Örneğin, İsviçre'de bir çok kantonda binaların yangına karşı, tekel hakkına sahip kuruluşlarda sigorta ettirilmesi mecburiyeti; Belçika'da av, yangın, öğrenci nakli, kan nakline ilişkin sigortalar; Fransa'da taşıma, eğitim, serbest meslek, spor alanlarındaki zorunlu sigortalar gibi⁶.

2. Seyahat Sigortaları

2.1 Türkiye'de Seyahat Sigortaları

Tatilden bir çok insan güzel anıların yanı sıra bir çok şikâyetle de dönebiliyor. Uçaktaki rötar, bagajdan çıkmayan bavullar, ucuz atlatılan kazalar ya da beklenmedik ani hastalıklar bu şikâyetlerden bazılarıdır. Bu nedenle Türkiye'de de tatile çıkanlara yönelik olarak geliştirilen seyahat sigortaları yaygınlaşıyor¹².

Seyahat sigortasının tutarı seyahat süresi, gidilen ülke, yolcu sayısı ve araçlı veya araçsız seyahat gibi etkenlere göre değişmektedir¹³. Ülkemizde 7 günlük bir yurt dışı gezisi için seyahat sigortası bedelleri çok farklıdır ve 3 dolardan başlayıp 60 dolara kadar çıkmaktadır. Fiyatlar arasında bu kadar uçurum olmasının sebebi, sigortaların farklı kapsamları olmasıdır. Bir sigorta şirketi, sadece aciliyet gerektiren durumlarda masrafları karşılarken, diğer bir şirket seyahat süresince her türlü sağlık giderlerini üstlene-

bilmektedir. Sözü geçen prim tutarları ilk bakışta biraz yüksek görünebilir, fakat Avrupa ve ABD'de veya dünyanın diğer turistik bölgelerindeki bazı kliniklerin günlük tedavi ve bakım masraflarının 10.000 ABD Doları seviyesine çıkabildiği²² veya yurt dışında tedavi gören bir hasta için vaka başına ortalama 500 ilâ 1.500 ABD Doları harcanabildiği hesaba katılırsa, seyahat sigortalarının sağlayacağı yararlar aşîkârdır.

Yılda Türkiye'den yurt dışına giden turist sayısı 5 milyon kadardır. Ülkemizde faaliyet gösteren büyük tur operatörleri, uzun zamandır yolculuk sigortasını kendi seyahat programına dahil etmemişlerdir. Organize turlarla seyahat eden Türk turistlerin sayısının 1,6 milyona ulaşması beklenmesine rağmen düşük kâr oranı ve sert rekabet bunun uygulanmasına izin vermemiştir. Tur operatörleri, seyahat paketlerine herhangi bir yolculuk sigortası eklemek yerine, erken ödemeler için nakit indirim ve kredi kartına taksitli satış gibi yöntemlerle müşteriye etkileme eğilimindedirler¹⁴.

1993 yılından beri Türkiye'de ortalama 4-5 milyon/yıl turistimiz için yaklaşık 15 çeşit seyahat sigortası ürünü çıkarılmıştır. Sigorta ürünlerinin genelde az tüketimi, seyahat sigorta ürünlerinin fazlaca bilinmemesi ve sigorta şirketlerinin başka öncelikleri sebebiyle, sözü edilen seyahat

sigorta ürünleri yüksek satış adetlerine ulaşmamıştır.

Bankaların kredi kart hizmetleri içinde otomatik olarak verilenler sayılmazsa, ilk seyahat sigorta ürünleri Türk sigorta şirketlerince 1993 yılında çıkarılmıştır. İlk seyahat sigorta ürünlerinden biri, sağlık sigortasına otomatik olarak eklenen teminatlardan oluşmaktaydı. Bir diğer ürün sağlık sigortası veya seyahat paketinden ayrı olarak pazarlanmaktaydı, sayı olarak yılda birkaç bin adet satılmaktaydı. Bir diğer satış kanalı, yurt dışında yapılan mastır anlaşmayla

bir Türk devlet bankasının gold kredi kartlara otomatik olarak sunduğu seyahat yardım hizmetlerinden oluşmaktaydı. Ürünün tanıtılmamasına bağlı olarak, yürürlükte kaldığı 1992 - 1999 yılları arasında tek bir seyahat sigorta hasarı gerçekleşmemesi üzerine ürün 1999 yılında iptal edilmişti¹⁴.

Günümüzde kapsamlı seyahat sigorta ürünlerini ihtiyari olarak satışa sunan sigorta şirketi sayısı 10'u geçmemektedir. Bankalar çıkardıkları kredi kartlarına farklı teminatlar ve ön şartlarla (seyahatle ilgili harcamaların kartla yapılması kaydıyla) muhtelif seyahat yardım hizmetlerini kredi kart müşterilerine sunmaktadır. Bu ürünlerde hizmetlerin çoğun-

luğu, yerli ve yabancı asistans şirketlerinin çağrı merkezlerince verilmektedir.

Asistans hizmetleri bütün dünyaya yayılmış olmasına ve bir çok ülkede yaşayanlar tarafından yoğun bir şekilde kullanılmasına rağmen, ülkemizde

Ülkemizde 1993 yılından beri yaklaşık 15 çeşit seyahat sigortası ürünü çıkarılmıştır. Ancak bu ürünlerin fazla bilinmemesi nedeniyle yüksek satış hedeflerine ulaşamamıştır.

çoğunluk tarafından ismi dahi duyulmamıştır veya duyanlar vardır fakat ne olduğunu bilmemektedir. Daha ilginç olanı, insanlarımız bu hizmetleri kullanma hakkına sahip olmuşlardır fakat hiç kullanmamışlardır, çünkü böyle bir hakkı olduğundan haberleri yoktur. Bugün Fransa, Almanya, İspanya, Danimarka ve daha bir çok ülkede yaşayanların %90'ı kendilerini ve yakınlarını mutlaka bir sigorta kapsamına dahil edip asistans sektörünün sunduğu hizmetleri kullanarak hayatlarını biraz daha kolay hale getirmektedirler¹³.

Asistans hizmetleri pazarlanırken genellikle sigorta poliçesini satın alan lehdar,

asistans hizmetleri için bir ücret öder, ancak bu poliçeye genellikle ek bir maliyet olarak eklendiği için sigortalanan kişi asistans şirketi ücretini, aldığı poliçenin içinde ödemektedir. Nihai tüketici ayrı bir asistans şirketinin olduğunu genellikle bilmemektedir. Zaten asistans firmalarının müşterileri tüketiciler değil sigortalar, bankalar ve otomobil firmaları gibi kuruluşlardır¹³. Asistans hizmetlerinin en büyük müşterileri sigorta şirketleridir. Birçok çok sigorta şirketi, müşterilerine sunduğu hizmet

kalitesini artırmak için asistans şirketleriyle çalışmaktadır. Mevcut verilere göre 20'ye yakın asistans firması ülkemizde yerli ve yabancı müşterilere hizmet vermeye devam etmektedir¹⁴. Bu şirketlerden yaklaşık 4-5 tanesi büyük çapta hizmet vermekte ve Türkiye'deki pazar payının yaklaşık olarak %60'lik kısmını kapsamaktadırlar¹³. Sadece iç piyasaya yönelik hizmet veren şirketlerin pazar büyüklüğü 15 milyon dolar civarındadır. Türkiye'de asistans hizmetleri pazarının toplam büyüklüğü ise 45-50 milyon dolar civarındadır¹⁵.

Ülkemizde sigorta ve asistans şirketlerinin bugüne kadar sergiledikleri dünya standartla-

rındaki hizmet kalitesi, Zorunlu Seyahat Sigortası alanında kaliteli ve etkin hizmetler verilebileceğini kanıtlamaktadır.

2.2 Dünyada Seyahat Sigortaları

Dünyada seyahat sigortası yaptırılanların sayısında büyük bir artış gözlenmektedir. Yurt dışına çıkışlarda seyahat sigortaları, sigorta bilincinin geliştiği özellikle Avrupa ülkelerinde yaygın şekilde ihtiyari olarak satın alınmaktadır. Pek çok Avrupa ülkesinde mevcut sosyal güvenlik programı çerçevesinde bazı yurt dışı giderleri karşılanırken, bazı ülkelerde ihtiyari ve yüksek teminat limitleri içeren seyahat sigorta ürünleri yaygın şekilde kullanılmaktadır. Ülkemize gelen turistlerin her sene onbinlercesi, değişik seyahat sigorta ürünlerinden yararlanmaktadır.

Rusya Federasyonu, Çek Cumhuriyeti gibi ülkelerde, seyahat acentası kanalıyla tur paketi alındığında seyahat sigortası alımı zorunlu kılınmıştır ve günlüğü 0,3-0,5 ABD Doları gibi düşük rakamlarla seyahat sigortası yaptırılması zorunlu tutulmaktadır. Primlerin düşüklüğü, hatalı ve kötü niyetli kullanımla seyahat sigorta hizmeti veren birçok sigorta şirketi, ilk yıllarda yüksek hasar prim oranlarıyla karşılaşmışlardır. Ancak zaman içerisinde hasar denetimi yapan asistans şirketlerinin devreye

girmesiyle, bazı şirketler kâr eder hale gelmişlerdir. Rusya Federasyonu'nda zorunlu seyahat sigortası ile zorunlu kılınan ürünlerde, tedavi masraflarının karşılanması teminatı, Avrupa ülkeleri için 15.000 ABD Doları, Amerika ülkeleri için azamî 50.000 ABD Doları olarak belirlenmiştir.

Danimarka'da ise Avrupa'ya yapılan seyahatler için seyahat sigorta hasarları 30 yıldır devlet tarafından karşılanmaktadır. Danimarka'da 5,35 milyon nüfusa karşın, senede yaklaşık 3 milyon kişi yurt dışına seyahate çıkmaktadır ve yurt dışına çıkışlarda Danimarka vatandaşlarına Danimarka Sağlık Güvenlik Kurumunca, Turist Sağlık Sigorta Sertifikası olarak "Yellow Card" verilmektedir. Bu kartla, Avrupa'ya yapılan seyahatlerde, seyahat sigorta hasarı meydana geldiğinde, hasarlar devlet tarafından ödenmektedir. Bu hasarların toplamı devlete senede yaklaşık olarak 140 milyon Danimarka Kronu'na (yaklaşık 20-23 milyon ABD Dolarına) mal olmaktadır¹.

Avrupa ülkelerinin pek çoğunda seyahat sigortası zorunlu tutulmamakla birlikte, turistlerin pek çoğu bu ürünleri seyahat paketlerinin içinde, muhtelif kartların yan hizmetleri olarak kullanmakta veya ihtiyari olarak satın almaktadır.

3. Yurt Dışına Çıkışlarda Harç Alınması

12 Temmuz 2001 tarihinden itibaren 4705 sayılı yasa ile Türkiye'den yurt dışına çıkışlarda, vatandaşlarımızdan 50 ABD Doları harç alınmaktadır. 01.02.2002 tarihinden itibaren, yurt dışına çıkış yapan vatandaşlarımızdan (KKTC'ne seyahat edenler hariç) çıkış başına alınan 50 ABD Doları karşılığı Türk Lirası harç bedeli, 70.000.000.-TL olarak belirlenmiştir.

3.1. Yurt Dışına Çıkışlarda Harç Alınmasının Kanuni Zemini

Harçların hukuksal tanımlaması, "kişilerin bazı kamu hizmetlerinden yararlanırken devlete ödediği para" şeklindedir. 4705 sayılı yasadaki tanımlama esas alındığında, yurt dışına çıkışlarda alınan harç karşılığı yapılan hiçbir kamu hizmeti bulunmamaktadır. Çıkış için gereken pasaport işlemlerinde, 492 sayılı yasaya uygun şekilde gerekli harçlar zaten alınmaktadır.

T.C. Anayasasının 23. Maddesine göre "Herkes yerleşme ve seyahat hürriyetine sahiptir". Seyahat hürriyeti suç soruşturması ve kovuşturması sebebiyle ve suç işlenmesini önlemek amaçlarıyla kanunla sınırlanabilir. Vatandaşın yurt dışına çıkma hürriyeti ancak, ülkenin ekonomik durumu, vatandaşlık görevi ya da soruşturması ve kovuşturması nedeniyle sınırlandırılabilir.

Günümüzde ülkenin ekono-

mik durumu gerekçe gösterilip, yurt dışına çıkarılacak dövize getirilmiş bir sınırlama yoktur, istenilen miktar döviz alınıp, istenilen kez yurt dışına çıkılabilmektedir. Ancak 12 Temmuz 2001 tarihinde 4705 sayılı yasa ile getirilen 50 ABD Dolar karşılığı Türk Lirası "harç" alınma uygulaması sınırlı bir ekonomik özgürlüğe ulaşmış veya ulaşmamış milyonlarca ülke vatan-dışı için, yurt dışına çıkışı zorlaştıran ekonomik bir engel olmaktadır. Dört kişilik bir ailenin bugünkü uygulamaya göre 280.000.000 TL'lık miktarı, ülke sınırlarını aşabilme hakkını alabilmek için ödemesi gerekmektedir. Bu yolla Anayasanın 23. Maddesinde yer alan "yurt dışı seyahat hürriyeti", ilgili yasada gösterilen istisnalar dışında, Anayasal düzenlemeye aykırı biçimde özel bir yasa hükmü ile eylemler olarak sınırlandırılmaktadır.

Bu sınırlamanın gerçekte var olduğunun en büyük kanıtı "icra-yürütme" organının bir kısım tasarruflarıdır. Öğrenciler veya Türk futbol takımlarının yurt dışı maçlarına gide-

cekleri için fon kesintisi alınmadığı gibi, hacca ilk kez gidenlerden de bu kesinti alınmamaktadır.

T.B.M.M. Plan ve Bütçe Komisyonunun yasa tasarısını görüştüğü 28/6/2001 tarihinde (Esas no: 1/885 Karar no: 65) Plan ve Bütçe Komisyonu Başkanlığına verilen muhalefet

ifadesiyle belirtilmektedir.

Yurt dışına seyahat, kişinin Anayasanın 12. Maddesinde dayanağını bulan, "temel, kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez" haklarından biridir. (MADDE 12- Herkes, kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetle re sahiptir. Temel hak ve hürriyetler, kişinin topluma, ailesine ve diğer kişilere karşı ödev ve sorumluluklarını da ihtiva eder.)

Bu temel hak-tan ne şekilde yararlanacağı, hakkın ne şekilde sınırlandırılacağı Madde 23'te açıklandığı gibi yazılmıştır. (MADDE 23- Herkes, yerleşme ve seyahat hürriyetine sahiptir. Yerleşme hürriyeti, suç işlenmesini önlemek, sosyal ve ekonomik gelişmeyi sağlamak, sağlıklı ve düzen-

Anayasamızın 5. Maddesine göre, devlet kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırma yükümlülüğü altındadır. Bu açık yükümlülüğe rağmen, yasama organınca yürürlüğe konan yasayla yurtdışına çıkış hakkı gerçekten sınırlandırılmıştır.

şerhi madde 2'de çekinceler "Uygulamadaki sorunlar nedeniyle yürürlükten kaldırılmış olan haraç niteliğindeki bu ödeme çağdaş tüm vergi ilkelere aykırıdır. Türk vatandaşlarının seyahat hürriyetlerini kısıtlıyor, vergi sistemi pratiği ve teorisi ile uyumlu değildir."

li kentleşmeyi gerçekleştirmek ve kamu mallarını korumak; Seyahat hürriyeti, suç soruşturma ve kovuşturması sebebiyle ve suç işlenmesini önlemek amaçlarıyla kanunla sınırlandırılabilir. Vatandaşın yurt dışına çıkma hürriyeti, ülkenin ekonomik durumu, vatandaşlık

ödevi ya da ceza soruşturması veya kovuşturması sebebiyle sınırlanabilir. Vatandaş sınır dışı edilemez ve yurda girme hakkından yoksun bırakılmaz.)

Anayasanın 11. Maddesine göre (MADDE 11- Anayasa hükümleri, yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını ve diğer kuruluş ve kişileri bağlayan temel hukuk kurallarıdır. Kanunlar Anayasaya aykırı olamaz.) Anayasaya aykırı olmaması gereken 4705 sayılı yasa ile bu hakkın kullandırılması, 50 ABD Doları karşılığı Türk Lirasının ödenmesi koşuluna bağlanmıştır. Bu miktar Türk Lirasını merciine ödemeyen kişinin yurt dışına çıkmasına izin verilmemektedir. Oysa ki bu kişi hakkında, ne askerlik ödevinden, ne güvenlik soruşturması ve kovuşturmasından doğan kişisel bir engel, ne de ülkenin ekonomik durumu nedeniyle getirilmiş bir sınırlama ortada bulunmaktadır.

Anayasamızın 5. Maddesine göre (MADDE 5- Devletin temel amaç ve görevleri, Türk milletinin bağımsızlığını ve bütünlüğünü, ülkenin bölünmezliğini, Cumhuriyeti ve demokrasiyi korumak, kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak; kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk Devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya, insanın maddi ve

manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmaktır) devlet kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırma yükümlülüğü altındadır. Bu açık yükümlülüğüne rağmen yasama organınca yürürlüğe konan yasayla "yurt dışına çıkış hakkı" gerçekten sınırlandırılmıştır.

Geliri belirli bir düzeyin altında olan kişilerin yurt dışına çıkması güçleşmiştir. Ekonomik varlığı nedeniyle bu miktarı kolayca ödeyemeyeceklerin bu temel haktan yararlanmaması ve bazı kişilere (ilk defa hacca gidenler, spor müsabakalarına gidenler, vb) istisna getirilmesi yönüyle eşitsizlik yaratılmıştır ve Anayasanın 10. Maddesine aykırı davranılmıştır. (MADDE 10- Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir. Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınamaz. Devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadırlar.)

Anayasanın 15. Maddesine uygun olarak (MADDE 15- Savaş, seferberlik, sıkıyönetim veya olağanüstü hallerde, milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükler ihlâl edilmemek

kaydıyla, durumun gerektirdiği ölçüde temel hak ve hürriyetlerin kullanılması kısmen veya tamamen durdurulabilir veya bunlar için Anayasada öngörülen güvencelere aykırı tedbirler alınabilir. Birinci fıkrada belirlenen durumlarda da, savaş hukukuna uygun fiiller sonucu meydana gelen ölümler ile, ölüm cezalarının infazı dışında, kişinin yaşama hakkına, maddi ve manevi varlığının bütünlüğüne dokunulamaz; kimse din, vicdan, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz ve bunlardan dolayı suçlanamaz; suç ve cezalar geçmişe yürütülemez; suçluluğu mahkeme kararı ile saptanıncaya kadar kimse suçlu sayılamaz) kişinin yurt dışına seyahat etmesi, temel hak ve hürriyetlerin kullanılmasının kısmen veya tamamen durdurulması veya bunlar için Anayasada öngörülen güvencelere aykırı tedbirler alınmasını gerektirecek bir eylem değildir. Dolayısıyla temel hak ve hürriyetlerin kullanılması kısmen veya tamamen durdurulmamalıdır.

3.2. Yurt Dışına Çıkışlarda Alınan "Harcın" Hukukî Tanımının Karşılığını Bulma Zemini Ve Zorunlu Seyahat Sigortası

Yukarıda açıklanan gerekçelerle ilgili yasa, T.C. Anayasasının 5, 10, 11, 12, 15. ve 23. Maddelerine aykırı olarak

kişilerin yurt dışına çıkış temel hak ve özgürlüğünü kısıtlamaktadır. Uygulamada yasanın iptali istenebileceği gibi, önerilebilecek ilâve düzenlemelerle “Harç”ların hukuksal tanımını (kişilerin bazı kamu hizmetlerinden yararlanırken devlete ödediği para), yürürlüğe konacak Zorunlu Seyahat Sigortası uygulamasının sağlayacağı kamu yararı ile karşılık bulabilir.

Belirli asgari Zorunlu Seyahat Sigortası teminatları esasını teşkil etmek kaydıyla, yasa ile poliçe kesme hakkı bulunan tüm sigorta şirketleri, yurt dışına çıkanlar için Zorunlu Seyahat Sigortası Poliçesi tanzim edebilir.

Sigorta Şirketleri asgari teminatları karşılamakla birlikte, sigortalılara daha yüksek prim ödemeleri mukabili daha uzun geçerlilik tarihi veya daha yüksek teminat limitleri olan ürünler sunabilirler.

4. Zorunlu Seyahat Sigortası Uygulamasında Örnek Asgari Teminatlar

Dünyadaki diğer örnekleri incelendiğinde, seyahat sigortalarında sunulan belli başlı hizmetler vardır. Bu hizmetler arasında en temel ve ürünün yapısı açısından en gerekli teminatlar, hastalık ve yaralanma hallerinde tedavi masraflarının üstlenilmesi, tıbbî nakillerin yapılması ve cenazelerin naklidir. Bu teminatlar en önemli hizmetleri karşılarken,

bazı ilave teminatları (Ferdî Kaza teminatı gibi) örnek bir ürüne eklemek, Lehdarlara ve yakınlarına önemli bir destek teşkil edecektir.

4.1. Ferdî Kaza Teminatı

Ferdî Kaza Sigortası Genel Şartları çerçevesinde, yurt dışında kaldığı süre içerisinde her türlü kaza sonucu ölüm ve sürekli sakat kalma halleri temin edilir. *Ferdî Kaza Teminatı, Lehdar başına ölüm halinde 5.000 ABD Doları, sürekli sakatlık halinde azamî 5.000 ABD Doları ile sınırlanabilir.*

4.2. Sağlık Teminatları

a. Sağlık Problemi Halinde Danışmanlık

Acil olan veya olmayan her türlü sağlık problemi ile ilgili olarak Lehdara karşılaştığı sağlık problemi konusunda bilgi verilir. Talep halinde, hastane, teşhis merkezleri, doktor, uzman doktor, diş hekimi, eczane isim, adresleri ve telefon numaraları bildirilir. Karşılaşılan sağlık problemi konusunda alınması gereken önlemlerle ilgili tavsiyede bulunulur, ancak tanı konmaz, ilaç önerilmez.

Danışmanlık hizmetleri, sigorta veya asistans şirketlerine çoğunlukla herhangi bir ek maliyet getirmedeği için, azamî teminat limiti belirlemek gerekmemektedir.

b. Yurt Dışında Acil Sağlık Durumlarında Ameliyat / Hastanede Tedavi / Yoğun Bakım / Oda-Yemek Giderlerinin Karşılanması

Lehdarın hayatını tehdit eden hastalık veya bedeni yaralanma durumunda, Lehdarın yurt dışında bulunduğu ülkede götürüldüğü hastane, klinik veya sağlık merkezindeki tedavi, yoğun bakım, ameliyat, oda-yemek giderleri, sigorta şirketi veya tayin ettiği asistans şirketi tarafından karşılanır.

Hayatı tehdit eden hastalık veya bedeni yaralanma durumlarında Tedavi Giderleri teminatı, Lehdar başına azamî 7.500 ABD Doları olabilir.

c. Hastalık veya Yaralanma Halinde Hastaneye / Ülkeye Tıbbî Nakil

Lehdarın hayatını tehdit eden hastalık veya bedeni yaralanma durumunda, sigorta şirketi veya tayin ettiği asistans şirketi Lehdarın en yakındaki uygun donanımlı hastaneye veya sağlık kurumuna naklini sağlayacaktır. Gerektiğinde Lehdar sigorta şirketi veya tayin ettiği asistans şirketi doktorunun uygun gördüğü nakil aracı ile (kara ambulansı, tarifeli uçuş, hava ambulansı, vb.) hastalık veya yaralanmaya özel daha uygun donanımlı bir hastaneye nakledilir.

Tıbbî durumu olanak veriyorsa, Lehdarın Türkiye'deki daimi ikametgâhına ya da daimi ikametgâhı yakınındaki uygun hastane veya sağlık merkezine, gereken gözetim altında nakli sağlanır. Sözü geçen nakiller kapsamında havaalanlarına / havaalanlarından kara ambulansıyla transferler dahil olmak üzere tıbbî nakil ve nakil aracı ücretleri, sigorta şirketi veya tayin ettiği asistans şirketi tarafından karşılanır.

Tıbbî Nakil teminatı, Lehdar başına azamî 7.500 ABD Doları olabilir.

4.3 Cenaze Nakli

Lehdarın vefatı durumunda sigorta şirketi veya tayin ettiği asistans şirketi, Türkiye'de defnedileceği yere Lehdar naaşının naklini gerçekleştirir. Vefat sonrası işlemler ve idari formaliteler, uluslararası sağlık kurallarına göre cenaze nakli için gereken tabut ve kalan eşyaların Türkiye'deki defin yerine nakil ücretleri, sigorta şirketi veya tayin ettiği asistans şirketi tarafından karşılanır. Cenaze töreni ve defin masrafları kapsam dışı tutulur.

Ülkeye cenaze nakli teminatı Lehdar başına azamî 5.000 ABD Dolar olabilir.

4.4 Organize Turlarda Tur İptali Teminatı

Ölüm, ciddi ve önemli kaza veya hastalık, sigortalının, eşi-

nin, çocuklarının, ebeveyninin, seyahat süresince daimi ikametgâhında çocuklarına bakan kişinin hastaneye yatırılması gerekirse; Lehdara mahkemen tanık olarak son çağrının gelmesi; Lehdarın, evindeki veya işyerindeki hırsızlık, yangın veya patlama, doğal afetler nedeniyle oturulamaz hale gelmesi gibi hallerde Sigorta Şirketi, tur bedelinin Seyahat Acentası tarafından iade edilmeyen kısmını: 30-21 gün öncesinde %25'i; 20-8 gün öncesinde %50'si; 7-2 gün öncesinde %75'i; 2 günden az sürede %100'ü oranında tazmin eder.

Tur İptali Teminatı organize tura katılan Lehdar başına azamî 1.000 ABD Dolarıdır.

5. İhtiyari Seyahat Yardım Hizmetleri

Zorunlu Seyahat Sigortası Uygulamasına ilave olarak Sigorta Şirketleri aşağıdaki türde ihtiyari teminatlar sunarak, daha yüksek primler tahsil etmek suretiyle, daha zengin hizmet seçeneklerini yurt dışına çıkanların hizmetine sunabilirler.

5.1 Seyahat Öncesi Genel Bilgi

Vize, pasaportlar, yabancı ülkelere girişteki aşış istekleri, gümrükler ve kuralları, döviz kurları ve vergiler, hava durumu, elçilikler ve konsolosluklar, rent a car şirketleri hak-

kında bilgi verilir. Seyahat sırasında kaybolan veya çalınan kimlikler, kredi kartları veya seyahat dokümanlarının bulunması veya ikamesi için, yerel otorite / kurumlarda izlenmesi gereken prosedür hakkında bilgi verilir.

5.2 Acil Mesajların İletilmesi

Seyahati süresince gerektiğinde Lehdarın arkadaşları, iş çevresi ve akrabalarıyla karşılıklı olarak acil mesaj alışverişi sigorta şirketi veya tayin ettiği asistans şirketi çağrı merkezi aracılığıyla sağlanır.

5.3 Ferdi Seyahatlerde Rezervasyon Yapılması

Talebi üzerine Lehdara, planlanmış veya seyahat acentasının organize ettikleri dışında uçuş, otel ve rent a car rezervasyonu yapılır.

5.4 Tarifeli Uçuşlarda Kaybolan Bagajın Bulunması ve Lehdara Ulaştırılması

Seyahat ettiği tarifeli seferin nihai varış yerinde, Lehdarın ilgili Havayolu tarafından check-in yapılmış bagajının kaybı veya yanlış yere yollanmış olması durumunda, sigorta şirketi veya tayin ettiği asistans şirketi ilgili birimlerle temasa geçer ve bulunması halinde bagajı Lehdarın o anda kalmakta olduğu ülke dahilindeki adresine ya da daimi ikametgâhına ulaştırır.

5.5 Kaybolan Bagajın Bulunması ve Lehdara Ulaştırılması

Seyahat sırasında kaybolan veya çalınan bagajın bulunması için, yerel otorite ve kurumlarda izlenmesi gereken prosedür hakkında bilgi verilir. Bagajın bulunması halinde sigorta şirketi veya tayin ettiği asistans şirketi bagajı Lehdarın o anda kalmakta olduğu ülke dahilindeki adresine ya da daimi ikametgâhına ulaştırır.

5.6 Tarifeli Uçuşlarda Bagaj Kaybı Veya Hasarı

Tarifeli uçuşlar sırasında meydana gelen bagaj kaybı veya hasarı durumunda, havayolunun karşıladığı tazminat miktarını aşan hasar olması durumunda, ilâve tazminat miktarını sigorta şirketi veya tayin ettiği asistans şirketi azamî 500 ABD Dolar'a kadar öder. Belirli değerli mallar ve elektronik ve elektronik bağlantılı araç gereçlerle ilgili olarak 500 ABD Dolar'ın azamî %15'ine kadar ödeme yapılır.

5.7 Bagaj Gecikmesi Duru- munda Acil İhtiyaç Mal- zemelerinin Karşlanması

Tarifeli seferlerde yanlış etiketleme sonucunda Lehdar'ın bagajı nihai varış yerine 12 saatten fazla gecikme ile ulaşırsa, sigorta şirketi veya tayin ettiği asistans şirketi zorunlu giyim ve temizlik malzemesi-

nin alımı için Lehdar'a ilgili planda öngörülen tutarı öder.

5.8 Hastanede Yatan Lehdar İçin Refakatçi Nakli ve Konaklama Masrafları

7 günden fazla hastanede kalması durumunda, refakatçisi olmayan Lehdarın bir yakınının hastaya refakat edebilmesi için hastanın bulunduğu yere olan seyahat masrafı karşılanır. Sigorta şirketi veya tayin ettiği asistans şirketi refakatçinin hastane yakınında konaklamasını ayarlar ve konaklama masrafını birbirini izleyen azamî 7 gece için, gecelik azamî 75 ABD Doları karşılığına kadar öder.

5.9 Hastaneden Taburcu Oluşu Takiben Otelde Konaklama

Lehdarın yurt dışında yaralanma veya hastalanma neticesinde hastanede yatışını takiben, tedavi eden doktoru ve sigorta şirketi veya tayin ettiği asistans şirketi tıbbî ekibi tarafından gerekli görülmesi durumunda, Lehdarın uygun bir otelde konaklama masrafı, azamî birbirini izleyen 5 gece ve gecelik azamî 100 ABD Doları'yla sınırlı olmak üzere sigorta şirketi veya tayin ettiği asistans şirketi tarafından karşılanır.

5.10 Beklenmeyen Durum- larda İkametgaha Dö- nüş İçin Seyahat Mas- raflarının Karşlanması

Lehdarın Türkiye'deki yakın akrabasının ciddi hastalığı veya vefatı nedeniyle seyahatini yarıda keserek ülkeye acil dönmesi gerekiyor ise, ya da daimi ikamet ettiği konutun yangın, deprem, zor kullanılarak hırsızlık nedeniyle ağır hasar görmesi veya konutunun daha fazla zarara uğrama ihtimali nedeniyle ülkeye acil dönmesi gerektiğinde, sigorta şirketi veya tayin ettiği asistans şirketi Lehdarın Türkiye'ye dönüşü için seyahat masrafını öder.

5.11 Gerekli İlaçların Sevki

Lehdarın seyahati esnasında karşılaştığı acil sağlık problemi nedeniyle reçete edilip Lehdarın bulunduğu ülkede eşdeğeri bulunamayan ilaçlar sigorta şirketi veya tayin ettiği asistans şirketi tarafından hastanın bulunduğu adrese ulaştırılır.

5.12 Refakat Edilemeyen Çocukların Ülkeye Dönüş Seyahat Masrafı

Lehdarın tıbbî bakımı esnasında ya da vefatı durumunda, seyahat sırasında yanında bulunan 15 yaş ve altındaki çocuklarının ülkeye geri dönüş seyahat masrafı sigorta şirketi veya tayin ettiği asistans şirketi tarafından karşılanır.

5.13 Kırılan/Kaybolan/Çalı- nan Gözlük, Lens Veya Protezlerin İkamesi

Seyahati esnasında Lehdarın kırılan, kaybolan veya çalınan gözlük, lens, protez ve benzerleri sigorta şirketi veya tayin ettiği asistans şirketi tarafından ikame edilir veya Türkiye'den yollanır. Gözlük, lens, protez ve benzerlerinin bedeli Lehdar tarafından karşılanırken nakil masrafları sigorta şirketi veya tayin ettiği asistans şirketi tarafından ödenir. Sigorta şirketi veya tayin ettiği asistans şirketi ikame gözlük, lens, protez ve benzerini Lehdarın bulunduğu ülkedeki adresine ulaştırılabilir.

5.14 Ülkedeki Yakının Sağlık Durumunun İzlenmesi Ve Bilgi Aktarımı

Seyahati esnasında Lehdarın Türkiye'deki bir yakınının yaralanma veya hastalık nedeniyle hastanede yatırılması durumunda, Lehdarın isteği üzerine sözü geçen kişinin sağlık durumu sigorta şirketi veya tayin ettiği asistans şirketi tıbbî ekibi tarafından takip edilir ve durumundaki değişiklikler istediği sıklıkta Lehdara bildirilir.

5.15 Nakit Para Avansı

Seyahati esnasında Lehdarın acil olarak hastaneye kaldırılması ya da cüzdan, kredi kartı, bagaj veya seyahat dokümanlarının kaybı veya çalınması gibi beklenmedik durumlarda acil nakit para ihtiyacını karşılayabilmesi için talebi üzerine Lehdara azamî 1.000 ABD Doları'na kadar nakit

avans verilir.

5.16 Hukukî Danışmanlık ve Avukat Giderleri

Sigorta şirketi veya tayin ettiği asistans şirketi, Lehdarın özel hayatında meydana gelen kazalarda (herhangi motorlu taşıtın kullanılması, mülkiyeti veya muhafazası sırasında meydana gelenler hariç), bulunduğu ülkenin Medeni Kanunlarına göre yasal hakları konusunda bilgi verilmesi için ya da kaza sonucunda Lehdarın şahsi yaralanması veya kişisel eşyalarına 300 ABD Doları'nın üzerinde verilen zararlar için üçüncü şahıslara açılan tazminat davalarının yürütülmesi için Lehdara bir hukukî danışman / avukat sağlar. 1.000 ABD Doları'na kadar olan hukukî masraflar Sigorta şirketi veya tayin ettiği asistans şirketi tarafından karşılanır.

5.17 Teminat /Kefalet İçin Avans Ödeme

Lehdarın yasal işlemlerle ilgili teminat göstermesi gerekirse, 5.000 ABD Doları'na kadar teminat/kefalet bedeli Lehdar namına avans olarak ödenir.

5.18 Yaralanma Veya Hastalık Durumunda Aynı Kurumdan Bir Başka Yetkilinin Seyahati

Seyahati esnasında Lehdarın hayatını tehdit edecek şe-

kilde yaralanması veya hastalanması durumunda, Lehdarın planlanmış görevini yerine getirebilmesi için bir meslektaşının Türkiye'den ilgili ülkeye gidiş-dönüş ekonomi sınıf uçuş bileti masrafı sigorta şirketi veya tayin ettiği asistans şirketi tarafından karşılanır.

5.19 Dönüş Uçağının Kaçırılması Durumunda Otel Ve Seyahat Masraflarının Karşılanması

Ülkeye dönmek için havalanma gidiş esnasında seyahat edilen özel veya toplu taşıma aracının arızalanması, kaza geçirmesi ya da toplu taşıma araçlarının planlanmış tarifelerinde gecikme olması sebebiyle bileti önceden alınmış uçuşun kaçırılması halinde, konaklama masrafı ve bir sonraki uçuşla ülkeye geri dönüş bilet farkının ödenmesi için Sigorta şirketi veya tayin ettiği asistans şirketi Avrupa ve Akdeniz ülkelerinden Türkiye'ye dönüşlerde 500 ABD Doları, diğer dünya ülkelerinden Türkiye'ye dönüşlerde azamî 1000 ABD Dolar'lık giderleri karşılar.

6. Zorunlu Seyahat Sigortasının Potansiyel Faydaları

6.1 Zorunlu Sigortaların Amaç ve Hedeflerinin Karşılanması

Zorunlu sigortaların amaç ve hedefleri çok farklı ve çe-

şitli olmakla beraber¹⁸ genellikle; milli servetin muhafazası, sosyal fayda ve emniyet tesisi, belli bir rizikoya maruz kalanların korunmasıdır¹⁹, fon yaratmak zorunlu sigortanın amacında yer almamalıdır²⁰. Tesis edilecek Zorunlu Seyahat Sigortası uygulaması, yurtdışına çıkacak sağlık giderlerini kontrol etme imkânı sağlayarak milli serveti muhafaza eder. Vatandaşımız için ülke dışında da sosyal fayda ve emniyet tesisi sağlanır. Seyahat sırasında artan seyahat riskleri ile pekçok rizikoya maruz kalanlar korunur. Toplanan paralarla herhangi fon yaratılmazken, devlet vermekte olduğu tahsilat, denetim ve hakemlik hizmetleri mukabili belli bir gelir elde edebilir.

6.2 Sigorta ve Yan Hizmetler Sektöründe Prim Üretim Potansiyeli

Sigorta Denetleme Kurulunun "2001 Yılı Türkiye'de Sigorta Faaliyetleri Hakkında Raporu"ndaki verilere göre, 2001 yılında Trafik Zorunlu Mali Mesuliyet Sigortası toplam prim üretimi (TCMB 2001 ortalama ABD Doları döviz kuru ile) 201.420.420 ABD Doları olmuştur. Devlet İstatistik Enstitüsü ve Millî Reasürans T.A.Ş. kayıtlarına göre, Türkiye'de kayıtlı 16.235.786 konutun %15'i (2.444.887'i) zorunlu deprem sigortasını yaptırırken, üretilen net prim 50.740.176.948.670 TL

(TCMB 2001 ortalama ABD Doları döviz kuru ile) 41.406.626 ABD Doları olmuştur².

2001 yılı içerisinde "Emniyet Genel Müdürlüğü Türkiye'den Yurt dışına Çıkan Vatandaşların Yıllara Göre Dağılımı" verilerine göre¹⁶, 2001 yılında 4.850.028 vatandaşımız yurt dışına çıkış yapmıştır. Trafik Zorunlu Mali Mesuliyet Sigortası ve Zorunlu Deprem sigortalarında zorunluluğun getirdiği nispette sigortalanma oranlarına ulaşamamış olması örneklerine mukabil, yurt dışına çıkıştan önce alım zorunluluğu ile zorunlu seyahat sigortalarında sigortalanma oranı, kanunun zorunlu kıldığı ölçüde %100 olacaktır.

2001 verilerine göre teorik olarak yaklaşık 5 milyon kişiden 50 ABD Doları harç tahsil edilmesi, Zorunlu Seyahat Sigortasının 20 ABD Doları seviyesinde tutulması, sigorta ve yan hizmetler şirketlerine 100.000.000 ABD Doları tutarında bir prim üretimi sağlayacaktır. Pratikte istisnalar kapsamında harç ödemeyenler de olmasına rağmen, sigorta bilinci yüksek olan kişilerce daha yüksek primler ödenerek ihtiyari teminatlardan yararlanılmasıyla, sözügeçen prim üretimine ulaşmak mümkündür.

6.3 Yurtdışındaki Sigorta Sahtekârlıklarının Kısıtlanması

Sigorta sahtekârlıkları, tüm

dünyada sigorta sektörünü ilgilendiren önemli bir konudur. Örneğin Türkiye'de sağlık sigortalarında yıllık hasar miktarının toplam 1 milyar ABD Doları olduğu düşünüldüğünde ve bu hasarların %30-40'ının sahte olması, sigorta şirketlerinin yılda 300-400 milyon ABD Dolarını sigorta sahtekârlıklarına ödediğini göstermektedir. Bu noktada, çeşitli yöntemler kullanarak sigorta sahtekârlıklarını önlemede asistans şirketleri hayatî bir rol oynayabilir¹⁷. Asistans şirketlerinin devreye girmesiyle, tüm dünyada tedavi sağlayan kurumlarda sıklıkla görülen "gereğinden fazla tetkik, tedavi ve hastanede yatış, yüksek tedavi giderleri" gibi suiistimaller kontrol edilebilir.

6.4 Yurtdışında Türk Vatandaşlarına Sahip Çıkılabilmesi

Zorunlu Seyahat Sigortası uygulamasının sağlıklı şekilde işlemesi amacıyla tahsilat, denetim ve hakemlik görevini yapacak olan devlet, yurtdışına çıkan vatandaşa ihtiyacı halinde el uzatabilecektir. Yüksek sağlık harcamaları veya vefat durumlarında, genellikle yurt dışındaki konsolosluklarımıza düşen pekçok görevin maddi ve manevi yükü, sigorta ve asistans şirketlerince karşılanacaktır. Gidilen ülkede Lehtar'ın konuştuğu diller bilinmiyorsa, dil engelini aşma konusunda yine hizmet sağ-

layan sigorta şirketi veya tayin ettiği asistans şirketi Lehdara yardımcı olacaktır.

6.5 Anayasa Aykırılıklarının Giderilmesi ve Harç Tanımının Karşılığını Bulması

Yurt dışına çıkışlarda harç alınmasına ilişkin mevcut kanun, Anayasanın birçok temel maddesine aykırı olarak kişilerin yurt dışına çıkış temel hak ve özgürlüğünü kısıtlamaktadır. Mevcut harcın Zorunlu Seyahat Sigortasına dönüştürülmesi ile vatandaş, karşılıksız olarak harç ücreti vermekten kurtulacaktır ve uygulamanın Avrupa Birliği üyelik sürecine ve Dünya Ticaret Örgütü ile imzalanan GATS sözleşmesine aykırılığı tartışmaları²¹ ortadan kalkacaktır.

7. Zorunlu Seyahat Sigortasının Uygulamasında Önemli Hususlar

7.1 Zorunlu sigortalarda dikkatli bir "muafiyet politikası" izlenerek sigortanın muhtevası boşaltılmamalıdır²³. Aynı zamanda özellikle kötü niyetli kullanımı önlemek için, gerekli muafiyetleri titizlikle planlamak gereklidir.

7.2 Zorunlu Seyahat Sigortası ürünü geliştirilirken, dünyadaki mevcut seyahat sigortası ürünlerinden benchmarking çalışmaları yapılmalıdır.

7.3 Yurtdışında reasürör yapısı

olup, ülkemizde Millî Reasürans TA.Ş.'ne pay vermeksizin faaliyet gösteren ve risk üstlenen asistans firmalarının faaliyetleri denetlenmelidir.

7.4 Kronik rahatsızlıklar ve bunların akut hecmelerinden doğan rahatsızlıklar kapsam dışı tutulmalıdır. Yurtdışında tedavi görmek isteyenlerin kötü niyetli kullanım ihtimaline karşı, istisnalar özenle belirlenmelidir.

7.5 Lehdar ve sigorta şirketi/asistans şirketi arasındaki muhtemel anlaşmazlıkların çözümü için hakem/ombudsman tayin edilmelidir.

7.6 Hizmet vermeye talip olan şirketler, bünyelerinde 24 saat ve 365 gün operasyonel çağrı birimi bulundurmalıdır. Şirketin bildireceği acil çağrı telefonları, kurum içi görevlilerce yanıtlanmalı (yönlendirilmeli) ve ürüne özel acil çağrı numaraları poliçe üzerinde yer almalıdır.

Sonuç

Seyahat Sigorta hizmetleri, halen 59 sigorta ve 20'nin üzerinde asistans şirketimizin bazıları ve yurt dışındaki temsilcileri tarafından ihtiyari ürünlerle sağlanmaktadır.

Vatandaşlarımıza yurt dışında yapılan tıbbî harcamaların ödenmesi ve denetim altına alınması, gerektiğinde hasta vatandaşlarımızın tarifeli uçak veya ambulans uçakla ülkemize getirilebilmeleri, vefat ha-

linde cenazelerin Türkiye'ye getirilmesi ve tüm bunların masraflarının belirli limitlerde sigorta şirketlerince üstlenilmesi gibi çağdaş hizmetlerden vatandaşlarımızın yararlanabilmeleri ve yurt dışındaki sağlık kurumlarına giden milyonlarca Dolarlık döviz akışının sınırlanması, getirilecek zorunluluğun sağlayacağı avantajlar arasındadır.

Sigorta ve yan hizmetler sektöründe prim üretimini artıracak olması, devletin vatandaşına yurt dışında sahip çıkarak ülke imajımıza katkı sağlanması, Anayasal zemindeki mevcut ve potansiyel eksiklikleri giderebilecek olması yönleriyle, Zorunlu Seyahat Sigortası ülkemiz için önemli bir potansiyel sigorta alanı oluşturmaktadır.

Zorunlu Seyahat Sigortası teminatlarının doğru şekilde oluşturulması, muafiyet ve istisnaların belirlenmesi, verilen hizmet kalitesinin denetimi, hizmet aksaklıklarıyla ilgili kişi ve kurumların görevlendirilmesi, devlet ve ilgili kurumların işbirliği ile yapılmalıdır.

Dr. Atilla ERDAĞ
Remed Assistance

Kaynakça

1. *World Markets Denmark "Great Danes"*, *International Travel Insurance Journal*, Haziran 2002, s.28.
2. http://www.hazine.gov.tr/ek/sdk_200602/Faaliyet_Raporu_ikinci_Bolum.pdf
3. <http://arsiv.hurriyetim.com.tr/hur/turk/01/06/28/ekonomi/01eko.htm>, 28.6.2001
4. <http://www.tsrsb.org.tr/private/trk/sayi27/mevzuat.htm>, Zihni METEZADE
5. <http://www.tsrsb.org.tr/private/trk/sayi26/tanimlar.htm>, Düzenleyen: Y. Kemal ÇUHACI, Millî Reasürans T.A.Ş.
6. Omağ, M. K. (1993) "Türk Hukukunda Mecburi Sigortalara ve Sorunlarına Genel Bir Bakış", *Zorunlu Sigortalar Paneli, İstanbul 1993*, s.9.
7. Kender, R. (1999) *Türkiye'de Hususi Sigorta Hukuku I, İstanbul*, s.15.
8. Omağ, M. K.: agt., s.10; OMAĞ, M. K. (1997) "Türk Ticaret Kanunu İle 25 Haziran 1992 Tarihli Belçika Kara Sigortası Mukavelesi Kanunu Açısından Hukukî Sorumluluk Sigortaları", *Sigorta Hukuku Dergisi*, s.85 vd.
9. http://www.hukukcu.com/bilimsel/kitaplar/mecburi_sigortalar.htm, Araş.Gör. İlyas ÇELİKTAŞ, *Türk Hukukunda Mecburi Sigortalar, Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Ticaret Hukuku Anabilim Dalı*
10. Arseven, H. (1999) *Sigorta Hukuku, İstanbul*, s.49
11. http://www.hrsigorta.com/makale/NDogan_06Ksm2002.asp
12. "Tatil Sigortası Yaygınlaşıyor", *Hürriyet Gazetesi*, 16 Nisan 1999
13. Şentürk S(2002), *T.C.Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Asistans Sektörünün Yapısı Ve İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi*
14. Erdağ, A (2001), *World Markets Turkey "Turkish Delight"*, *International Travel Insurance Journal*, Ağustos/Eylül 2001
15. "Sigortacılıkta Niş Alanı Gördü: Maliyet Kontrolü", *Power, Nisan 2001*
16. <http://www.tursab.org.tr>, Emniyet Genel Müdürlüğü
17. Erdağ, A(1995), "Medical Expense Limits To Be Figured Out By Local Official Medical Authorities And Assistance Companies Role At The Cost Control Of Medical Services", *V. Uluslararası Turist Sağlığı Konferansı, Kasım 15-18*
18. Omağ, M. K.: agt., s.33, dpn.25.
19. Omağ, M. K.: agt., s.15.
20. Kender, R./Ünan,S. (1992) *İzmir İktisat Kongresi Sigortacılık Grubuna Verilen Rapor*, s.5.
21. <http://arsiv.hurriyetim.com.tr/hur/turk/01/06/30/ekonomi/03eko.htm>, 1.7.2001
22. *World Markets USA "The State of America"*, *International Travel Insurance Journal*, Eylül 2002, s.22.
23. Omağ, M. K.: agt., s.31

Yabancı Basından HABERLER

2002 Yılında Doğal Olarak ve İnsan Eliyle Meydana Gelen Felâketler

Aşağıda, 2002 yılında doğal olarak ve insan eliyle meydana gelen felâketlere ilişkin özet yorum, Swiss Re'nin yayın organı Sigma Dergisi (2003/2) tarafından bu konuya ilişkin olarak hazırlanmış ayrıntılı rapora dayanmaktadır.

Doğal felâketler;

- Sel,
- Fırtına,
- Deprem (denizde meydana gelen depremler ve tsunami dahil olarak),
- Kuraklı ve orman yangınları,
- Soğuk hava dalgaları ve don,
- Çılgın, dolu ve benzer olaylar gibi doğal güçlerin neden olduğu olaylardır. Bu tür felâ-

ketler, sonuçları itibariyle çok geniş kitleleri, dolayısıyla önemli sayıda sigortalıyı etkileyebilmektedir. Doğal felâketin şiddeti, sadece doğal olayın gücü ile ilgili değil, aynı zamanda etkili olduğu bölgedeki yerleşim düzeni, binaların yapısı ve bu tür olayların kontrolü gibi insan faktörüne de bağlı olmaktadır.

İnsan eliyle meydana gelen felâketler ise;

- büyük yangın ve infilâklar,
- Uzay ve havayolu kazaları,
- Deniz kazaları,
- Karayolu ve demiryolu kazaları,
- Madencilikle ilgili kazalar,
- Bina ve köprülerin yıkılması,
- Terörizm

gibi insan faaliyetleriyle bağlantılı olayları ifade etmektedir. Teknik felâketler olarak da adlandırılabilen bu tür olaylarda, çok büyük ölçekli sigorta konusuna bağlı olarak, nispeten az sayıda sigorta poliçesi etkilenmektedir.

Raporda bahsi geçen hasarlar, Hayat branşı ve sorumluluğa ilişkin hasarları kapsamamaktadır. Ayrıca, yine raporda sözü edilen "ekonomik hasarlar", sigortalı olsun ya da olmasın tüm hasarları ifade etmektedir.

2002 yılında tüm dünyada toplam olarak 344 felâket meydana gelmiştir. Bu felâketlerin neden olduğu ekonomik kayıp tutarı 42 milyar dolardır ve bu miktarın ancak

13,5 milyar doları sigortalı hasar olarak gerçekleşmiştir. 2001 yılında meydana gelen tüm felâket olaylarında ödenmiş olan 35 milyar dolar sigortalı hasar ile karşılaştırıldığında, 2002 yılında tüm felâketler itibariyle söz konusu olan sigortalı hasar tutarı oldukça düşük seviyede gerçekleşmiştir.

13,5 milyar dolar düzeyinde gerçekleşen sigortalı hasarın yaklaşık 11,4 milyar doları doğal nedenlerden, geri kalan yaklaşık 2,1 milyar doları ise doğal olmayan, insan eliyle meydana gelen felâketlere ilişkindir. Doğal felâketler içerisinde en büyük pay ise 6,7 milyar dolar ile fırtına, 4,1 milyar dolar ile sel felâketine aittir ve sel felâketinin doğal felâketler içerisindeki payı giderek artmaktadır. 2002 yılında, sel hasarına ilişkin olarak rekor düzeyde gerçekleşen sigortalı hasar, daha önce 2000 yılında, yine o zamanın rekoru olarak 2.9 milyar dolar düzeyindeydi.

Bugüne kadar en yüksek düzeyde gerçekleşen sel hasarının en önemli nedeni iklim değişiklikleri olmaktadır. Uzun vadede, sel felâketi açısından sigortacıları çok zor sınavlar beklemektedir ve karşılaşılabilecekleri muhtemel sel hasarlarını hesaplama konusunda sigortacılar bir takım metodlar üzerinde çalışmalarını sürdürmektedirler. Bunun yanı sıra, sel felâketine maruz olan riskli bölgelerdeki poliçe

adedinin de artmış olması, sigortalı hasar tutarını arttırdığı gibi sigortalı hasar içerisindeki sel felâketinin payını da artırmaktadır.

2002 yılında meydana gelen felâketler ve bu felâketlerin

neden olduğu can kayıplarının ve sigortalı hasarın bölgeler itibariyle dağılımının gösterildiği Tablo 1, gelişmiş ülkeler ile az gelişmiş ülkeler arasındaki farkı açıkça ortaya koymaktadır:

Tablo 1

Bölgeler	Olay Adedi	Ölü ve Kayıp Adedi	Sigortalı Hasar \$
Avrupa	40	1,063	5,221,000,000
Amerika	69	1,388	6,338,000,000
A.B.D.*	30	140	5,194,000,000
Asya	154	14,057	647,000,000
Afrika	65	6,638	151,000,000
Okyanusya	4	75	66,000,000
Deniz ve Hava	12	574	1,131,000,000
Dünya Toplamı	344	23,795	13,554,000,000

* A.B.D.'nin rakamı Amerika kıtasının rakamlarına dahildir.

Bu tablonun ortaya koymuş olduğu, sigortalı hasar ve meydana gelen olayların neden olduğu can kayıpları açısından çarpıcı bir gerçek, gelişmiş ülkelerde can kayıplarının az, buna karşılık sigortalı hasarın ise yüksek olmasıdır. Oysa ki az gelişmiş ülkelerde, bunun tam aksine olarak, can kayıpları yüksek sigortalı hasar ise düşük düzeyde gerçekleşmektedir. Bu durumu sayısal olarak ifade edersek; sigortalı hasar itibariyle Avrupa ve A.B.D.'nin toplam sigortalı hasar içerisindeki payı %85 oranından fazla, buna karşılık can kayıpları itibariyle genellikle az gelişmiş ülkelerin yer aldığı Asya ve Afrika'nın toplam içerisindeki payı ise yine %85 oranından fazladır.

Gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler arasındaki belirgin fark,

aşağıda ayrı ayrı incelenecek olan doğal ve insan eliyle meydana gelen felâketler konusunda ortaya çıkmaktadır.

Aşağıda, her iki tabloda incelenen, doğal ve insan eliyle meydana gelen felâket olaylarına ilişkin rakamsal bilgiler, doğal olmayan felâketlerin gerek adet olarak (%62) gerekse neden olduğu can kaybı olarak (%55) doğal felâketlere göre daha yüksek düzeyde gerçekleşmiş olmasıdır. Ancak, sigortalı hasar açısından bakıldığında, 2,130 milyar dolar ve %16 oranıyla bir hayli düşük düzeyde kaldığı görülmektedir. Bunun da en büyük nedeni, daha önce de açıklandığı gibi insan eliyle meydana gelen felâketlerin daha çok az gelişmiş ülkelerde meydana gelmiş olmasıdır. Hindistan'da 2000 kişinin ölümüne neden

olan tren kazası ve sonrasında meydana gelen isyanlar (Tablo 2, Terör hanesinde gösterilmiştir), Gambia'da 1863 kişinin ölümüne neden olan aşırı yüklenmiş bir feribotun batması, Nijerya'da 1460 kişinin ölümüne neden olan patlayıcı madde deposu infilâkı gibi olaylar, bu tür felâketler örnek olarak verilebilir.

2002 yılında, sigortalı hasarlar itibariyle yapılan en büyük felâketler (doğal ve doğal olmayan birlikte) sıralamasında 20 büyük sigortalı hasarın 16 adedi doğal, 4 adedi ise uydu kazası, çelik fabrikasında infilak ve deniz kazaları olmak üzere insan eliyle meydana gelen felâketlerden oluşmaktadır. Listedeki sel, fırtına ve dolu gibi doğal felâketlerin ise tamamı A.B.D. ve Avrupa ülkelerinde meydana gelmiştir. 2002 yılında meydana gelen ve toplam 2300'den fazla kişinin ölümüne neden olan iki büyük deprem Afganistan, Pakistan ve İran'da meydana gelmiş oldukları için doğal olarak bu listede yer almamaktadır.

2002 yılında en fazla can kaybına neden olan 20 büyük felâket (doğal ve doğal olmayan birlikte) sıralamasında ise tek bir Batılı ülke yer almamaktadır. Bu sıralamada dikkati çeken diğer bir husus, sel, fırtına, deprem, soğuk ve sıcak hava dalgaları, dolu gibi doğal felâketler ile tren ve yol kazaları, terör olayları, aşırı yüklenmiş feribotun batışı, patlayıcı madde deposundaki infilâk ve benzer do-

Tablo 2- İnsan Eliyle Meydana Gelen Felâketler

Nedenleri	Olay Adedi	Ölü ve Kayıp Adedi	Sigortalı Hasar \$
Yangın, infilâk	27	2,111	935,000,000
Havacılık	17	1,158	453,000,000
Deniz kazaları	32	2,822	702,000,000
Tren ve karayolu	96	3,322	-
Maden kazaları	18	675	-
Köprü, bina çökmesi	2	53	-
Terör, isyan, vs.	22	2,925	40,000,000
Toplam	214 (%62)	13,066 (%55)	2,130,000,000 (%16)

Tablo 3- Doğal Felâketler

Nedenleri	Olay Adedi	Ölü ve Kayıp Adedi	Sigortalı Hasar \$
Sel	57	4,098	4,113,000,000
Fırtına	35	959	6,654,000,000
Deprem	16	2,801	-
Orman Yangını ve kuraklık	7	1,094	120,000,000
Buzlanma ve donma	4	1,610	-
Diğer	11	167	537,000,000
Toplam	130 (%38)	10,729 (%45)	11,424,000,000 (%84)

Not: Hayat ve Sorumluluk sigortalılarına ilişkin hasar rakamları hariçtir.

ğal olmayan (teknik nitelikte) felâketlerin eşit sayıda temsil ediliyor olmasıdır.

2002 yılı için yapılmış olan tablolar ve listelerin gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler arasında bir çok yönden ortaya koymuş olduğu farklar, 1970-2002 döneminde meydana gelen en büyük 40 sigortalı hasar ve en fazla can kaybına neden olmuş

40 felâket sıralamasında da aynı şekilde görülmektedir.

Görüldüğü gibi, sigortalı hasar miktarı arttıkça can kaybı azalmakta veya sigortalı hasar miktarı azaldıkça can kaybı artmaktadır. Sigortalı hasarın çok büyük bölümünün gelişmiş ülkelerde olduğu ise sadece 2002 yılının değil, son 32 yıllık dönemin de gerçeği olmaktadır.

	Sigortalı Hasar \$	Can Kaybı
En Büyük 40 Sigortalı Hasar	165,265,000,000 *	14,841
En Büyük 40 Can Kaybı	8,846,000,000 *	1,141,330

* 2002 yılına endekslenmiş olarak

Sigorta Sözleşmelerinden Doğan Sorumlulukların Reddi

Fergus Broderick ve Huw Beverley-Smith tarafından hazırlanmış bu makalede, sigortalının esaslı hususlar hakkında yanlış beyanda bulunmasına veya bu hususları açıklamamış olmasına bağlı olarak sigortacının sözleşmeyi reddedebilme hakkı üzerine iki hukuk davasından çıkarılabilecek ve gerek sigortacı gerekse sigortalılar açısından önemli nitelikteki ayrıntılar incelenmektedir. Bir sigorta sözleşmesinin sigortacı tarafından reddedilebilmesi için, sigortacının hiç bir şekilde yapmayacağı veya, en azından, mevcut şartlarla yapmaya razı olmayacağı bir sözleşmeyi, sigortalının esaslı hususlar hakkında yanlış beyanda bulunmuş veya bu hususları hiç açıklamamış olması nedeniyle yapıldığını ispat etmesi gerekmektedir.

Ancak, esaslı hususlara bağ-

lı olarak sigortacının sözleşme yapmış olması ile özellikle söz konusu hususların esaslı nitelikte olması durumunda sigortacının sözleşmeye girebileceği varsayılan şartlar arasındaki ilişki bu güne kadar açıklığa kavuşmamıştır (Assicurazioni Generali SpA ile Arab Insurance Group (BSC) arasındaki 2002 tarihli dava).

2002 tarihli Strive Shipping Corp ile Hellenic Mutual War Risks Association (Bermuda) arasındaki davada bir çok önemli konuya değinilmiş olmakla birlikte, burada özellikle, mahkeme kararının dayanağı olan, sözleşme süresince iyi niyetli olma yükümlülüğü ve bu yükümlülüğün, sigortacının söz konusu gerekçelere dayanarak sözleşmeyi reddetme hakkı üzerine getirmiş olduğu sınırlamalar üzerinde durulacaktır.

Bir Sözleşmenin Reddedilebilmesi Ne Ölçüde Mümkündür ?

Assicurazioni Generali

İki adet kotpar retroresyon sözleşmesindeki anlaşmazlık nedeniyle mahkemeye intikal etmiş olan ve ARIG'in (Arab Insurance Group) Generali'ye 8.751.000 US\$ + 1.450.000 US\$ faiz olmak üzere toplam 10.201.000 US\$ ödemeye mahkum olduğu dava, davalı ARIG tarafından Üst Mahkemeye getirilmiştir. ARIG, retroresyon sözleşmesi yapıldığı sırada, Munich Re'nin, sözleşmenin sadece bir bölümüne değil tamamına katıldığına dair yapılan yanlış beyan da dahil olmak üzere bir çok hususa ilişkin olarak Generali tarafından yanlış beyanda bulunulduğunu, bu yanlış beyanlar nedeniyle katılmış

olduğu retrosesyon sözleşmesine ait sorumluluklarını kabul etmediğini ileri sürmüştür.

Yüksek Mahkeme, söz konusu anlaşmazlığa, 1995 tarihli Pan Atlantic Insurance Co.Ltd ile Pine Top Insurance Co.Ltd arasındaki dava dolayısıyla Lordlar Kamarası tarafından belirlenmiş prensipleri uygulamıştır. Bir sözleşmeyi yanlış beyan ya da beyanda bulunmama gerekçelerine dayanarak reddedebilmek için, açıklanmamış ya da yanlış beyan edilmiş hususların sadece esaslı nitelikte (tedbirli bir sigortacının, sunulan riski kabul edip etmeme veya hangi şartlarda kabul edeceği kararını etkileyen hususlar) olması yeterli değildir; aynı zamanda, "söz konusu hususlar açıklanmış olsaydı, sözleşme doğmamış olurdu" ilişkisinin de kurulması gerekmektedir. Bu iki şartın belli bir ölçüde örtüşmesi söz konusu olmakla birlikte aynı olmadıkları unutulmamalıdır. Yüksek Mahkemenin yorumu şu şekildedir:

Yanlış beyanın esaslı hususa ilişkin olarak yapılmış olduğunu ileri sürebilmek için söz konusu hususun, tedbirli bir sigortacının kararını etkileyebilecek nitelikte olduğunu ispat etmek gerekmektedir; oysa ki, sözleşmenin yanlış beyana dayanılarak yapıldığını ileri sürebilmek için, yanlış beyan yapılmamış olsaydı tedbirli bir sigortacı sözleşmeyi ya hiç yapmaz ya da mevcut şartlarla yapmayı kabul et-

mezdi bağlantısının ispat edilmesi gerekmektedir.

Yüksek Mahkeme, yanlış beyana bağlı olarak sözleşme yapma konusunda, şaşırtıcı bir şekilde farklı bir yorum yapmıştır. "Karşı tarafın yanlış beyanda bulunmuş veya açıklama yapmamış olması, sigortacı veya reasürörün sözleşme yapmasına tek başına etki eden bir sebep olması gerekmektedir" yorumu üzerinde tam bir mutabakat söz konusu iken, yanlış beyanda bulunmak veya hiç beyanda bulunmama, kesinlikle sözleşmenin doğmasına etki eden sebep olmalıdır yorumu Üst Mahkeme'nin sadece belli bir çoğunluğu tarafından benimsenmiştir. Mahkemenin yorumuna göre, sigortacının, aynı şartlardaki sözleşmeyi her hâlikarda yapacak olması durumunda, açıklanmayan veya beyan edilen hususlar, esaslı nitelikte olsun ya da olmasın, sigortacının sözleşme yapmasını engelleyebilecek etkili bir sebep olarak kabul edilemez ve bu durumda sigortacı ya da reasürör sözleşmeden doğan sorumluluklarından kaçamazlar.

Ancak, Yargıç Ward, yanlış beyanın, sigortacının yapmış olduğu değerlendirmeye bağlı olarak etkili neden olup olmadığı konusunda tereddüt duymaktadır. Sigortacının bir riski kabul edip etmeme konusundaki nihai kararını etkileyen, farklı önemlere haiz bir çok faktör söz konusu olmakla bir-

likte Mahkeme, sözleşmenin doğmasına katkısı olan bu sebeplerin nispi önemleri konusunda bir soruşturmaya gidilmesine gerek görmemektedir. Diğer bir deyişle, yanlış beyanda bulunmuş ya da açıklama yapmamış olmanın sözleşmenin doğmasına belli bir ölçüde etkisi olduğunu belirtmek yeterli olacaktır. Yüksek Mahkeme heyetinin çoğunluğu Yargıç Ward'a karşı olmakla birlikte bu konudaki yargısını kabul ederek onaylamışlardır.

Mahkeme, sözleşme yapmaya sevkeden sebeplere ilişkin prensipleri aşağıda, şu şekilde özetlemiştir:

1) Sigortacı veya reasürörün, sigorta veya reasürans anlaşmasındaki sorumluluklarını reddedebilmesi için, sözleşmeyi, esaslı hususlara ilişkin yanlış beyanda bulunulması veya açıklamada bulunulmaması nedeniyle yapmış olduğunu ispat etmesi gerekmektedir.

2) Sigortacı veya reasürörün, esaslı hususlara ilişkin yanlış beyanda bulunulması veya açıklamada bulunulmaması nedeniyle sözleşme yaptığına ilişkin bir karine söz konusu değildir.

3) Ancak, dikkatli ve titiz bir sigortacının ya da reasürörün, bu durumu ispatlayabilecek herhangi bir kanıt olmasa dahi, karşı tarafın yanlış beyanda bulunması veya açıklamada bulunmaması nedeniyle sözleşme yapmış olduğu yorumu yapılabilir.

4) Sigortacı veya reasürörün, yanlış beyan edilen ya da açıklanmayan hususların mevcut şartlarla sözleşme yapma konusunda etkili bir neden olduğunu ortaya koyarak sözleşme yaptığını ispat etmesi gerekmektedir. En azından, ilgili hususların doğru ve tam olarak beyan edilmesi durumunda sözleşmenin yapılmayacağını ispat edilmesi gerekmektedir. Ancak, diğer taraftan, bu durumun tek başına belirleyici bir neden olduğunun ispatı da gerekli olmamaktadır.

ARIG'in itirazını her bakımdan reddeden Yüksek Mahkeme, ARIG'in, retrosesyon sözleşmesine, Münich Re'nin katılımı konusunda yapılmış beyana dayanarak katıldığı şeklindeki itirazını haklı bulmamıştır.

Açıklanmamış ya da yanlış beyan edilmiş hususların sigortacı veya reasürörün sözleşme yapma kararını etkilemeyecek olması durumunda, sigortacı veya reasürörün sözleşme yapma konusunda yanıltılması söz konusu değildir.

Bunun yanı sıra, özellikle sigortalılar ve sözleşmeye aracılık eden brokerlar açısından önemli olan bir husus, yanlış beyan edilen hususların daha sonra düzeltilmesine ilişkin mahkeme kararıdır. Yanlış beyan edilmiş hususların daha sonra düzeltilmesi durumunda, sözleşmenin yanlış beyana dayanarak reddedilemeyeceği açıktır. Ancak, düzeltilen hu-

susların, riske ilişkin son durumu net bir şekilde ortaya koyacak şekilde sigortacı veya reasüröre doğru ve adil olarak yansıtılması gerekmektedir. "Sigortacı veya reasürör gerekli ihtimamı göstermiş olsalardı, riskin son durumu hakkındaki değişikliklerin farkında olurlardı" şeklindeki bir savunma yeterli olmamaktadır. Önemli olan, düzeltilmiş hususların, her durumda, sigortacı veya reasürörün bilgisine sunulmuş olmasıdır.

The Grecia Express

Bu davada, beyanda bulunmama iddiası ve teminatın kapsamına ilişkin anlaşmazlıkların da dahil olduğu bir çok ihtilafli konu bulunmaktadır. Bu çalışmanın amacına uygun olarak, esaslı hususların açıklanmamasına ilişkin anlaşmazlık konusu ele alınacaktır.

Sigortalıya ait, ikisi yolcu gemisi olmak üzere dört adet teknenin esrarengiz ve açıklanamayan şartlarda kaybolmasına (sigortacıya açıklanması gerekirken açıklanmamış) ilişkin olan bu davada sigortalı, söz konusu hususların kendisi tarafından açıklanmamış olduğunu kabul etmektedir ancak, asıl anlaşmazlık konusu olan, önceki hasarlara ilişkin bu hususların kesin olarak mevcut ve esaslı nitelikte olup olmadığı üzerinedir.

Önceki sigorta dönemlerine ait, sigortacıyı aldatmaya yönelik davranışların ispat edil-

miş olması halinde, bu durumun sigortalının moral riskini ilgilendiren bir husus olduğu daha önce görülmüş olan davalarda saptanmıştır. J. Colman, bu konu ile ilgili hususları aşağıdaki şekilde düzenlemiştir:

1) Teklifte bulunan sigortalıya karşı, sigortalının moral riskine ilişkin, idari veya adli resmi yetkililer veya üçüncü şahıslar tarafından yapılmış ve sigortanın başladığı tarihte henüz açıklığa kavuşturulamamış suç ithamı veya suiistimaller.

Bu bilgiler, teklifte bulunan sigortalının bilgisine göre hiç bir dayanağı olmayan suçlamalar veya dayanaksız olduğu daha sonra kanıtlanmış suçlamalar dahi olsa, sigortalı tarafından sigortacıya açıklanması gereken esaslı hususlardır. Bu bilgiler sigortacıya açıklanarak, kendisine, ilgili riskin araştırılmasını sağlayacak fırsat verilmelidir; aksi takdirde sigortacı bu imkandan mahrum bırakılmaktadır.

2) Belli bir suç ithamı veya suistimal söz konusu olmakla birlikte teklifte bulunan kişinin sigortalı olabilirdiğine ilişkin objektif bazı şüphelerin doğmasına yolaçan ancak, sigortalının bilgisine göre hiç bir dayanağı olmayan bazı şartların mevcut olması.

Sigorta teklifinde bulunan kişinin bu şartların açıklanması konusunda herhangi bir yükümlülüğü bulunmamaktadır ve sigortacının bu bilgilerin açıklanmasını beklemesi de

gerçekçi olmamaktadır. Sigorta teklifinde bulunan kişi, kendisi hakkında belli bir ithamın bulunmaması halinde, kendi durumunda herhangi bir şüpheye yol açabilecek şartların var olup olmadığını tarafsız bir gözle değerlendirmek durumunda değildir.

3) Sigorta teklifinde bulunan kişinin kendisi, yapmakta olduğu işi veya sahip olduğu mülke ilişkin olarak, kesin olmayan ancak belli bir mantık ölçüsünde var olabileceği düşünülen bazı hususlar, aslında riskin sigortacıya açıklanandan daha büyük olduğuna işaret etmektedir.

Colman'a göre, a) Teklifte bulunan sigortalının bilgisinde olan şartlar (bilinen hususlar) ve b) Mevcut şartlara göre olduğu varsayılan hususları birbirinden ayırmak gerekmektedir. Sadece bilinen hususlar esaslı nitelikte olsa da, sigortacıların, var olduğu farzedilen hususları doğru olarak kabul edebilecekleri ihtimali nedeniyle bazı diğer hususların da varlığı söz konusudur.

4) Söylentiler: Sigortanın başladığı tarihte doğruluğu ve güvenilirliği objektif olarak ileri sürülebilen söylentiler esaslı husus olarak kabul edilebilmektedir. Ancak, hakkında kimsenin bilgi sahibi olmadığı, doğruluğu şüpheli söylentilerin sigortacıya açıklanması gerekmemektedir. Sigortalının, söylentilere ilişkin açıklama yükümlülüğünü yerine getirmesi, esaslı olma niteliğine

geniş bir anlam kazandırabildiği gibi sigortalıya da bir sorumluluk yüklemektedir. Ancak, sigortalı için durum bu kadar kötü değildir. Colman'ın yukarıda 1. kategoriye ilişkin olarak; "moral risk açısından, sigortalının kendisi aleyhine söz konusu olan sahtekarlık iddiası veya herhangi bir suçla ilişkin itham ve benzer durumları açıklamamış olması, ilk anda, sigortacıya, sözleşmeyi reddetme hakkı vermektedir" şeklinde bir yorumu olmakla birlikte sigortalının da, kendisine yönelik iddiaların asılsız olduğuna dair bir ispat hakkı bulunmaktadır.

Bu gibi durumlarda, sigortalının, kendisi için de geçerli olan iyiniyetli olma yükümlülüğüne aykırı bir davranış oluşturabileceği gerekçesiyle sözleşmeyi reddetmemesi gerekmektedir. Aynı şekilde, riskin büyüklüğü hakkında objektif olarak şüphe doğmasına neden olabilecek şekilde, sigortalının beyanda bulunmaması durumunda, eğer sigortalı daha sonra söz konusu şüphelerin asılsız olduğunu ispat ettiği takdirde, sigortacıların, poliçeden doğan sorumluluklarını reddetmek üzere mahkemenin adil ve tarafsız yargıya müracaat etmesi çok uygun bir yol olmamaktadır.

Mahkemelerin Görüşü

Sigortacıların sözleşmeden doğan sorumluluklarını, karşı tarafın açıklamada bulunma-

ması nedeniyle reddetmelerinin mahkemelerce uygun bulunmadığını her iki dava göstermektedir ki, sözleşmenin açıklamada bulunulmaması nedeniyle reddedilmesi, mahkeme görüşünün de ötesinde, aşırı bir çözüm yolu olmakta ve bu çözümü elde edebilmek çok kolay olmamaktadır. Mahkemeye göre, sözleşmeyi reddedebilmek için ileri sürülen her gerekçenin kesin olarak ispatlanması gerekmektedir ve sigortacıların da, karşılıklı iyi niyetli olma prensibine uygun olarak yükümlülüklerini yerine getirmesi gerekmektedir. Generali'nin davasında Yargıç Ward'un yorumu, sigortalının sözleşme yapmasına neden olan "etkili neden" ile sigortalının sözleşme yapmasında sadece "bir neden" yaklaşımları arasındaki farkın gelecekte muhtemel başka anlaşmazlıklara yol açabileceği konusunda dikkatimizi çekmektedir.

**Insurance International/
Commercial Insurance
Nisan-Mayıs 2003**

2001 ve 2002 Yıllarının Değerlendirilmesi & 2003 Yılına Ait Beklentiler

11 Eylül'den Kurtulmak...

Eğer 2000 yılı, reasürans endüstrisinde fiyatların yükselme trendine girdiğinin ve sıkı bir piyasanın oluşmaya başladığının işaretlerini taşıyan bir yıl idiye, 2001, hiç kuşkusuz, gerçek bir dönüm yılı olmuştur. 11 Eylül olayı ve yansımaları, doğal olarak, bu seneye ilgili her analize damgasını vurmuştur. Böylesine bir olay piyasa için odak noktası olmaktan uzak kalamazdı. Ancak, reasürans endüstrisinin 2001 yılındaki 11 Eylül'süz performans ve sağlığına bakıldığında da bu yılın iyi bir yıl olmadığı açıkça görülmektedir.

2001 yılında en üst sıralarda yer alan 25 reasürans grubunun ortak oranı (combined ratio) %128.3 idi - 11 Eylül hasarlarının 40 milyar \$'a bağlı olacağı düşünüldüğünde bu performans pek de şaşırtıcı değildir. Ancak, Standard & Poor's'a göre, bu oranın sadece %16'lık kısmı bu olaya ait-

tir. Geri kalan %112'lik oran, o yıl içinde oldukça fazla sayıda alışlagelmişin dışında insan eliyle meydana gelen hasarların gerçekleştiğini göstermekte ve hoşnutsuzluk yaratmaktadır.

Aynı grubun net primlerine bakıldığında, bir önceki yıla kıyasla sadece %12.9 oranında bir artış olması da son derece ilginçtir. Zira, 2000 yılı, reasürans endüstrisinde ağır fiyat artışlarının ve 90'lı yılların ikinci yarısına hakim olan esnek fiyatlardan uzaklaşılmasının konuşulduğu bir yıl olmuştur.

Prim artışının az olması, "2001 yılında bir çok şirket bölüşmesiz reasüransa döndüğü için prim artışı az olmuştur; uyumlu şartların hakim olduğu yıllarda aktedilmiş ve halen yürürlükte olan uzun vadeli poliçeler nedeniyle empoze edilmeye çalışılan bazı fiyat artışlarının gerçekleşmemiş olması" gibi nedenlerle açıklanmak istendiyse de, bunun tek nedeni endüstrinin bir önceki yıl içinde kararlaştırdığı gibi

uyumlu piyasa şartlarını katılaştırma konusunda çabuk ve kararlı davranmamış olmasıdır.

En Kötü Performanslı Şirketler

2001 yılında hemen hemen tüm şirketlerin, birkaçı dışında, performanslarına 11 Eylül olayları damgasını vurmuştur. Bundan kurtulmak seneler olacaktır. Bu nedenle fiyatlar dondurulmuş ve piyasa birçok risk tipiyle nasıl baş edeceğini yeniden belirlemeye çalışmaktadır.

Bu zararların hacmi konusunda bazı büyük reasürörlerin ortak oranları en iyi göstergeci. Örneğin, Munich Re'nin ortak oranı %135.1 olurken, Swiss Re'ninki %124 olmuştur. 150 reasürörün tümü arasında ortak oranları doğrudan 11 Eylül nedeniyle korkutucu şekilde kötüleşen birçok tanınmış reasürör bulunmaktadır.

Bu temayül aşağıdaki en kötü ortak orana sahip on şirket tablosundan da izlenebilir:

Şirket İsmi	Genel Sıra	Ülkesi	2001 Ortak Oranı	12.02.2003 Notu
CNA Re	109	İngiltere	% 308.0	-
Liberty Mutual Ins.	90	"	% 282.7	A+
Swiss Re	79	"	% 226.0	AA+
General Re	4	A.B.D.	% 181.5	AAA
General Cologne Re	94	İngiltere	% 179.0	AAA
Converium Re	29	A.B.D.	% 170.6	A
St. Paul Re	65	İngiltere	% 169.8	A+
QBE Int'l Insurance	60	"	% 168.7	A+
GE Frankona Re	81	"	% 165.2	AA-
XL Re America	85	A.B.D.	% 161.0	AA

Ancak, durum görüldüğü kadar basit değildir. Bu tabloda şirketlerin çoğu aynı yıl diğer sigorta dallarını etkileyen insan eliyle meydana gelen felâket ve hasarlara maruz kalmışlardır. Bu olayların bir araya gelmesi bu şirketleri yukarıdaki tabloya oturtmuştur. Swiss Re'nin, Sigma Dergisinde yayımlanan bir rapora göre, 2001 yılında 11 Eylül hariç insan eliyle meydana gelen sigortalı hasarlar %76'lık bir artış göstermiştir. Örneğin, Toulouse'daki kimyasal madde fabrikasında ve Petrobras petrol platformundaki patlamalar sonucu meydana gelen hasarlar bunlardan birkaçıdır.

Diğer bazı dallarda da büyük hasarlar meydana gelmiştir. Enron'un çöküşüyle kredi ve ipotek sigortaları kapsamlı hasarlara maruz kalmış, sorumluluk dallarında ise büyük miktarlı tazminatlar nedeniyle bazı şirketler fena sarsılmıştır.

Yukardaki tabloda görüldüğü gibi, İngiliz sigorta ve reasürans şirketleri en fazla etkilenen şirketler olmuşlardır.

Bunun nedeni, denizcilik, havacılık gibi büyük ticari

risklerde fazlasıyla yoğunlaşmış olmalarıdır.

Birçok reasürör açısından 2001 yılını böylesine sıkıntılı bir yıl yapan, değişik hasarların tümünün birden aynı yıl içinde meydana gelmiş olmasıdır. Reasürans şirketlerinden oluşan gruplar büyüdükçe çeşitli olaylardan etkilenme olasılığı da artmakta ve büyükler, güçlüler dahi böyle bir yılda para kaybedebilmektedir. Büyük ve farklı dallarda iş yapan bir grup olmak demek, kötü bir yıl geçiren endüstriyle aynı kaderi paylaşmak demektir.

Bazı Parlayan Yıldızlar

Düşük ortak orana sahip şirketleri incelemek de aynı şekilde ilginç olacaktır. Bunların çoğu uzmanlaşmış reasürans şirketleridir. Tek ortak yanları, 11 Eylül hasarlarından ya hiç pay almamış veya çok az pay almış olmalarıdır. Bunlardan bazıları, ABD dışından, Japonya, Avrupa gibi bölgelerde katastrofik iş yazan şirketlerdir. Sigma'ya göre, doğal afetlerden kaynaklanan hasarlar 2000 yılına kıyasla

2001 yılında %33 artmakla beraber, bunlar her iki yılda da düşük kalmıştır. Ortak oranı düşük diğer şirketler arasında "Radian" gibi finansal garanti teminatı veren reasürörler bulunmaktadır.

Japonya'daki katastrofi riskleri gibi kapsamı büyük, hasar frekansı düşük olan işler yazan bazı sigortacılar ile Fransız CCR (Caisse Centrale de Réassurance) bunlar arasındadır. Ancak, 2001 yılı doğal afet açısından sakin bir yıl olmuştur. Finansal reasürans teminatı veren bazı şirketler de bu grupta yer almaktadır.

Bunların dışında kalan tek şirket, Renaissance Re'dir. Bu Bermuda'lı reasürans şirketi, performansı konusunda daima yalnız kalmıştır. Onun sonuçları da endüstrinininkinden daha iyi olmamakla beraber, endüstrinin kayıtlarına en kötü yıllardan birisi olarak geçen bir yılda dahi düşük ortak orana sahip olması olağan dışıdır; 11 Eylül hasarlarından, inanılmaz şekilde, hemen hemen hiç etkilenmemiştir.

Endüstrinin aksine, devamlı olarak düşük bir ortak orana

sahip olmasının arkasında, kullanmakta olduğu model esaslı yaklaşımı gerçekten benimsemiş olması yatmaktadır. Mal sigortalarının katastrofi teminatlarına çoktandır uygulamakta olduğu bu sigorta tekniğini şimdilerde diğer dallarda da denemeye başlaması büyük bir stratejik karardır; ama acaba yararlı olacak mıdır? Bu değişiklik stratejisinin ilk sinyalleri olumlu olmakla beraber henüz kesin değildir.

Şimdiye kadarki en kötü yılda iyi bir ortak orana sahip olmak etkileyici bir hüner olmakla birlikte, endüstrinin oyuncularını tek bir takvim yılı itibarıyla değerlendirmek de pek doğru olmamaktadır. Bunlar son derece uzmanlaşmış şirketler oldukları için kredibilite açısından tek bir takvim yılı yerine beş yıllık bir süreyi dikkate almak daha doğrudur.

Reasürörlerin 11 Eylül'den etkilenmiş ya da etkilenmemiş olmaları 2001 performanslarının değerlendirilmesinde en büyük rolü oynamıştır. Ancak bu, kesinlikle tüm hikaye değildir. Endüstrinin 11 Eylül'den arındırılmış ortak oranının %112 olması daha açıklayıcı bir görüntü sergiler. Evet, 11 Eylül olağandışı bir olay idi ama, reasürans endüstrisi bu korkunç hasar olmasaydı da sıkıntılı bir yıl yaşamış olacaktı.

Ancak, 11 Eylül gerçekten yaşandı ve sonucunda reasürans endüstrisi değişti ve şimdilerde yeni baskılar ve çelişkiler içindedir. Açık olan tek

şey, 2001 yılının endüstri için bir dönüm yılı olduğudur. 11 Eylül yaşanmasaydı da bu böyle olacaktı; ancak o, bir dönemi dibe vurduran simgedir.

Bolluğun Ortasında Kıtık

Eski tarihli poliçelere isabet eden hasarların derinleşmesi ve yatırımların kesilmesiyle reasürans endüstrisine akan oldukça yüksek prim, delikli bir kalbura dökülen su gibi piyasadan kaçmaktadır. Buna ilâveten, Bermuda'lı rakiplerin yeni bir olanak yaratmaları, sigorta dallarını çeşitlendirmiş bazı sigortacılar ve finans kurumlarının reasürans faaliyetlerini tutma konusunda giderek isteksizleşmeleri, Standard & Poor's'un global reasürans endüstrisi hakkındaki olumsuz görüşünü, fiyatlardaki artış beklentisine rağmen, haklı çıkarmaktadır.

Net prim sıralamasında bugünün önde gelen 25 küresel reasürans grubundan 12'sinin ya olumsuzluk içinde olması nedeniyle kredi açısından izleniyor veya uzun süreden beri olumsuz görüntü veriyor olmaları reyting konusundaki olumsuzluğun gerçek kaynağıdır.

2002'de en büyük 150 reasürör arasından 50 şirket aşağı sıralara kaymış, buna karşın sadece 3 şirket üst sıraya

çıkabilmiştir. 2003 yılının ilk üç aylık dönemindeki değerlendirmelere bakıldığında, bu temayülün 2003'de en azından bu oranda devam etmeyeceği anlaşılmaktadır.

Ancak, Standard & Poor's'a göre, aşağı sıralardakilerin sayısı yukarıdakileri aşmaya devam edecek ve bu da, küresel reasürans endüstrisinin görüntüsünü olumsuz etkileyecektir. Kredili olma kalitesindeki bu ani düşüş, 2002 yılının en iyi 150 reasürans şirketi listesindeki kredi notu (rating) göçünden de anlaşılmaktadır.

Endüstriyi dışarıdan izleyenlere ve hatta endüstri içinden bazılarına göre, gelecek birkaç yıl parlak olabilecektir. ABD mal sigortaları katastrofik teminatlarında %10 dolayları ve bazı uzun süreli kaza dallarında %100 üzerinde gerçekleşen yüksek fiyat artışları, bir çok reasürör için 2002 sigorta yılının mali açıdan geçmiş beş seneye göre çok daha kârlı olacağına işaret etmektedir.

Ayrıca, muhtemelen çok daha önemli olan konu, diğer sigorta dallarındaki poliçe şartlarının ağırlaştırılmış olmasıdır. Bu şartlar arasında, yüksek başlama noktaları (reasüre edilen tarafından yüksek saklama payı tutulması), bölüşümlü reasüranslarda sorumluluk dallarına limit getirilmesinin yaygınlaştırılması, çok daha özel risk tanımlamalarının yapılması ve hariç tutulan risklerin çoğaltılması sayılabilir. poliçe tanımlamalarına getirilen bu değişiklikler, riski

tekrar sedana döndürmekte ve/veya eskiden temel fiyat içinde yer alan bazı teminat türlerinin onlar tarafından karşılanmasını gerektirmektedir.

Her Parlayan Altın Değildir

Öyle ise, neden bir çok reasürörün kredi notu baskı altındadır? Kredi notunun düşmesi, endüstrinin büyük bir bölümünün karşı karşıya kaldığı bir takım sorunlardan kaynaklanmaktadır. Bunlar arasında, sermaye yapısının zayıflaması, önceki yıllardan gelen ek hasarlar nedeniyle bir takvim yılı içindeki sigorta yıllarına ait sonuçların giderek buharlaşıyor olması, reasürans endüstrisine girmenin kolaylığı, yatırımların düşük getirileri ve hissedar değiştirmenin olası etkileri yer almaktadır.

Bilançolar, son birkaç sene de meydana gelen hasarlar nedeniyle abartılı kalmaya devam ediyorlar. Endüstrinin toplam özkaynakları 2001 yılında %11 azalarak 245 milyar \$'a inmiştir. Bunun nedeni, kısmen 11 Eylül, kısmen de diğer büyük ve tamamı insan eliyle meydana gelen hasarların gerçekleşmiş olmasının yanında, inişe geçen sermaye piyasalarının tahakkuku gerçekleşmemiş (unrealised) hasarların tırmanması ve yatırım getirilerinin kesilmesi nedeniyle bilançolardan nasiplerini alıyor olmalarıdır.

Endüstriye büyük bir sermaye akışı olmuştur. 11 Ey-

lül'den bu yana, 20 milyar \$, yeni ve mevcut reasürans kuruluşlarına yatırılmıştır. Ancak, bunun mevcut reasürörlere sağladığı avantaj sınırlı kalmış, bu sermayenin 8 milyar \$'dan fazlası çoğu Bermuda'da kurulu 8 yeni reasürans şirketine akmıştır.

Bu yeni şirketlerin kuruluşu kapitalize olmalarındaki kolaylık, reasürans endüstrisine girişin oldukça mütevazı koşullarının bir kez daha önemle altını çizmektedir. Ve, Bermuda'daki oldukça uygun yasa ve vergi ortamı ile bu ortamın ABD sermaye piyasalarına yakınlığı Bermuda'yı yeni başlayanlar için cazip bir yer kılmaktadır. Ancak, bu şirketlere destek veren bir grup yatırımcının kısa vadeli getiriler peşinde olması, önümüzdeki birkaç yıl içinde bu yeni şirketler arasındaki birleşmeleri tetikleyebilecektir.

Piyasa kendine geldikçe sermaye üzerindeki baskılar artmaktadır. Genelde, yasa koyucular ve reyting ajanslarının şirketlerden istedikleri "risk-esaslı yükümlülük karşılama yeterliliği" ya geçmiş hasarlar veya prim ve karşılıklardan kaynaklanan yükümlülük hesaplanmak suretiyle bulunmaktadır. Endüstrinin ortak oranı 11 Eylül hasarları sonrasında %130'lara çıkmış ve hasar tasfiyelerinin yavaşlığı nedeniyle teknik karşılıkları tarihsel seviyelerinin oldukça üzerine çıkarmıştır. Sonuçta, reasürörler, yasa koyucuların

ve reyting ajanslarının aradığı sermaye gereksinimini karşılamak için daha fazla kapital ayırmak zorunda kalmaktadırlar. Prim hacminin artması da ek sermaye gerektirmektedir.

Kredi notlarını etkileyen diğer bir husus ise, sermaye piyasalarının buharlaşması ve bundan kaynaklanan düşük yatırım getirileridir ve bu durum 2002 yılında reasürans endüstrisini fazlasıyla rahatsız etmiştir. Bu durum özkaynak fonlarını zayıflatmak ve devam edegelen kazançlar üzerinde potansiyel bir engel teşkil etmek suretiyle sigortacı ve reasürörlerin bilançolarında gerçekte var olmayan sun'i zararlar oluşturmuştur.

Borç ya da hisse arzı için sermaye piyasalarının kapılarını çalan sigortacılar için bu piyasaların buharlaşması daha da zorluk yaratmıştır. Ancak, bu koşulların kolaylaşabileceği konusunda sinyaller vardır. Kredi yaygınlığı daralmaya başlarken yatırımcılar arasında reasürans stoklarına ilgi, istek tekrar canlanmaktadır. Bu sayede birkaç şirketin halka açılması gerçekleşebilmiştir. Örneğin Montpelier Re geçen yıl 10 Ekim'de 200 milyon \$ ile şeytanın ayağını kıran ilk şirket olmuştur. Onun hemen arkasından St. Paul şirketlerinin reasürans faaliyetlerini yürüten Platinum Underwriters devreye girmiş ve biraz gecikme ile 30 Ekim'de 675 milyon \$'lık tahvili piyasaya çıkarmıştır.

Ancak, yatırımcılar ayırmacı davranmaktadırlar. Onları ilgilendiren husus, yapacakları yatırımın hangi niyetle kullanılmak istendiğidir. Büyüme politikaları yatırımcının ilgisini çekebilmektedir. Örneğin, Wellington Re 3 ayrı dilim halinde 853 milyon \$, Lloyd's hisseli Bermudalı sigorta grubu Catlin Westgen Holdings ise 482 milyon \$ arz etmiştir. Ancak, SCOR'un 382 milyon € (409 milyon \$)'luk pay arzı gibi, bilançoları yatıştırmak için sermaye gereksinimi duyan şirketlerin uygulamaları daha az ilgi görmektedir.

Karşılık Ayırma

Zayıflayan sermaye sorunu, ek karşılık ayırma sorunuyla birleşince durum daha da kötüleşmiştir. Şimdilerde birçok reasürans grubu 1997-2000 iş yılları boyunca ABD kaza sigortalarına özel yetersiz fiyatlandırmayı karşılamak için ek karşılık ayırmak zorunda kalmışlardır. Meslek sorumluluğu gibi sigorta dallarında tazminatların poliçenin hitam ya da iptal tarihinden sonraki yıllarda ödendiğine, ya da ödenebilir olduğuna sıkça rastlanmaktadır. Bu tazminatların nihai miktarları bunları karşılamak üzere ayrılmış bulunan karşılıkların oldukça üzerine çıkabilmektedir. Bu nedenle, önceki yıllara ait risklerden kaynaklanan ödenmemiş hasarlara ait karşılıkların mutlaka arttırılarak yenilenmesi gerek-

mektedir.

Bir grup lider reasürör karşılıklarına önemli miktarlarda ilâveler yapmışlardır. Munich Re'nin ABD'deki şirketi American Re karşılıklarını 2 milyar \$ arttırırken, çok yakında General Electric'in reasürans ayağı olacak olan Employers Reinsurance Corporation 2,5 milyar \$ ek karşılık ayırmayı uygun bulmuştur. Diğer daha küçük ancak aynı oranda karşılıklarını arttırmak isteyen şirketler arasında Scor, Converium ve Berkshire Hathaway grubundan General Re bulunmaktadır.

Yüksek karşılık ayrılmasını gerektiren en sorunlu ve sonuçta en çok etkilenecek olan iş dalları motorlu araç sorumluluğu, işverenlerin mali sorumluluğu, tıbbi ihmal, mesleki sorumluluk ve genel (umbrella) sorumluluk sigortalarıdır.

Ancak, önümüzdeki birkaç yıl içinde kötüleşebilecek diğer bir sigorta dalı da yöneticilerin sorumluluklarını kapsayan "Directors and Officers Liability" sigortalarıdır. Son raporlara göre, bu dalda 1996 yılından bu yana küresel olarak dava konusu olan şirketlerin sayısı iki katına çıkmış, tazminat miktarlarının ortalaması 4 kat artmıştır. Başka şirketler için benzer yükümlülüklerle daha fazla tazminat davalarının takip edeceği beklenmektedir.

Bunların en başında ise, asbestos maddesinin neden ol-

duğu hastalıklardan kaynaklanan tazminat taleplerinin artmaya devam etmesi gelmektedir. Sigortacı ve reasürörlere hâlâ 1950'li, 60'lı yıllarda verdikleri işveren ve umumi mali sorumluluk teminatlarına ait tazminat talepleri gelmektedir. Lloyd's'un 1993 yılı öncesindeki yükümlülüklerini reasüre etmek için kurulmuş bulunan Equitas bu konuda en yüksek sigorta yükümlülüğünü taşımaktadır.

Allianz'ın ABD şirketi olan Fireman's Fund Insurance Şirketi'nin geçenlerde karşılıklarını 800 milyon \$ arttırmasının, CNA Şirketi'ndeki yeniden yapılanmanın ve Platinum Underwriters'ın iş konusunu değiştirmesinin arkasındaki en önemli neden asbestos ile ilgili tazminat talepleridir. Bu hasarların sancısını şimdiye kadar en çok sedanlar çekmiş olmakla beraber pek yakında reasürörler de bu konudan nasiplerini alacaklardır.

Bazı reasürörler ise, finansla ilgili risklerini bilançolarının sorumluluk (pasif) tarafına alırken daha geleneksel nitelikteki kredi yükümlülüklerini aktif tarafa koymaktadırlar. Sonuçta, belirli uzmanlık gerektiren iş dallarına girmekle kredi koşullarını kötüleştirmek pahasına, maruz olacakları riskleri bir araya toplamış oluyorlar. Kredi, emniyeti suistimal ve yöneticilerin sorumluluğu gibi sigorta dallarının hepsi, ekonominin başaşağı olduğu dönemlerde tazminat

taleplerinin hızlandığı dallardır. Bazı sigorta ve reasürans grupları ise, son beş yılda, taraflarını karşılıklı yükümlülük altına sokan portföylere hasar fazlası teminatı vererek bankalara korunma sattılar ve bu şekilde kredi türevleri sunan piyasalara girdiler.

Nominal yükümlülüklerin kapsamlı olmasına karşın sigortacılar, son derece çeşitlenmiş yapıdan ve galiba bunlarla kendiliğinden bütünleşme olasılığından büyük rahatlık duymaktalar. Ancak bu şirketler, yatırıma yönelmiş kuruluşların yüksek risk taşıyan zafiyetlerinin birbiri peşine ortaya çıkmasıyla, müşteri portföylerinin tükenmekte olduğunu gördüler ve sonuçta, şimdilerde bu sözleşmelere isabet eden hasarları ödemek zorundalar...

Swiss Re'nin 2002 yılının ilk 6 ayında 631 milyon \$'lık nominal yükümlülüklerine karşılık sadece 13 milyon \$ hasar rapor etmiş olmasının arkasındaki gerçek, bugüne kadarki hasarlarının sınırlı kalmasından kaynaklanmıştır. Ancak, daha zayıf kaliteli portföye sahip sigorta ve reasürans şirketlerinin hasarları süratle artabilir.

2002 yılı ile ilgili sonuçlar hakkında bugüne kadar değişik yorumlar yapılmıştır. Kısa süreli risklere teminat veren bazı sigorta gruplarının 2001 ve 2002 fiyatlarından temel dallarda tam olarak yararlanmış oldukları söylenebilir. Dahası, Almanya, Çek Cumhuriyeti ve Avusturya'da 2001 sonbaha-

rında meydana gelen sellerle ilgili sigortalı hasarların toplamı 1.5 milyar € olarak tahmin edilmekle beraber, 2002 tamamı ve 2003 yılının ilk üç ayında meydana gelen az sayıdaki doğal afetlerin bazı Avrupalı oyuncularını etkileyeceği de kuşkusuzdur.

Bermuda'nın Avantajları

Bu hasar ortamından asıl yararlananlar, Bermuda'da kurulan yeni şirketler ile bir önceki yılın ek karşılık ayırma sorununa kapılmamış olan, kısa ve uzun süreli risklere teminat veren şirketler olmuştur.

Örneğin, 2002 yılının ilk 6 ayında Bermuda'da işe yeni başlayan 6 şirketin ortak oranı %82 civarındayken, aynı dönem en büyük 5 global reasürans kuruluşunun ortak oran ortalaması %118 olmuştur.

Kurumsallaşmış küresel reasürans grupları, bir çok yönden olumsuz etkilenmişlerdir. Uzun vadeli yükümlülüklerinde meydana gelmekte olan olumsuz gelişmeler yanında, bu dallardaki fiyat artışlarından yararlanabilmeleri için daha uzun süre gerekecektir. Gerek şirket içi, gerekse dışındaki aktüerler, önceki yıllar için ek karşılık ayırma gereksinimi nedeniyle 2002 yılının hasar gelişimi konusuna kötümser bakacaklardır. Ve, şirketlerin kârlılık konusunda bu derece farklı olmaları, uzun vadeli iş yazan bir dizi şirketin sermaye piyasalarında en yüksek riski

taşıyanlar arasında olması gerçeğiyle, daha da karmaşık hale gelmektedir.

Herşeyden önce, 2002 mali yılı beklenenden daha az kârlı gözükmektedir. Sigorta yıllarının toplamı açısından 2002 ortak oranı %106 civarında olmakla beraber, bir önceki yılda yaşanmış olan olumsuz gelişmeler nedeniyle 2002 mali yıl ortak oranına rahatlıkla bir 10 puan daha eklenebilir.

Ancak, tünelin ucunda parlak bir ışık vardır. Standard & Poor's'a göre, endüstrinin daha iyi bir görüntü verebilmesi, birkaç olayın gerçekleşmesine bağlıdır. Bunlar, fiyat arttırma devrine bir son vermek ya da en azından fiyatları düşürmek, şimdilerde empoze edilmekte olan şart ve koşulların geliştirilmesine devam etmek, ve de reasüransa bir sermaye kaynağı olarak bakmak yerine onun bir risk yönetim aracı olduğunun kabul edilmesini sağlamak olacaktır.

Kredi notlarının, tüm diğer olumsuzluklar gibi, 2003 yılının ikinci yarısında dengeleneceği umulmaktadır. Ancak, yapısal değişikliklerin tamamen uygulanıp uygulanmadığını zaman gösterecektir ve bunun 2004 yılının ilk aylarından önce gerçekleşmesi imkânsız görünmektedir.

Standard & Poor's Analystlerinden Stephen Searby ve Reactions Yazı İşleri Müdürü Wyn Jenkins'den 2001 ve 2002 Yıllarının Değerlendirilmesi ve 2003 Yılı İle İlgili Beklentiler...

Piyasadan Haberler

Benfield Grubu tarafından yürütülen araştırmaya göre, geride bıraktığımız yenilemelerde, Mal Sigortaları ile ilgili Katastrofik Hasar Fazlası Anlaşmalarının "rate on line"larındaki (ROL) artışlar Avrupa piyasaları genelinde geniş farklılıklar gösteren bir seyir izlemiştir.

İngiliz piyasasındaki katastrofik yenilemelerde fiyatlandırma büyük programlarda sabit kalırken, 100 milyon dolar altındaki daha düşük kapasiteli

programlarda genellikle %5 ile %10 arası bir indirim gerçekleştirilebilmiştir.

İtalyan sedanlar için ise önemli bir konu, 2002 yılının risk ve katastrofik birleşimli programlar açısından gerçek anlamda bir son olması, sedan şirketlerin risk ve katastrofik hasar fazlası korunmalarını ayrı ayrı satın almalarıdır. Katastrofik hasar fazlası korunmalarında fiyat artışı yaklaşık %30 civarında gerçekleşmiştir.

Benfield'e göre bazı lider reasürörlerin fiyatlandırma metodlarında değişiklik yaptıklarına dair sinyaller vardır. Bunun sonucu olarak, daha büyük sermaye yüklemeleri nedeniyle üst dilimlerde daha yüksek fiyatlar göze çarpmaktadır.

Alternative Insurance Capital
Sayı 138, Şubat 2003

2002 sonu itibariyle Bölgelere göre Katastrofik Hasar Fazlası Anlaşmalarındaki ROL Artış/Düşüş Oranları

Ülke	ROL Artış/Düşüş (%)
Almanya	15
Avusturya	0
Çek Cumhuriyeti	300
Fransa	10
Hollanda	10
İspanya	10 - 15
İsrail	(5)
İsviçre	0
İtalya	25
Macaristan	15
Portekiz	20
Slovak Cumhuriyeti	30
Türkiye	(15)
Yunanistan	(10)